

**UCHWAŁA NR V/25/2015
RADY GMINY W JABLONNIE LACKIEJ**

z dnia 13 marca 2015 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu opieki nad Zabytkami na lata 2015 -2018”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tj. Dz.U. z 2013 r. poz. 594 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446) po uzyskaniu pozytywnej opinii Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Rada Gminy w Jabłonie Lackiej uchwała co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „ Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2015-2018” w brzmieniu stanowiącym załączniki do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy.

§ 3. 1. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

2. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego

Przewodniczący Rady Gminy

Stanisław Strzała

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Jabłonna Lacka na lata 2015-2018

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	12
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	12
4.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014 – 2017	12
4.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury i jej Uzupełnienie	14
4.2. Strategiczne cele polityki województwa i powiatu w zakresie opieki nad zabytkami	18
4.2.1. Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2030	18
4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego 2014	20
4.2.3. Wojewódzki program opieki nad zabytkami na lata 2012 – 2015	24
4.2.4. Strategia Rozwoju Powiatu Sokołowskiego na lata 2005 – 2015	26
4.2.5. Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Sokołowskiego na lata 2006 – 2008	28
4.2.6. Aktualizacja Programu ochrony środowiska dla powiatu sokołowskiego na lata 2008 – 2011 z perspektywą na lata 2012 – 2015	29
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	30
5.1. Strategiczne cele polityki gminy w zakresie opieki nad zabytkami	30
5.1.1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Jabłonna Lacka	30
5.1.2. Plan Odnowy Miejscowości Krzemień na lata 2014 – 2020	32
5.1.3. Plan Odnowy Miejscowości Nowomodna na lata 2014 – 2020	35
5.1.4. Plan Odnowy Miejscowości Wierzbice - Strupki na lata 2014 – 2020	36
5.1.5. Plan Odnowy Miejscowości Wirów na lata 2014 – 2020	38
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Jabłonna Lacka	40
5.2.1. Archeologia	40
5.2.2. Osadnictwo i zabytkowe szlaki komunikacyjne	42
5.2.3. Zabytki sakralne	44
5.2.4. Cmentarze	45
5.2.5. Założenia rezydencjonalne	47
5.2.6. Budownictwo	48
5.2.7. Miejsca pamięci narodowej	50
5.2.8. Kapliczki, figury i krzyże przydrożne	51
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	52
5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	52
5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	53
5.3.3. Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków	54
5.3.4. Obiekty uznane za pomniki historii i parki kulturowe	55
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	55
5.5. Obiekty prawnie chronione i wpisane do rejestru pomników przyrody	55
5.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	57
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	58
7. Założenia programowe	61
7.1. Priorytety w zakresie opieki nad zabytkami gminy Jabłonna Lacka	61
7.2. Kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami	61
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	64
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	66
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	67
Spis tabel	83
Materiały na których oparto opracowanie	83
Załączniki	84

1. Wstęp

Gmina Jabłonna Lacka położona jest we wschodniej części powiatu sokołowskiego, leżącego we wschodniej części województwa mazowieckiego. Powierzchnia gminy zajmuje 150 km². Gmina Jabłonna Lacka graniczy z innymi gminami powiatu sokołowskiego, mianowicie od południa z gminą Repki, od zachodu z gminą Sabnie, od północnego zachodu z gminą Sterdyń. Północno-wschodnią granicę gminy stanowi rzeka Bug. Przez rzekę Bug gmina sąsiaduje z gminami województwa podlaskiego: Ciechanowiec, Perlejewo i Drohiczyn. Gmina Jabłonna Lacka położona jest w obszarze funkcjonalnym „Zielone Płuca Polski”. Wschodnia część gminy znajduje się w granicach Nadbużańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu oraz częściowo w obszarze „Natura 2000”.

Gmina Jabłonna Lacka może być atrakcyjnym obszarem dla lokalizacji baz turystycznych i agroturystycznych, nowych zakładów turystycznych, szczególnie wykorzystujących miejscową bazę surowcową rolniczej przestrzeni produkcyjnej i lasów. Również położenie gminy w dolinie nie uregulowanej rzeką Bug i jej małym dopływem Turną, stwarza atrakcyjne warunki do rekreacji i daje duże możliwości dalszego rozwoju zagospodarowania rekreacyjnego, zwłaszcza w zakresie indywidualnej zabudowy letniskowej dla mieszkańców Warszawy, Sokołowa Podlaskiego, Siedlec. Walory przyrodnicze w połączeniu z zachowanymi obiektami o walorach kulturowych dają duże możliwości rozwoju turystyki, a przede wszystkim agroturystyki.

Program opieki nad zabytkami gminy Jabłonna Lacka jest kompendium podstawowej wiedzy nt. dziedzictwa kulturowego, cytuje, streszcza i omawia dokumenty programowe ochrony zasobów i dziedzictwa kulturowego na poziomie krajowym, wojewódzkim i powiatowym, a także wewnętrzne sporządzone na poziomie gminy. Opracowana jest w nim charakterystyka zasobów dziedzictwa kulturowego gminy oraz wskazane obiekty objęte prawnymi formami ochrony i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków. Program zawiera ocenę stanu dziedzictwa kulturowego gminy oraz analizę SWOT, która pozwala na określenie podstawowych priorytetów programu opieki nad zabytkami oraz kierunków działań i zadań realizowanych w ramach przyjętych priorytetów. Omówione jest też instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami oraz źródła jego finansowania.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Jabłonna Lacka na lata 2015-2018 jest dokumentem o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w gminie, tj. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Jabłonna Lacka oraz planów odnowy wsi z terenu gminy. Wyżej wymienione dokumenty, uchwalane przez Radę Gminy w formie uchwały, określają politykę administracyjną w

zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, a także upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Program opieki nad zabytkami jest podstawą współpracy między samorządem miasta, właścicielami zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Współpraca ta powinna przynieść korzyści lokalnej społeczności oraz zachować dziedzictwo kulturowe, które przekazały nam poprzednie pokolenia.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity, Dz.U. z 2013 r., poz. 594, z późn. zm.) Gminy w zakresie zadań własnych realizują sprawy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 7 ust. 1 pkt. 9). Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami nakłada na gminę art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity, Dz. U. z 2014 r., poz. 1446)

Ustawa reguluje zasady ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, definiuje pojęcie zabytku, określa formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków (w tym administracji rządowej i samorządowej), formy finansowania opieki nad zabytkami i ich ewidencjonowania i inne.

Celem opracowania Programu opieki nad zabytkami gminy Jabłonna Lacka zgodnie z zapisami ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania gminy,
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela (Konstytucja RP art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86).

Głównym aktem prawnym regulującym przedmiot, zakres i formy opieki nad zabytkami jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity, Dz. U. z 2014 r., poz. 1446)

Definicja zabytku (art.3)

Zabytkiem jest nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Ochrona zabytków (art. 4)

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkami (art. 5)

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Obiekty podlegające ochronie (art. 6.1 i 6.2)

1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012 r. poz. 642 i 908 oraz z 2013 r. poz. 829),
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Formy i sposób ochrony zabytków (art. 7)

Formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;

- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Rejestr zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa mazowieckiego prowadzi mazowiecki wojewódzki konserwator zabytków (art. 8).

Rejestr zabytków nieruchomości (art. 9)

1. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.
2. W trybie określonym w ust. 1, do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych.
3. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku.
4. Decyzja o wpisie zabytku nieruchomego do rejestru, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, stanowi podstawę wpisu w katastrze nieruchomości.
5. Na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków informację o wpisie zabytku nieruchomego do rejestru ogłasza się w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Rejestr zabytków ruchomych (art. 10)

1. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku.
2. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11).

Rejestr zabytków archeologicznych

Zabytkiem archeologicznym, zgodnie z art. 3 pkt. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jest zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Zabytek archeologiczny wpisuje się do rejestru w takim samym trybie jak zabytek nieruchomy, omówiony wyżej.

Ochrona zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego (art. 18).

1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 18.1).

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę (art. 19.1):

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę (art. 19.1a):

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1(art. 19.2)

W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków (art. 19.3).

Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu (art. 20).

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy (art. 21).

Ustawa nakłada na Gminę szereg praw i obowiązków w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, są to m.in.:

- prawo utworzenia przez Radę Gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16)
- uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz strategii rozwoju gminy (art.18)
- obowiązek prowadzenia przez Wójta Gminy gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22 ust.4)
- sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego jednostka samorządu terytorialnego posiada tytuł prawny wykonywane w ramach zadań własnych (art. 71)
- prawo ubiegania się przez gminę dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane wykonywane przy zabytku będącego własnością tej jednostki (art. 73)
- prawo udzielania przez Radę Gminy, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 81)

- sporządzanie przez Wójta Gminy i przyjmowanie przez Radę Gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami, z którego co dwa lata Wójt Gminy przedstawia sprawozdanie Radzie Gminy (art. 87).

Organy ochrony zabytków

W myśl art. 89 Ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami, organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Zgodnie z art. 90 Ustawy, Generalny Konserwator Zabytków jest sekretarzem lub podsekretarzem stanu w urzędzie obsługującym ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Do zadań wykonywanych przez Generalnego Konserwatora Zabytków należy, w szczególności:

- 1) opracowywanie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
- 2) realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz z koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 3) podejmowanie działań związanych z wspieraniem rozwoju regionalnego i realizacją kontraktów wojewódzkich w sprawach opieki nad zabytkami;
- 4) prowadzenie krajowej ewidencji zabytków i krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
- 5) wydawanie decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych;
- 6) organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie przestrzegania oraz stosowania przepisów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 7) sprawowanie nadzoru nad działalnością wojewódzkich konserwatorów zabytków;
- 8) promowanie badań naukowych w zakresie konserwacji zabytków;
- 9) organizowanie szkoleń dla służb konserwatorskich;
- 10) organizowanie konkursów promujących opiekę nad zabytkami, w tym przyznawanie wyróżnień, nagród pieniężnych lub rzeczowych;
- 11) opiniowanie wniosków o nadanie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”;
- 12) współpraca z organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków;
- 13) organizowanie szkoleń w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 14) podejmowanie działań dotyczących troski o zabytki związane z historią Polski, pozostające poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Zgodnie z art. 91.4., Ustawy, do zadań wykonywanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków należy w szczególności:

- 1) realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) sporządzanie, w ramach przyznanych środków budżetowych, planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 3) prowadzenie rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie;
- 4) wydawanie, zgodnie z właściwością, decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych;
- 5) sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych;
- 6) organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 7) opracowywanie wojewódzkich planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynacja działań przy realizacji tych planów;
- 8) upowszechnianie wiedzy o zabytkach;
- 9) współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków.

Pozostałe akty prawne regulujące kwestie ochrony zabytków

Wśród pozostałych aktów prawnych regulujących kwestie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wymienić należy:

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity, Dz. U. z 2013 r., poz. 594 z późn. zm.)
2. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jednolity, Dz. U. z 2012, poz. 647 z późn. zm.)
3. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jednolity, Dz. U. z 2013 r., poz. 1409 z późn. zm.)
4. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity Dz. U. z 2013 r., poz. 1232 z późn. zm.)
5. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tekst jednolity Dz. U. z 2013 r., poz. 627, z późn. zm.)
6. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2014 r., poz. 518 ze zm.)
7. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz. U. z 2012 r., poz. 406 z późn. zm.)
8. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2014 r., poz. 1118 ze zm.)

9. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (tekst jednolity Dz. U. z 2012 r., poz. 987, z późn. zm.)
10. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (tekst jednolity Dz. U. z 2012 r., poz. 642, z późn. zm.).
11. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity Dz. U. z 2011 r., nr 123, poz. 698 z późn. zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

4.1.1. Krajowy Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 – 2017.

W/w Program został przyjęty uchwałą Rady Ministrów w dniu 24 czerwca 2014 r. Jednym z celów Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 – 2017, jest ujednoczenie polityki konserwatorskiej w wymiarze ogólnokrajowym, co ułatwi skoordynowanie działań wielu podmiotów skoncentrowanych na ochronie zabytków, tj.: organów konserwatorskich, instytucji kultury i osób prywatnych zaangażowanych w społeczną opiekę nad zabytkami.

Istotnym rozwiązaniem, porządkującym zagadnienia przedstawione w dokumencie i uwzględnionym na każdym etapie prac, są tematy wiodące, których problematyka została poruszona w co najmniej dwóch obszarach diagnozy oraz dwóch celach szczegółowych.

Są to:

- a. podniesienie sprawności i skuteczności działań organów ochrony zabytków, w tym jakości merytorycznej decyzji administracyjnych (szkolenia, standaryzacja działań, itp.),
- b. porządkowanie rejestru zabytków oraz stworzenie wiarygodnej metodologicznie diagnozy stanu zachowania zabytków nieruchomych (księgi rejestru A i C),
- c. zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; budowanie przez organy ochrony zabytków partnerskich relacji z obywatelami, jak i propagowanie postaw współodpowiedzialności społecznej za zachowanie zabytków (współpraca z mediami, wykorzystywanie mediów elektronicznych, konkursy, itp.),
- d. wdrożenie procesów kształtowania postawy krajobrazowej wśród organów ochrony zabytków,
- e. zwiększenie zaangażowania samorządów, ze szczególnym uwzględnieniem gmin, w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych (ich stanowienie jest władczą kompetencją rad gmin) jako skutecznej formy ochrony zabytków.

Postulowane zmiany obecnie funkcjonującego systemu organizacyjnego ochrony zabytków w Polsce powinny zmierzać w pierwszym rzędzie do zapewnienia spójnego organizacyjno-finansowego i merytorycznego nadzoru na służbami konserwatorskimi, skupionymi w ręku Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami jest tego rodzaju dokumentem strategicznym, w obszarze ochrony zabytków, przyjętym przez Radę Ministrów. Głównym celem programu jest wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków. Będzie on realizowany za pośrednictwem celów szczegółowych:

1) Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce:

- porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych;
- przygotowanie ratyfikacji „Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego”;
- wypracowanie jednolitych standardów działań konserwatorskich w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych;
- wzmocnienie ochrony krajobrazu kulturowego;
- opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych;
- przygotowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków;
- realizacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP) na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

2) Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków (chodzi o osiągnięcie większego efektu niż wynika to z sumy podjętych działań):

- zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków przez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach;
- wypracowanie standardów pozwalających na lepszy przepływ informacji między organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w ich sąsiedztwie;
- podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków;
- merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

3) Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze i edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji:

- przygotowanie ratyfikacji „Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa”, Faro 2005;
- budowanie świadomości społecznej dotyczącej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania tożsamości narodowej i społeczności lokalnych;
- promocja dziedzictwa za pośrednictwem internetu;

- zwiększenie i ułatwienie dostępu do zasobu dziedzictwa.

Wdrażanie programu zakłada ścisłą współpracę Generalnego Konserwatora Zabytków (działającego w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego), wojewódzkich konserwatorów zabytków, urzędu obsługującego ministra kultury i dziedzictwa narodowego, urzędów wojewódzkich oraz Narodowego Instytutu Dziedzictwa, Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Narodowego Muzeum Morskiego – instytucji wdrażających program.

Program opieki nad zabytkami Gminy Jabłonna Lacka na lata 2015 – 2018, jest zbieżny z zapisami Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 – 2017. Znajduje to odzwierciedlenie w wytyczonym celu szczegółowym: Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze i edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji, realizowanym przez:

- budowanie świadomości społecznej dotyczącej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania tożsamości narodowej i społeczności lokalnych;
- promocja dziedzictwa za pośrednictwem internetu;
- zwiększenie i ułatwienie dostępu do zasobu dziedzictwa.

4.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury i jej Uzupełnienie.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 została przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., jej przedłużenie czyli „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020” przyjęto w 2005 roku. Powyższe dokumenty należy rozpatrywać łącznie. Służą one wdrożeniu Narodowego Programu Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego.”

W pierwszej kolejności zostanie omówiony dokument zasadniczy, tj. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013, a następnie, jej przedłużenie czyli „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020.”

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013, obejmuje wszystkie sfery i zagadnienia związane z funkcjonowaniem kultury. W ramach prac nad Dokumentem określono nową misję, którą w ramach przedstawionych założeń do strategii, wypełniać powinny instytucje zarządzające, pośredniczące, finansujące, współpracujące oraz wnioskodawcy. Misją tą jest: *Zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów.*

Omawiany dokument wśród najważniejszych celów strategicznych państwa w zakresie ochrony zabytków wymienia:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej,
- ograniczenie uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowanie

Założenia do Narodowej Strategii Rozwoju Kultury zostały określone następująco:

- Państwo powinno realizować zadania z zakresu kultury poprzez działania Ministra Kultury oraz działania jednostek samorządu terytorialnego.
- Wydatki publiczne na kulturę w Polsce powinny wzrosnąć.
- Minister Kultury realizuje zadania własne poprzez narodowe programy kultury, narodowe instytucje kultury, placówki badawczo-rozwojowe, wyspecjalizowane instytucje oraz zlecanie zadań instytucjom samorządowym i pozarządowym.
- Budżet Ministra Kultury powinien być adekwatny do nowych działań. Ze względu na ograniczenia budżetu państwa winno poszukiwać się pozabudżetowych środków finansujących kulturę. W tym celu proponuje się uzupełnienie istniejącego modelu finansowania kultury o rozwiązania stosowane w Europie, tworzące fundusze celowe dla realizacji polityk w poszczególnych obszarach kultury.
- Państwo, w tym Minister Kultury, powinno być partnerem dla jednostek samorządu terytorialnego i wspólnie z nimi kształtować kulturę w regionach.
- Samorządy terytorialne powinny zyskać większą motywację w kształtowaniu instytucjonalnego zaplecza dla rozwoju kultury, w tym do wypełniania założonych w lokalnych strategiach rozwoju celów w sferze kultury, a rola państwa powinna sprowadzać się do badań naukowych i monitorowania tej sfery oraz do skutecznego zapobiegania sytuacjom kryzysowym. Jednocześnie Minister Kultury powinien posiadać odpowiednie środki na sprawowanie mecenatu nad działalnością instytucji kultury oraz instrumenty o charakterze motywującym, za pomocą których możliwa będzie realizacja polityki kulturalnej państwa w regionach.
- Zwiększyć powinna się społeczna partycypacja w sferze odpowiedzialności za kulturę, m.in. poprzez uspołecznienie decyzji podejmowanych w sferze kultury w regionach (lokalne strategie kulturalne, społeczne ciała opiniujące funkcjonowanie instytucji kultury). Wzrosnąć powinna również rola organizacji pozarządowych, poprzez równouprawnienie ich w dostępie do środków publicznych na zadania w sferze kultury.
- Unowocześnienie procesu zarządzania sferą kultury i usług kulturalnych.
- Wszystkie zaplanowane działania zaprogramowane w strategii powinny być dostępne dla mniejszości narodowych oraz instytucji prowadzonych przez te społeczności w

celu pielęgnowania różnorodności kulturowej i ich tradycji jako dorobku polskiej kultury.

- Rosnące znaczenie powiązania kultury z rozwojem gospodarczym i dochodami regionów jest podstawą dla podjęcia działań w kształtowaniu zintegrowanych produktów turystycznych, wykorzystujących (i działających na ich rzecz) elementy dziedzictwa kulturowego, aktywność instytucji kultury oraz skoncentrowane wokół tych instytucji przemysły kultury.

Strategicznymi obszarami w okresie programowania są:

- promocja czytelnictwa i wsparcie sektora książek i wydawnictw,
- ochrona dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie ochrona i rewaloryzacja zabytków,
- rozwój szkolnictwa artystycznego, w tym rozbudowa i modernizacja infrastruktury oraz unowocześnianie programów edukacji artystycznej i dostosowanie ich do rynku pracy,
- wzmocnienie efektywności działania i roli instytucji artystycznych w kreowaniu sfery kultury, w tym i promocji polskiej twórczości artystycznej,
- stworzenie systemu wspierania współczesnej twórczości artystycznej, stworzenie instytucji zajmujących się jej dokumentowaniem, gromadzeniem i udostępnianiem.
- Zwiększenie samodzielności instytucji kultury, także w znaczeniu ekonomicznym oraz wyposażenie ich w odpowiednie narzędzia finansowe, wpłynie pozytywnie na ich efektywność i konkurencyjność na rynku usług kulturalnych oraz na samodzielność programową.
- Rolą Ministra Kultury oraz jednostek samorządu terytorialnego jest motywowanie społeczności do partycypacji w funkcjonowaniu sfery kultury, w tym do dobrowolnego udziału w finansowaniu instytucji i wydarzeń kulturalnych oraz twórców za pomocą stworzonych narzędzi podatkowych. W tym celu Minister Kultury i samorządy powinny rozszerzyć obowiązki odpowiednich komórek swoich urzędów w zakresie promocji społecznej odpowiedzialności obywateli za kulturę (wspólne kampanie promocyjne, powstawanie społecznych paneli eksperckich i ciał doradczych związanych z możliwością pozyskania dodatkowych funduszy na kulturę w regionach).
- W związku z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej w równym stopniu zadaniem Ministra Kultury, jednostek samorządu terytorialnego i instytucji kultury staje się pozyskanie środków na kulturę z funduszy strukturalnych oraz innych środków Unii Europejskiej. W tym celu Minister Kultury i jednostki samorządu i instytucji kultury powinny zapewnić odpowiednie środki na wkład własny do projektów realizowanych w sferze kultury.

Założenia do Narodowej Strategii Rozwoju Kultury zostały poddane publicznej dyskusji z udziałem przedstawicieli środowisk twórczych, jednostek samorządu terytorialnego i partnerów społecznych. Strategia została uzupełniona o wnioski z tej dyskusji i została przedstawiona do zatwierdzenia przez Radę Ministrów jako program działań na lata 2004–2013. Strategia zawiera działania instytucjonalne, organizacyjne, prawne, finansowe i kontrolne, wraz ze wskazaniem jednostek odpowiedzialnych za realizację tych zadań oraz potrzeb finansowych Ministra Kultury do realizacji strategii i źródła ewentualnego pochodzenia pozostałych środków.

Działania podejmowane w ramach Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 prowadzić powinny do następujących efektów:

- Zmniejszenie dysproporcji w dostępie do kultury w regionach.
- Zwiększenie udziału kultury w PKB
- Zwiększenie liczby MSP oraz liczby zatrudnionych w przemysłach kultury
- Radykalna poprawa podstawowej infrastruktury kultury i stanu zabytków
- Stworzenie markowych produktów turystyki kulturowej
- Wykształcenie więzi pomiędzy kulturą, edukacją i nauką w kształtowaniu kapitału społecznego.

Cele Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 obejmują:

Cel strategiczny – nadrzędny: zrównoważenie rozwoju kultury w regionach.

Cele cząsteczkowe – uzupełniające: wśród dwunastu celów wymieniono w punkcie czwartym: Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków.

Cele cząstkowe realizowane będą w ramach pięciu obszarów priorytetowych, jednym z nich jest dziedzictwo kulturowe.

Cele operacyjne Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 określa 11 programów operacyjnych Ministra Kultury. Programy operacyjne stanowią uszczegółowienie i rozszerzenie Narodowych Programów Kultury. Wśród nich na pozycji dziewiątej wymieniono: Ochronę i Zachowanie Dziedzictwa Kulturowego. Program realizowany jest w ramach dwóch komplementarnych priorytetów: rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój i konserwacja kolekcji muzealnych. Podstawowym celem priorytetu pierwszego jest poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego, kompleksowa rewaloryzacja zabytków, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, wreszcie zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę. Priorytet drugi programu koncentruje się natomiast na zadaniach związanych z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni

konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych. Program jest zgodny z Narodowym Programem Kultury: Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz Rozwój instytucji artystycznych i stanowi ich uszczegółowienie w zakresie dofinansowania zadań ze środków Ministra Kultury.

Program opieki nad zabytkami Gminy Jabłonna Lacka na lata 2015 – 2018, jest zgodny z określonym na lata 2004 – 2020 programem, operacyjnym Ministra Kultury: Ochrona i Zachowanie Dziedzictwa Kulturowego, który realizowany jest w ramach priorytetu: rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych. Podstawowym celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego, kompleksowa rewaloryzacja zabytków, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki.

4.2. Strategiczne cele polityki województwa i powiatu w zakresie opieki nad zabytkami.

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030.

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku, Innowacyjne Mazowsze, została przyjęta Uchwałą nr 158/13 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 28 października 2013 r.

Strategia jest dokumentem, którego zapisy powinny mieć wpływ na kształt przyszłego rozwoju przez określenie długookresowych procesów rozwojowych w regionie. Przez strategię rozumie się wybór takiej drogi rozwoju i wynikających z niej działań, aby osiągnąć w maksymalnym stopniu realizację celu, uznanego w danej strategii za nadrzędny (główny). Strategia uwzględnia także hierarchizację poszczególnych działań i problemów według stopnia ich ważności, co ma znaczenie w przypadku ich kolizji. Określa też priorytety, co warunkuje skuteczność wykorzystania posiadanych środków i zasobów. Wskazanie najważniejszych problemów daje podstawę do wykorzystania ustaleń strategii jako narzędzia koordynacji działań samorządu województwa i ich integracji wokół realizacji najważniejszych dla regionu celów.

Istotą strategii jest wskazanie celów rozwojowych, których realizacja zapewni utrzymanie trwałego rozwoju. *Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do 2030 roku* dotyczy wszystkich uczestników życia społeczno-gospodarczego regionu. Wskazuje działania, które należy realizować, aby osiągnąć przyjęte cele rozwojowe. Cele rozwojowe podporządkowane są wizji województwa: *Mazowsze to region spójny terytorialnie, innowacyjny z wysokim wzrostem gospodarczym i bardzo dobrymi warunkami życia jego mieszkańców.*

Z uwagi na duże zróżnicowanie przestrzenne rozwoju województwa mazowieckiego, konieczne jest prowadzenie polityki zmniejszającej te dysproporcje. Nadrzędnym (głównym) celem *Strategii* jest: *Zmniejszenie dysproporcji rozwoju w województwie mazowieckim,*

wzrost znaczenia Obszaru Metropolitalnego Warszawy w Europie. Osiągnięcie tego celu będzie możliwe poprzez przyspieszenie wzrostu gospodarczego, generowanego przez rozwój produkcji i przemysłu ukierunkowanego na eksport, szczególnie w branży średniozaawansowanych i zaawansowanych technologii.

Cel główny wynikający z wizji województwa jest możliwy do osiągnięcia poprzez realizację działań priorytetowego celu strategicznego, wzmacnianego działaniami podporządkowanymi celom strategicznym oraz ramowym celem strategicznym.

Wyodrębniono sześć obszarów tematycznych: gospodarka, ze szczególnym uwzględnieniem przemysłu i produkcji (priorytetowy cel strategiczny), przestrzeń i transport, społeczeństwo, środowisko i energetyka oraz kultura i dziedzictwo.

W dalszej części dokumentu omówiono diagnozę sytuacji społeczno-gospodarczej i potencjał województwa mazowieckiego, wyodrębiając kulturę i dziedzictwo. Zawarto informacje o różnych grupach zabytków a następnie dokonano analizy SWOT, w której wśród mocnych stron wymieniono:

- bogate zasoby dziedzictwa kulturowego, m.in. zamki, pałace, dwory, zabytki militarne i miejsca pamięci narodowej
- bogate i różnorodne tradycje kulturowe
- liczne podmioty prowadzące działalność kulturalną, w tym instytucje krajowe
- duży ruch turystyczny w skali kraju, w tym zwłaszcza w Warszawie
- liczne imprezy kulturalne
- wysoka w stosunku do krajowej aktywność społeczna w zakresie opieki i ochrony wartości kulturowych.

Wśród słabych stron wymieniono m. in.:

- niskie poczucie tożsamości regionalnej
- zły stan techniczny obiektów zabytkowych
- niewystarczający poziom informacji i promocji turystycznej regionu
- niski poziom cyfryzacji zabytków i utrudniony dostęp do materiałów i baz danych z tego zakresu
- niewystarczająca i nierównomiernie rozmieszczona baza turystyczna.

Wśród szans wymieniono, m.in.:

- wzrost znaczenia turystyki w gospodarce krajowej i tworzeniu PKB
- rozszerzenie edukacji społecznej związanej z ochroną i opieką nad zabytkami
- wprowadzanie i upowszechnianie nowych technologii informacyjnych w dziedzinie kultury i turystyki
- zwiększenie zainteresowania turystyką w regionie w wyniku organizacji wydarzeń kulturalnych i sportowych o charakterze międzynarodowym.

Wśród zagrożeń wymieniono, m. in.:

- niewystarczający poziom finansowania kultury

- brak skutecznych ram prawnych w zakresie rewitalizacji oraz ochrony i opieki nad zabytkami
- brak współpracy władz na różnych poziomach administracji w zakresie ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego
- słaba promocja kultury w kraju i zagranicą.

W dalszej części *Strategii* stwierdzono, że osiągnięcie celu ramowego, jakim jest: *Wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia*, będzie wymagać realizacji działań w kierunku:

- Wykorzystania walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu;
- Kreowania miast jako centrów aktywności kulturalnej;
- Wspierania rozwoju przemysłu kreatywnego;
- Wykorzystania dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej;
- Upowszechnianie kultury i twórczości.

W uszczegółowionych kierunkach działań, w ramach upowszechniania kultury i twórczości, podkreślono, że wskazana jest cyfryzacja zasobów dziedzictwa kulturowego w celu ich standaryzacji i zwiększenia dostępności.

Skuteczność wdrażania i realizacji celów określonych w *Strategii rozwoju województwa mazowieckiego do 2030 roku* będzie podlegała monitorowaniu i ewaluacji. Monitorowanie i ewaluacja wskaźników realizacji *Strategii* ma na celu weryfikację skuteczności działalności Samorządu Województwa Mazowieckiego. Za monitorowanie odpowiedzialne będzie Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie. Co najmniej raz w roku wydawany będzie raport z realizacji *Strategii*, zawierający ocenę działalności Samorządu Województwa Mazowieckiego w zakresie realizacji *Strategii*.

Program opieki nad zabytkami Gminy Jabłonna Lacka na lata 2015 – 2018, jest zbieżny z jednym z sześciu obszarów tematycznych, jakim jest: Kultura i dziedzictwo oraz celem ramowym: Wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia, który będzie wymagać realizacji działań w kierunku:

- Wykorzystania walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu;
- Wykorzystania dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej;
- Upowszechnianie kultury i twórczości.

4.2.2 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego 2014.

Projekt aktualizacji Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego przyjął Zarząd Województwa Mazowieckiego w dniu 11 czerwca 2013 r.

Natomiast Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego został przyjęty przez Sejmik Województwa Mazowieckiego Uchwałą 180/14 w dniu 7 lipca 2014 r. Określa on podstawowe elementy układu przestrzennego, ich zróżnicowanie i wzajemne relacje. Formuluje kierunki polityki przestrzennej, które wraz z uwarunkowaniami przestrzennymi uwzględnia się w programach rozwoju i programach operacyjnych województwa. *Plan* jest elementem regionalnego planowania strategicznego; jego ustalenia stanowią transpozycję na układ przestrzenny ustaleń *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego*. W systemie planowania przestrzennego pełni on funkcję koordynacyjną między planowaniem krajowym, a planowaniem miejscowym.

Celem Planu jest określenie polityki przestrzennej dla województwa mazowieckiego, polegającej na:

- *rozmieszczeniu w przestrzeni inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym zgodnie z kierunkami polityki przestrzennej w oparciu o cele i zasady zagospodarowania przestrzennego województwa;*
- *ukierunkowaniu działań dotyczących rozwoju gospodarczego, postępu cywilizacyjnego, kultury i ochrony środowiska, poprzez uwzględnianie uwarunkowań, szans i zagrożeń wynikających ze zróżnicowanych cech przestrzeni województwa;*
- *wpływanu na zachowania przestrzenne podmiotów gospodarujących w przestrzeni, tak aby były one zgodne z ogólnymi celami rozwoju województwa.*

Plan przyjmuje ustrojową zasadę zrównoważonego rozwoju województwa, rozumianego jako taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania podstawowych potrzeb zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń. Między innymi wśród wielu zasad przyjęto: zasadę komplementarności ochrony wartości przyrodniczych, kulturowych i krajobrazu polegająca na tworzeniu pasm przyrodniczo-kulturowych.

W dokumencie stwierdzono, że ochrona dziedzictwa kulturowego jest częścią procesu kształtowania zrównoważonego rozwoju, ładu przestrzennego w województwie i tożsamości kulturowej. Ustalenia *Zintegrowanej polityki opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury współczesnej* obejmują:

- zarządzanie zasobami dziedzictwa, ochronę i eksponowanie przestrzennych świadectw dziedzictwa, zwłaszcza najbardziej wartościowych zespołów i obiektów służących identyfikacji i promocji przestrzeni kulturowej regionu;
- kształtowanie walorów krajobrazowych województwa oraz ochronę przestrzeni posiadających unikatowe lub specyficzne dla regionu walory krajobrazowe;

- zachowanie różnorodności kulturowej województwa, kształtowanie tożsamości regionalnej i historycznej oraz zapewnienie dostępności do zasobów dziedzictwa zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

W zakresie polityki opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury współczesnej

Plan ustala:

1) Zachowanie ciągłości dziedzictwa kulturowego regionu m.in. poprzez:

- ochronę i przywracanie wartości dziedzictwa materialnego o wyrazistej tożsamości, w tym rewitalizację i rewaloryzację zdegradowanych obiektów i obszarów historycznych, a zwłaszcza architektury drewnianej, dworskiej, przemysłowej, obiektów budownictwa obronnego;
- eksponowanie w strukturze przestrzennej najcenniejszych zasobów dziedzictwa regionu;
- kształtowanie i ochronę systemu krajobrazów kulturowych zachowujących tożsamość kulturową i walory tradycyjnego krajobrazu;
- ochronę i kształtowanie struktur przestrzennych historycznych miast i wsi poprzez ochronę panoram i eksponowanie w sylwetach miejscowości dominant architektonicznych oraz kształtowanie przestrzeni publicznych w nawiązaniu do tradycji miejsca;
- rewitalizację i zabezpieczenie obiektów i układów przestrzennych;
- ochronę dziedzictwa archeologicznego;
- ochronę miejsc związanych z walkami narodowo-wyzwoleńczymi;
- ochronę i rozbudowę muzeów;
- zachowanie różnorodności kulturowej regionu: pielęgnowanie tradycji i lokalnego folkloru w powiązaniu z zasobami dziedzictwa materialnego, identyfikację oraz rozwój tradycyjnych form działalności gospodarczej, upowszechnianie „ginących zawodów”; ochronę miejsc kultu religijnego;
- popularyzację i zwiększanie dostępności do zasobów dziedzictwa, w tym wprowadzanie nowych form zwiedzania zabytków, wykorzystanie nowych technologii (digitalizacja zasobów);
- identyfikację dóbr kultury współczesnej o charakterze ponadlokalnym i ich ochronę poprzez ustalenia planów miejscowych.

2) Umiejętne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez:

- kształtowanie pasm przyrodniczo-kulturowych, wykorzystanie sieci miast historycznych oraz atrakcji krajobrazowo-architektonicznych dla wyznaczania szlaków turystyki kulturowej;
- kreowanie produktów turystyki kulturowej w oparciu o tradycje historyczne, w tym kultury i sztuki ludowej, tradycje ziemiańskie, tradycje rycerskie, religijne;
- tworzenie szlaków kulturowych wielkich artystów (znanych osobistości) Mazowsza

np. malarzy, rzeźbiarzy, pisarzy;

- adaptację obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych;
- zagospodarowanie i udostępnianie stanowisk archeologicznych posiadających czytelną formę krajobrazową w celach dydaktycznych, naukowych i turystycznych;
- tworzenie płaszczyzn współpracy międzyregionalnej w zakresie zachowania i wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego (tradycji historycznych, śladów osadnictwa, dziedzictwa kultury ludowej) dla rozwoju produktów turystyki kulturowej.

3) Kształtowanie tożsamości regionalnej i budowanie klimatu społecznej akceptacji dla ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego m.in. poprzez:

- kreowanie ośrodków budowania tożsamości kulturowej regionu;
- stymulowanie partycypacji społecznej w podejmowaniu działań dotyczących zarządzania dziedzictwem kulturowym i służących ochronie obiektów zabytkowych oraz promowanie najlepszych przykładów takich działań;
- propagowanie korzyści płynących z dziedzictwa i krajobrazu kulturowego oraz zachowania typowych dla regionu form budownictwa tradycyjnego;
- wspieranie działalności stowarzyszeń działających w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego regionu.

W ustaleniach dotyczące środowiska przyrodniczego, ochrony krajobrazu i środowiska kulturowego, w zakresie dziedzictwa kulturowego i jego ochrony – wyznaczone zostały następujące główne kierunki działań:

- wyodrębnienie w *Planie* obszarów „ochrony krajobrazów kulturowych”;
- określenie potencjału rozwojowego związanego z zachowaniem wartościowych elementów środowiska kulturowego (obiektów, struktur przestrzennych, krajobrazów kulturowych) oraz wskazanie przestrzeni mogących pełnić funkcje symboliczne i identyfikacyjne;
- wzmacnianie i eksponowanie funkcji symbolicznych o znaczeniu krajowym i międzynarodowym oraz rewitalizacja i adaptacja historycznych i zabytkowych obiektów głównie na cele kulturowe;
- zachowywanie tradycyjnych wzorców zabudowy;
- ochrona i rewaloryzacja zachowanych obiektów zabytkowych i zespołów ruralistycznych.

W dalszej części dokumentu stwierdzono, że podstawowym zagrożeniem historycznych centrów miast i wsi jest nadmierna presja urbanistyczna oraz sposób zagospodarowania i kształtowanie nowej zabudowy w sposób obcy dla tradycji i tożsamości miejsc. Podstawę procesu budowania tożsamości regionalnej w województwie stanowi

różnorodność kulturowa regionu i wzmocnienie tożsamości lokalnych, religijnych, etnicznych. Ważnym działaniem staje się kreowanie sieci ośrodków osadzonych w środowiskach lokalnych.

Problematyka związana z ochroną dziedzictwa kulturowego zawarta w Programie opieki nad zabytkami Gminy Jabłonna Lacka na lata 2015 – 2018, jest zbieżna z wieloma ustaleniami planu zagospodarowania przestrzennego Województwa Mazowieckiego, m. in. z przedstawionymi niżej:

- ochronę i przywracanie wartości dziedzictwa materialnego o wyrazistej tożsamości, w tym rewitalizację i rewaloryzację zdegradowanych obiektów i obszarów historycznych, a zwłaszcza architektury drewnianej, dworskiej, przemysłowej, obiektów budownictwa obronnego;
- eksponowanie w strukturze przestrzennej najcenniejszych zasobów dziedzictwa regionu
- ochronę dziedzictwa archeologicznego;
- ochronę miejsc związanych z walkami narodowo-wyzwoleńczymi;
- adaptację obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych;
- kreowanie ośrodków budowania tożsamości kulturowej regionu.

4.2.3. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2015.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2015 został opracowany przez Zespół powołany przez Marszałka Województwa Mazowieckiego Zarządzeniami nr 43/11 i 98/11. Dokument przyjął Sejmik Województwa Mazowieckiego uchwałą nr 42/12 z dnia 12.03.2012 r.

Założeniem strategicznym programu jest: Zachowanie regionalnej przestrzeni kulturowej i kultywowanie tradycji jako podstawy budowania tożsamości kulturowej regionu i kształtowania postaw społecznych w sferze opieki nad zabytkami oraz wykorzystania dziedzictwa dla rozwoju regionu.

W ramach programu określono cztery cele operacyjne, oraz szereg konkretnych zadań przypisanych poszczególnym działaniom.

Cele operacyjne i kierunki działań:

1) Ochrona i zachowanie materialnego i niematerialnego dziedzictwa regionu

- ochrona zabytków ruchomych,
- ochrona zabytków nieruchomych,
- ochrona zabytków archeologicznych,
- ochrona, dokumentacja i popularyzacja zasobów o szczególnej wartości decydujących o specyfice regionu (najcenniejszych i charakterystycznych),

- ochrona i kreowanie krajobrazów kulturowych zachowujących tożsamość kulturową i walory krajobrazowe, w tym komponowanych ciągów zieleni,
- kształtowanie i ochrona przestrzeni historycznych miast i wsi,
- rewitalizacja historycznych ośrodków życia kulturalnego,
- pielęgnowanie tradycji i lokalnego folkloru w powiązaniu z zasobami dziedzictwa materialnego,
- popularyzacja i zwiększanie dostępności do zasobów dziedzictwa

2) Kształtowanie tożsamości regionalnej.

- utrwalanie i kształtowanie świadomości mieszkańców o historii i zasobach dziedzictwa kulturowego, w tym regionalnego i lokalnego oraz budowanie i pielęgnowanie wrażliwości na bogactwo przestrzeni kulturowej,
- kształtowanie regionalnej dumy w oparciu o zabytki architektury i budownictwa,
- krajobraz kulturowy, wydarzenia historyczne oraz działalność wybitnych osób,
- wykorzystanie pamięci historycznej i zasobów dziedzictwa do integracji mieszkańców i stymulowania rozwoju - tworzenie przestrzennych ciągów inicjatyw,
- kreowanie ośrodków budowania tożsamości kulturowej regionu (w ramach pasm turystyczno-kulturowych),
- promocja walorów kulturowych regionu.

3) Wzrost społecznej akceptacji dla zasobów dziedzictwa kulturowego regionu.

- stymulowanie działań służących ochronie obiektów zabytkowych i promowanie najlepszych przykładów takich działań,
- edukacja społeczeństwa w zakresie praw i obowiązków dotyczących opieki nad zabytkami,
- stymulowanie i intensyfikacja współpracy pomiędzy sektorem publicznym, prywatnym i pozarządowym w działaniach na rzecz edukacji, promocji, podniesienia świadomości o zasobach i potrzebie zachowania dziedzictwa regionu.

4) Efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego regionu oraz kreowanie pasm turystyczno-kulturowych.

- wspieranie podmiotów posiadających w swoich zasobach znaczną liczbę zabytków w działaniach służących efektywnemu zarządzaniu obiektami zabytkowymi,
- stymulowanie wykorzystania dziedzictwa kulturowego w obszarze przemysłów kultury i czasu wolnego,
- kształtowanie pasm turystyczno-kulturowych,
- kreowanie produktów turystyki kulturowej w parciu o tradycje historyczne,
- wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju lokalnego i regionalnego poprzez organizację wydarzeń kulturalno-historycznych w miejscach zabytkowych,
- adaptacja obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych,

- propagowanie korzyści płynących z wykorzystania dziedzictwa i krajobrazu kulturowego dla rozwoju regionalnego i lokalnego.

Program opieki nad zabytkami gminy Jabłonna Lacka na lata 2015 – 2018, ściśle nawiązuje do założenia strategicznego programu oraz celów operacyjnych i zadań Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami na lata 2012-2015. Zostały tu wymienione takie zadania, jak:

- ochrona zabytków nieruchomych,
- ochrona zabytków archeologicznych,
- ochrona i kreowanie krajobrazów kulturowych zachowujących tożsamość kulturową i walory krajobrazowe, w tym komponowanych ciągów zieleni,
- rewitalizacja historycznych ośrodków życia kulturalnego,
- popularyzacja i zwiększanie dostępności do zasobów dziedzictwa
- wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju lokalnego i regionalnego poprzez organizację wydarzeń kulturalno-historycznych w miejscach zabytkowych,
- adaptacja obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych,

4.2.4. Strategia Rozwoju Powiatu Sokołowskiego na lata 2005 – 2015

W/w Strategia została przyjęta Uchwałą Nr XXX/186/2005 Rady Powiatu w Sokołowie Podlaskim z dnia 05 września 2005 r.

Podstawowym założeniem „Strategii Rozwoju Powiatu Sokołowskiego” jest dążenie do uzyskania poprawy jakości życia mieszkańców ziemi sokołowskiej, rozumianej jako zaspokojenie podstawowych potrzeb materialnych i bezpieczeństwo socjalne. Należy dążyć do sytuacji, w której poprawa jakości życia będzie udziałem możliwie jak największej części mieszkańców Powiatu, a pozbawienie szans godziwego poziomu życia i bezpieczeństwa dla pewnych grup społecznych czy obszarów będzie zminimalizowane.

Głównym atutem Powiatu Sokołowskiego jest położenie geograficzne i idące za nim walory krajoznawczo-przyrodnicze. Świadome korzystanie z naturalnych czynników, które stać się powinny stymulatorami rozwoju, może zadecydować o rozwoju gospodarczym Powiatu Sokołowskiego i jego konkurencyjności na arenie krajowej i międzynarodowej.

W dokumencie przedstawiono charakterystykę powiatu zamieszczając informacje na temat miasta Sokołowa Podlaskiego oraz poszczególnych gmin, w tym gminy Jabłonna Lacka, podkreślając piękne położenie gminy w dolinie Bugu, czystość naturalnego środowiska. Wielkim walorem terenu gminy jest włączenie go do ekologicznie czystego obszaru „Zielone Płuca Polski”, a także utworzenie dwóch rezerwatów przyrody „Skarpa Mołożewska” i „Wydma Mołożewska”.

W dalszej części dokumentu w *Raporcie o zadaniach i stanie Powiatu Sokołowskiego* zamieszczono podrozdział: Rolnictwo, leśnictwo, przyroda. W punkcie dotyczącym przyrody wymieniono obiekty przyrody chronionej, a wśród nich rezerwat „Skarpa Mołożewska” i „Wydma Mołożewska” oraz że użytki ekologiczne Gminy Jabłonna Lacka zajmują obszar 7,9 ha, a liczba pomników przyrody wynosi 14 szt. Zawarto też informację, że część gminy Jabłonna Lacka znajduje się w granicach Nadbużańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu.

W podrozdziale: *Kultura i turystyka*, odnośnie gminy Jabłonna Lacka podano informacje o Gminnym Ośrodku Kultury w Jabłonie Lackiej z izbą regionalną, rozwijającej się sztuce ludowej, m. in. wikliniarstwie w Wirowie. Wśród najcenniejszych zabytków architektury sakralnej w powiecie Sokołowskim wymieniono klasycystyczny kościół parafialny w Jabłonie Lackiej oraz dawną cerkiew grecko-katolicką, ob. kościół parafialny w Wirowie. Omawiając bazę turystyczną w powiecie, wymieniono Ośrodek Turystyczno-Wypoczynkowy w Gródku; sezonowe szkolne schronisko młodzieżowe działające przy Szkole Podstawowej w Jabłonie Lackiej oraz gospodarstwa agroturystyczne położone nad brzegiem Bugu.

W części programująco - strategicznej dokonano analizy SWOT, w której wśród mocnych stron wymieniono cenne zabytki architektury świeckiej i sakralnej. W jednym z celów strategicznych, następująco sformułowanym: „Rozwój i promocja potencjału turystycznego Powiatu Sokołowskiego jako miejsca wypoczynku i miejsca przyjaznego inwestorom”, określono m. in. programy operacyjne:

- aktywna promocja służąca wykorzystaniu istniejącej na terenie powiatu bazy turystycznej,
- promocja gospodarstw specjalistycznych i agroturystycznych,
- oznakowanie i promocja ścieżek rowerowych, pieszych, dydaktycznych, spacerowych znajdujących się na terenie powiatu,
- oznakowanie i promocja ścieżek ekologicznych w rezerwach na terenie powiatu,
- promocja powiatu poprzez foldery, publikacje, wydawnictwa multimedialne, filmy i mapy,
- wykorzystanie cennych zabytków i osobliwości przyrody w promocji powiatu,
- udział w dużych imprezach masowych, targach, programach edukacyjnych, telewizyjnych i informacyjnych,
- opracowanie i upowszechnienie planu cyklicznych imprez kulturalnych.

Istniejący potencjał rozwojowy Powiatu Sokołowskiego oraz przemiany, które zachodzą w jego otoczeniu pozwalają na sformułowanie tezy, że przyszłe oblicze Powiatu kształtowane będzie w oparciu o zasady rozwoju zrównoważonego. Ponadto ważnym obszarem aktywności będzie rozwój turystyki i rekreacji wymagający większych nakładów i inwestycyjnych działań w zakresie infrastruktury oraz dbałości o stan środowiska przyrodniczego.

4.2.5. Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Sokołowskiego na lata 2006 – 2008

W/w Plan Rozwoju Lokalnego został przyjęty Uchwałą Nr XXXIX/251/2006 Rady Powiatu Sokołowskiego z dnia 26 października 2006 r. Wprawdzie Plan się zdezaktualizował, ale warto pobieżnie go omówić, gdyż jego cele, kierunki działań i zadania są nadal aktualne i przede wszystkim są zbieżne z priorytetami, kierunkami działań i zadaniami Programu opieki nad zabytkami gminy Jabłonna Lacka.

Plan Rozwoju Lokalnego jest uszczegółowieniem zapisów części strategicznej Strategii Rozwoju Powiatu Sokołowskiego w okresie obejmującym lata 2006-2008. Cele strategiczne Strategii są jednocześnie celami Planu Rozwoju Lokalnego Powiatu Sokołowskiego na lata 2006-2008, natomiast programy operacyjne Strategii Rozwoju Powiatu są kierunkami działań Planu. Konkretyzacją kierunków są zadania, prowadzące do ich realizacji. Lokalny Plan Rozwoju Powiatu stanowi zbiór informacji o planowanych projektach i zadaniach na lata 2006-2008 wraz ze wskazaniem źródeł ich finansowania. Dokument ten rozwija cele Strategii Rozwoju Powiatu Sokołowskiego poprzez określenie w nim priorytetów i kierunków polityki lokalnej w okresie członkostwa w Unii Europejskiej, by spełniała się określona w Strategii misja powiatu: Powiat Sokołowski terenem szczególnie przyjaznym dla inwestorów i odwiedzających – otwartym na Unię Europejską.

Do najistotniejszych obszarów strategicznych objętych Planem Rozwoju Lokalnego, powiązanych z dziedzictwem kulturowym wymieniono Turystykę i wypoczynek. Określono następująco cel strategiczny: Rozwój i promocja potencjału turystycznego Powiatu Sokołowskiego jako miejsca wypoczynku i miejsca przyjaznego inwestorom.

Wśród programów operacyjnych wymieniono:

- promocja gospodarstw specjalistycznych i agroturystycznych
- promocja powiatu poprzez foldery, publikacje, wydawnictwa multimedialne, filmy promocyjne
- udział w dużych imprezach masowych, targach programach edukacyjnych, telewizyjnych i informacyjnych
- uczestnictwo w targach turystycznych i branżowych
- wydawanie biuletynów informacyjnych

W zakończeniu podkreślono że plan jest dokumentem, w którym zawarte zostały cele i postulaty stanowiące o rozwoju powiatu. Aby zaplanowane efekty mogły stać się rzeczywistością, konieczne jest sukcesywne jego wdrażanie, czuwanie nad jego realizacją, kontrolowanie jej przebiegu oraz ciągłe aktualizowanie planu. Większość zapisanych zadań i celów należy do kompetencji działania powiatu, niektóre z nich wykraczają jednak poza ten zakres. Dlatego konieczna jest współpraca powiatu z innymi podmiotami, a w szczególności samorządami gminnymi.

4.2.6. Aktualizacja programu ochrony środowiska dla powiatu sokołowskiego na lata 2008 – 2011 z perspektywą na lata 2012-2015

W/w Aktualizacja programu ochrony środowiska dla powiatu sokołowskiego na lata 2008 – 2011 z perspektywą na lata 2012 - 2015, została przyjęta Uchwałą Rady Powiatu Nr XIX/127/2008 z dnia 19 września 2008 r.

W pierwszej części dokumentu omówiono uwarunkowania środowiska, w których podkreślono, że obszar powiatu sokołowskiego jest regionem o wysokich walorach przyrodniczych. Na terenie powiatu znajdują się liczne obszary i obiekty przyrodniczo cenne, objęte ochroną prawną. W celu ochrony przyrody i środowiska naturalnego tworzone są parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, rezerваты przyrody, użytki ekologiczne oraz pomniki przyrody. Zwłaszcza północna i wschodnia części powiatu sokołowskiego charakteryzują się wysoką różnorodnością przyrodniczą.

Celem nadrzędnym polityki ekologicznej powiatu sokołowskiego jest ochrona walorów przyrodniczych i poprawa standardów środowiska. Zadaniem Programu Ochrony Środowiska jest określenie aktualnego stanu środowiska w powiecie. W Programie dokonano analizy czynników, które wpływają na zanieczyszczenie środowiska, określono stan aktualny środowiska naturalnego. Na podstawie dostępnych danych (Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska, Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego i Starostwo Powiatowe, urzędy Gmin), scharakteryzowano stan środowiska naturalnego, analizując jego poszczególne komponenty, czyli wody powierzchniowe i podziemne, powietrze, hałas, przyrodę, powierzchnię ziemi.

Po analizie dotyczącej stanu środowiska na terenie powiatu, w programie ochrony środowiska zwrócono uwagę na tendencje, jakie się zarysowują w poszczególnych komponentach środowiska i wyeksponowano rodzaje i typy zagadnień, jakimi należy się zająć w przyszłej działalności organów powiatu i innych jednostek organizacyjnych położonych w jego obrębie. Określono zagrożenia dla środowiska naturalnego, kierunki działań jaki muszą zostać podjęte by przeciwdziałać zagrożeniom i minimalizować ujemne ich skutki, oraz określono cele i zadania programu.

Po analizie kryteriów i przyjętych celów polityki ekologicznej na poziomie kraju i regionu przyjęto w niniejszym Programie następujące priorytety ekologiczne:

- Poprawa jakości wód powierzchniowych i podziemnych,
- Ochrona powietrza atmosferycznego i powierzchni ziemi przed zanieczyszczeniami
- Rozbudowa i modernizacja infrastruktury technicznej ochrony środowiska
- Podniesienie świadomości ekologicznej społeczeństwa
- Ochrona zasobów przyrody i różnorodności biologicznej

Określono kroki jakie powinny zostać wykonane, aby osiągnąć poprawę stanu środowiska. Ze względu na perspektywy czasowe oznaczono w Programie zadania długoterminowe na lata 2012 - 2015. W harmonogramie zadań długoterminowych przedstawiono najważniejsze kierunki działań jakie będą kontynuowane na terenie powiatu, z czasem będą one uszczegółowiane i w miarę potrzeb poszerzane.

W programie zamieszczono także wytyczne dla gmin jakimi powinni się kierować przy sporządzaniu gminnych programów ochrony środowiska. Zamieszczono także rozdział określający zasady monitorowania Programu wraz ze wskaźnikami jakie posłużą do określania wyników realizacji programu.

Program Opieki nad zabytkami gminy Jabłonna Lacka na lata 2015 – 2018, jest spójny z kierunkami, działaniami i zadaniami Aktualizacji programu ochrony środowiska dla powiatu sokołowskiego na lata 2008 – 2011 z perspektywą na lata 2012-2015, zwłaszcza w zakresie Edukacji ekologicznej. Między innymi zostały tu wymienione:

- prowadzenie działań w zakresie edukacji ekologicznej społeczności lokalnej na terenach cennych przyrodniczo,
- rozwój zagospodarowania edukacyjnego i turystycznego (ścieżki edukacyjne, szlaki turystyczne, tablice informacyjne itp.).

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki gminy w zakresie opieki nad zabytkami

5.1.1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Jabłonna Lacka.

W/w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Jabłonna Lacka, zostało przyjęte uchwałą Rady Gminy w Jabłonie Lackiej Nr XVIII/129/2000 z dnia 10 listopada 2000 r.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Jabłonna Lacka przedstawia uwarunkowania kulturowe w zakresie rozwoju przestrzennego gminy, jak również stanowi podstawowy dokument regulujący procedurę planistyczną w stosunku do obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa mazowieckiego, jak również tych znajdujących się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W kierunkach i zasadach ochrony wartości kulturowych i krajobrazowych, wyznaczono następujące strefy ochrony konserwatorskiej:

1) Strefa „A” - ścisłej ochrony konserwatorskiej, w której ustalono:

- nakaz zachowania zasadniczych elementów historycznego rozplanowania terenu, utrzymania istniejącej sieci dróg, alei, szpalerów roślinności wysokiej, osi widokowych i kompozycyjnych;

- nakaz ochrony układu urbanistycznego oraz poszczególnych obiektów zabytkowych. Dla obszarów objętych strefą powinny zostać opracowane szczegółowe plany rewaloryzacji;
- nakaz uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszystkich wydawanych decyzji lokalizacyjnych oraz opracowań projektowych i planistycznych;
- nakaz poprzedzania niezbędnych remontów obiektów badaniami konserwatorskimi oraz przeprowadzenia ich w oparciu o uzgodnioną i zatwierdzoną dokumentację konserwatorską;
- zakaz wznoszenia nowych obiektów kubaturowych;
- nakaz usunięcia obiektów dysharmonizujących znajdujących się na terenie zabytkowym.

Strefa „A” obejmuje następujące obszary :

Gródek - teren zespołu sakralnego parafii p.w. Najświętszego Serca Jezusowego;

Jabłonna Lacka - teren zespołu sakralnego parafii p.w. Wniebowzięcia N.M.P.;

Mołożew - teren dawnego zespołu klasztornego;

Wirów - teren zespołu sakralnego par. p.w. Św. Antoniego Padewskiego;

Wirów - teren dawnego zespołu klasztornego.

2) Strefa „B” - ochrony zachowanych elementów zabytkowych, w której ustalono:

- nakaz zachowania zasadniczych elementów historycznego rozplanowania poprzez utrzymanie istniejącej sieci dróg, alei, szpalerów, osi widokowych i kompozycyjnych;
- nakaz ochrony zachowanej zabudowy zabytkowej;
- nakaz utrzymania istniejących gabarytów i podziałów parcelacyjnych oraz charakteru zabudowy, szczególnie przy projektowaniu i realizacji zabudowy uzupełniającej;
- zakaz wytyczania nowych ciągów komunikacyjnych;
- nakaz uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszystkich wydawanych decyzji lokalizacyjnych oraz opracowań projektowych i planistycznych.

Strefa „B” obejmuje następujące obiekty :

Gródek- strefa obejmuje tereny bezpośrednio przylegające do zespołu sakralnego;

Jabłonna Lacka - tereny sąsiadujące z zespołem sakralnym;

Mołożew - strefa obejmuje działki sąsiadujące z terenem zespołu dawnego klasztoru;

Wirów - teren w granicach pozostałości zespołu dworsko-parkowego;

Wirów - tereny sąsiadujące z zespołem sakralnym oraz dawnym klasztorem.

3) Strefa „K” - ochrony wartości krajobrazu i ekspozycji wartości przyrodniczo-kulturowych, w której ustalono:

- nakaz ochrony i zachowania istniejącego drzewostanu, w szczególności starodrzewu;
- nakaz uporządkowania przestrzennego i utrzymania obecnie istniejącego sposobu użytkowania;
- zakaz lokalizacji obiektów kubaturowych;

- nakaz konsultowania i uzgadniania wszelkiej działalności inwestycyjnej oraz prac projektowych i planistycznych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków na etapie koncepcji oraz zatwierdzenia na etapie realizacji.

Strefa „K” obejmuje następujące obszary:

Jabłonna Lacka - cmentarz parafialny.

Jabłonna Lacka - cmentarz przykościelny.

Mołożew - tereny wzdłuż rzeki Bug.

Wirów - tereny wzdłuż rzeki Bug oraz od strony szosy.

Wirów - cmentarz parafialny.

Wirów - cmentarz przykościelny.

Czekanów - cmentarz parafialny.

Gródek - cmentarz parafialny.

Gródek - cmentarz przykościelny.

4) Strefa „E” - ochrony ekspozycji zespołów i obiektów zabytkowych, w której ustalono:

- zakaz lokalizacji jakichkolwiek obiektów kubaturowych;
- zakaz realizacji zwartych nasadzeń wysoką roślinnością;
- wszelkie działania inwestycyjne i projektowe w tej strefie muszą być konsultowane i uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz zatwierdzone na etapie realizacji.

Strefą „E” objęte są następujące obiekty:

Mołożew - tereny wzdłuż rzeki Bug na wysokości dawnego zespołu klasztornego;

Wirów - skarpa wzdłuż rzeki Bug na wysokości zespołu sakralnego i dawnego klasztoru, tereny od strony szosy.

5) Strefa „OW” - obserwacji archeologicznych

Strefą „E” objęte są następujące obiekty:

Gródek - osada wczesnośredniowieczna wpisana do rej. zabytków pod Nr 243/73

Gródek grodzisko wpisane do rejestru zabytków pod Nr 93/822

Krzemień-Wieś - osada wczesnośredniowieczna wpisana do rej. zabytków pod Nr 219/70

Łuzki - cmentarzysko wczesnośredniowieczne wpisane do rejestru zabytków pod Nr 216/70

Mołożew-Wieś - osada wczesnośredniowieczna wpisana do rej. zabytków pod Nr 209/70

Wirów - osada starożytna wpisana do rejestru zabytków pod nr 221/70

5.1.2. Plan Odnowy Miejscowości Krzemień-Wieś na lata 2014 -2020

W/w Plan Odnowy Miejscowości Krzemień-Wieś na lata 2014 -2020 został przyjęty uchwałą Rady Gminy Jabłonna Lacka Nr LIII/267/2014 z dnia 13 sierpnia 2014 r.

Bardzo szeroko i szczegółowo została przedstawiona historia miejscowości. Nazwa Krzemień pochodzi od złóż skały osadowej krzemienia z którego wyrabiano w dawnych czasach noże, skrobaki, ostrza siekier i groty do strzał. Do dziś dnia można znaleźć na polach większe odłamki tej skały. Jako osada Krzemień pochodzi prawdopodobnie z wieków XI do XV. Podkreślono, że miejscowość położona jest przy wielkim gościńcu zwanym Wielkim Traktem Litewskim w dolinie rzeki Bug oddzielona od koryta walem przeciwpowodziowym. Przebiegał tędy także Trakt Napoleoński w kierunku Moskwy. Usytuowana jest w czysto ekologicznie obszarze Zielone Płuca Polski i w Strefie Natury 2000.

Spośród zabytków znajdujących się w Krzemieniu-Wsi wymieniono pozostałości grobli kamienno-ziemnej, dwóch mostów drewniane na palach dębowych oraz następujące stanowiska archeologiczne:

1. Ślady osadnicze okresu nowożytnego
2. Osada – okres nowożytny
3. Ślady osadnictwa – kultura łużycka epoka brązu oraz okres lateński
4. Punkt osadniczy - paleolit
5. Osada – wczesne średniowiecze
6. Ślad osadniczy – kultura pomorska? – okres halszacki D?
7. Kurhan – wczesne średniowiecze
8. Punkt osadniczy – późne średniowiecze/okres nowożytny
9. Punkt osadniczy – wczesne średniowiecze
10. Punkt osadniczy – okres nowożytny

Omawiając zasoby przyrodnicze stwierdzono, że teren miejscowości Krzemień-Wieś położony jest w całości na obszarze NATURA 2000 oraz w Nadbużańskim Obszarze Chronionego Krajobrazu co ma znaczenie dla rozwoju turystyki krajoznawczej i przyrodniczej. Stanowi ponadto bodziec do rozwoju agroturystyki i turystyki pieszej.

Duża ilość dróg nie posiadających twardej nawierzchni służy organizowaniu spacerów pieszych i wycieczek rowerowych. Na całej długości wału przeciwpowodziowego istnieje droga ciągnąca się od miejscowości Teofilówka (gmina Jabłonna) poprzez tereny Gminy Sterdyń, aż do Gminy Sabnie można bezpiecznie spacerować i organizować przejażdżki rowerowe podziwiając przyrodę

W dokonanej analizie SWOT, wśród mocnych stron wymieniono:

- Teren miejscowości jest ekologicznie czysty.
- Miejscowość posiada ciekawe walory przyrodnicze: duże kompleksy leśne z terenami łąwieckimi, dolina rzeki Bug oraz akweny wodne z możliwością uprawiania wędkarstwa i sportów wodnych. Strefy chronionego krajobrazu, pomnik przyrody leży w Obszarze Natura 2000.
- Duża ilość miejsc które mogą być użytkowane jako trasy rowerowe.

Wśród słabych stron wymieniono:

- Brak centralnego miejsca przeznaczonego w miejscowości pod organizację imprez kulturalnych i sportowych.
- Brak koordynacji działań całej branży turystycznej na rzecz rozwoju turystyki.
- Brak ścieżek dydaktycznych.
- Brak lokali gastronomicznych, punktów obsługi turystycznej.
- Brak gospodarstw agroturystycznych.
- Zbyt słabo rozwinięta promocja terenów historycznych.

Wśród szans rozwoju miejscowości wymieniono m.in.:

- Możliwość korzystania z krajowych i zagranicznych źródeł finansowania
- Bliskość miast (Sokołów Podlaski, Warszawa).
- Rozwój turystyki w regionie.
- Znaczne walory i zasoby oraz dobry stan środowiska przyrodniczego.
- Promowanie gminy jako miejsca czystego ekologicznie.
- Wzrost zainteresowania wypoczynkiem na wsi.

Wśród zagrożeń rozwoju miejscowości wymieniono m.in.:

- Przekazywanie samorządom przez państwo coraz to nowych zadań bez pełnego zabezpieczenia środków finansowych.

Do planowanych zadań inwestycyjnych i przedsięwzięć na lata 2014-2020 zaliczono:

1) Remont świetlicy wiejskiej.

Celem przedsięwzięcia jest wykonanie generalnego remontu budynku po dawnej remizie OSP z przeznaczeniem na świetlicę wiejską. Po wykonaniu remontu budynek będzie mógł być użytkowany przez mieszkańców oraz innych przyjezdnych osób jako centrum kulturalne miejscowości, miejsce spotkań, zebrań wiejskich, pokazów, szkoleń oraz organizowania lokalnych uroczystości.

2) Remont kapliczki świętego Jana Nepomucena

Celem przedsięwzięcia jest wykonanie generalnego remontu zabytkowej kapliczki usytuowanej na skrzyżowaniu dawnych dróg Gościńca Litewskiego i Traktu Napoleońskiego. Ma to przywrócić dawny jej wygląd. Ze względu na jej budowę i umiejscowienie będzie atrakcją dla odwiedzających.

W zakończeniu dokumentu zawarto Opis i charakterystykę obszarów o szczególnym znaczeniu dla zaspakajania potrzeb mieszkańców, w której podkreślono:

- teren miejscowości bogaty w obiekty historyczne i zabytkowe – możliwość przyciągnięcia turystów,
- bogactwo historii – porównanie czasów historycznych z obecnym stanem. Mimo upływu czasu dziedzictwo kulturowe zostało przez mieszkańców utrzymane i pielęgnowane oraz zachowane (ograniczenie zniszczeń).

- brak centralnego ośrodka miejscowości powoduje, że mieszkańcy chcą rewitalizować i wykorzystywać dostępne miejsca do celów kulturalnych i turystycznych.

5.1.3. Plan Odnowy Miejscowości Nowomodna Na lata 2014 – 2020

W/w Plan Odnowy Miejscowości Nowomodna Na lata 2014 – 2020, został przyjęty Uchwałą Rady Gminy Jabłonna Lacka Nr LIII/269/2014 z dnia 13 sierpnia 2014r.

Na początku dokumentu w krótkich słowach przedstawiono Historię miejscowości. Nowomodna to wieś, która w końcu XVIII wieku powstała w ramach dóbr Wirowa. Do tego czasu nie spotkano się z zapisami dotyczącymi jej historii. Od wieku XVIII do XIX należała do Franciszka Kuszla. W roku 1827 znajdowało się 22 domy i 142 mieszkańców. W następnych latach następował spadek ilości mieszkańców gdyż w 1888 roku notowano tutaj 18 domów i 79 mieszkańców. Administracyjnie do roku 1954, miejscowość należała do Gminy Repki, w latach 1954 do 1961 do gromady Czekanów. Od roku 1962 do 1972 była częścią gromady Skrzyszew. Do Gminy Jabłonna Lacka przyłączono ją w 1973 roku.

Wśród zasobów dziedzictwa kulturowego wymieniono drewniane budynki mieszkalne z pocz. XX w. oraz sześć stanowisk archeologicznych.

Miejscowość Nowomodna położona jest w obszarze chronionego krajobrazu, co świadczy o wielu cennych walorach przyrodniczych tej miejscowości. Ochrona przyrody na tym terenie daje szansę utrzymania naturalnego środowiska, ogranicza jego degradację i pozwala na zachowanie istniejących gatunków roślin i zwierząt. W centrum miejscowości znajduje się zbiornik wodny z naturalnym źródłem.

Na terenie miejscowości nie znajduje się żaden ośrodek agroturystyczny, jednak piękno przyrody i czystość powietrza skłaniałoby do zorganizowanego wypoczynku turystycznego, który polegałby na zwiedzaniu pobliskich miejscowości i zabytków w nich znajdujących się, wycieczek rowerowych, pieszych spacerów do otaczających miejscowość kompleksów leśnych. Rozwój gospodarstw agroturystycznych uzależniony jest od zmiany podejścia miejscowej ludności do przyjęcia turystów. Gospodarstwa agroturystyczne wymagają spełnienia pewnych standardów niekiedy bardzo kosztownych co przy niskich dochodach z gospodarstw jest podstawowym problemem. W miejscowości brak jest ścieżek rowerowych i terenów rekreacyjnych gdzie można uprawiać turystykę pieszą.

Dokonując analizy SWOT wśród mocnych stron wymieniono:

- Teren miejscowości jest ekologicznie czysty.
- Zabytki kultury w sąsiedniej miejscowości Wirów: budowle po klasztorach prawosławnych, kościół katolicki,

- Miejscowość posiada ciekawe walory przyrodnicze: kompleksy leśne z terenami łowieckimi, sąsiadującą doliną rzeki Bug z możliwością uprawiania wędkarstwa i sportów wodnych. Strefy chronionego krajobrazu.

Wśród słabych stron wymieniono:

- Brak centralnego miejsca w miejscowości Nowomodna przeznaczonego pod organizację imprez kulturalnych i sportowych.
- Brak koordynacji działań całej branży turystycznej na rzecz rozwoju turystyki.
- Brak ścieżek rowerowych, dydaktycznych i zbyt mała ilość tras pieszych.

Wśród szans rozwoju miejscowości wymieniono:

- Możliwość korzystania z krajowych i zagranicznych źródeł finansowania
- Ogólnokrajowe programy wspierające rozwój społeczno – gospodarczy.
- Członkostwo w Unii Europejskiej.
- Bliskość miast Sokołów, Warszawa.
- Rozwój turystyki w regionie.
- Znaczne walory i zasoby oraz dobry stan środowiska przyrodniczego.
- Wzrost zainteresowania wypoczynkiem na wsi.
- Sąsiedztwo miejscowości Wirów o bogatej historii z licznymi zabytkami

Wśród zagrożeń rozwoju miejscowości wymieniono m.in.:

- Przekazywanie samorządom przez państwo coraz to nowych zadań bez pełnego zabezpieczenia środków finansowych.
- Brak ośrodków turystycznych i agroturystycznych.

Do planowanych zadań inwestycyjnych i przedsięwzięć na lata 2014-2020 zaliczono:

1) Remont świetlicy wiejskiej.

Celem przedsięwzięcia jest wykonanie generalnego remontu budynku po dawnej remizie OSP z przeznaczeniem na świetlicę wiejską. Po wykonaniu remontu budynek będzie mógł być użytkowany przez mieszkańców oraz innych przyjezdnych osób jako centrum kulturalne miejscowości, miejsce spotkań- zebrań wiejskich, pokazów, szkoleń oraz organizowania lokalnych uroczystości.

2) Zagospodarowanie terenu i oczyszczenie naturalnego zbiornika wodnego.

Cel przedsięwzięcia jest przygotowanie terenu z przeznaczeniem na rekreację, likwidacja oszpecenia terenu oraz poprawienie wyglądu miejscowości Nowomodna. Realizacja zadania będzie służyła poprawie komfortu życia mieszkańców oraz przyjezdnych jako miejsce rekreacji i wypoczynku i dawała będzie możliwość amatorskiego wędkowania.

W zakończeniu dokumentu zawarto opis i charakterystykę obszarów o szczególnym znaczeniu dla zaspakajania potrzeb mieszkańców, w której podkreślono:

- Teren sąsiedniej miejscowości bogaty w obiekty zabytkowe – możliwość przyciągnięcia turystów,

- bogactwo historii – porównanie czasów historycznych z obecnym stanem. Mimo upływu czasu dziedzictwo kulturowe zostało przez mieszkańców utrzymane i pielęgnowane oraz zachowane (ograniczenie zniszczeń).
- brak centralnego ośrodka miejscowości powoduje, że mieszkańcy chcą rewitalizować i wykorzystywać dostępne miejsca do celów kulturalnych i turystycznych.

5.1. 4. Plan Odnowy Miejscowości Wierzbice-Strupki na lata 2014 – 2020

W/w Plan odnowy miejscowości Wierzbice-Strupki Na lata 2014 - 2020 został przyjęty Uchwałą Rady Gminy Jabłonna Lacka Nr LIII/268/2014 z dnia 13 sierpnia 2014 r.

Z inwentaryzacji zasobów służących opracowania Planu Odnowy Miejscowości Wierzbice-Strupki wynika, że z zasobów dziedzictwa kulturowego zachował się przydrożny krzyż wykonany z kamienia i żelaza z roku 1905.

Przedstawiono krótki zarys historii miejscowości, z której wynika, że pierwsze wzmianki o miejscowości pochodzą z roku 1466. Właścicielami terenów Wierzbice-Strupki i Wierzbice-Guzy byli Szczepan i Stanisław z Wierzbic. Z tych terenów tych wywodził się ród Wierzbickich. Była to szlachta rycerska herbowa Radwan lub Lubicz. Wykupili oni sąsiednią wieś Czekanów. W związku z ubożeniem szlachty powszechne było działania podziału wsi na mniejsze części – drobnoszlacheckie. Na początku XVII wieku pojawia się zapis na kartach historii o Wierzbickich z Wierzbic-Strupków oraz części wsi zwanych Guzami (od przydomku miejscowego rycerza). Podział taki funkcjonował do XIX wieku, kiedy to był jeszcze przysiółek Wierzbice Górne.

Pod względem turystycznym Miejscowość Wierzbice-Strupki w chwili obecnej nie posiada miejsc atrakcyjnych turystycznie oraz ośrodków agroturystycznych. Turystyka polega tylko na organizowaniu wycieczek pieszych i rowerowych przez sąsiadujący kompleks leśny. Czyste powietrze i piękno przyrody stwarza warunki do rozwoju zorganizowanego wypoczynku turystycznego. Rozwój turystyki i wypoczynku nastąpi z chwilą wyznaczenia ścieżek rowerowych i pieszych oraz zagospodarowanie terenów pod rekreację. Zagospodarowanie naturalnego zbiornika wodnego za świetlicą pozwoli na poszerzenie oferty wypoczynkowej w naturalnym środowisku.

Dokonując analizy SWOT, wśród mocnych stron wymieniono m. in.:

- Teren miejscowości jest ekologicznie czysty.
- Miejscowość posiada ciekawe walory przyrodnicze: kompleksy leśne z terenami łowieckimi, sąsiadującą doliną rzeki Bug z możliwością uprawiania wędkarstwa i sportów wodnych. Strefy chronionego krajobrazu.

Wśród słabych stron wymieniono m. in.:

- Brak centralnego miejsca w miejscowości Wierzbice Strupki przeznaczonego pod organizację imprez kulturalnych i sportowych.
- Brak koordynacji działań całej branży turystycznej na rzecz rozwoju turystyki.
- Brak ścieżek rowerowych, dydaktycznych i zbyt mała ilość tras pieszych.

Wśród szans rozwoju miejscowości Wierzbice-Strupki wymieniono, m.in.:

- Możliwość korzystania z krajowych i zagranicznych źródeł finansowania
- Bliskość miast Sokołów Podlaski, Warszawa.
- Rozwój turystyki w regionie.
- Znaczne walory i zasoby oraz dobry stan środowiska przyrodniczego.
- Wzrost zainteresowania wypoczynkiem na wsi.
- Sąsiedztwo miejscowości Czekanów o bogatej historii z licznymi zabytkami

Wśród zagrożenia rozwoju miejscowości wymieniono m.in.:

- Brak ośrodków turystycznych i agroturystycznych

Do planowanych zadań inwestycyjnych i przedsięwzięć na lata 2014 – 2020, m.in. włączono:

1) Remont świetlicy wiejskiej w Wierzbicach-Strupkach

Celem przedsięwzięcia jest wykonanie generalnego remontu budynku po dawnej remizie OSP z przeznaczeniem na świetlicę wiejską. Po wykonaniu remontu budynek będzie mógł być użytkowany przez mieszkańców oraz innych przyjezdnych osób jako centrum kulturalne miejscowości, miejsce spotkań- zebrań wiejskich, pokazów, szkoleń rolniczych oraz organizowania lokalnych uroczystości.

2) Zagospodarowanie terenu i oczyszczenie naturalnego zbiornika wodnego

Celem jest przygotowanie terenu z przeznaczeniem na rekreację, likwidacja oszpecenia terenu oraz poprawienie wyglądu miejscowości Wierzbice-Strupki. Realizacja zadania będzie służyła poprawie komfortu życia mieszkańców oraz przyjezdnych jako miejsce rekreacji i wypoczynku i dawała będzie możliwość amatorskiego wędkowania.

W zakończeniu dokumentu zawarto opis i charakterystykę obszarów o szczególnym znaczeniu dla zaspakajania potrzeb mieszkańców, w której m.in. podkreślono:

- teren miejscowości atrakcyjny przyrodniczo – możliwość przyciągnięcia turystów,
- brak centralnego ośrodka miejscowości powoduje, że mieszkańcy chcą rewitalizować i wykorzystywać dostępne miejsca do celów kulturalnych i turystycznych.

5.1.5. Plan odnowy miejscowości Wirów na lata 2014 -2020

W/w Plan odnowy miejscowości Wirów został przyjęty Uchwałą Rady Gminy Jabłonna Lacka Nr LIII/266/2014 z dnia 13 sierpnia 2014r.

W inwentaryzacji zasobów służących opracowania Planu Odnowy Miejscowości Wirów, istotne znaczenie posiadają zasoby historyczne i dziedzictwo kulturowe. Zgodnie z

decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Warszawie, w miejscowości Wirów nr zapisu z rejestru zabytków A-445, znajduje się Dawny Zespół Klasztorny, w skład którego wchodzi: budynek klasztorny; dawny szpital; pozostałości parku. Decyzją z dnia 5. 11. 1971 roku wpisano do rejestru zabytków osadę starożytną i wczesnośredniowieczną w Wirowie – nr decyzji A-221/929/71. Ślady osady znajdują się pod powierzchnią ziemi od czasów okresu wpływów rzymskich. Decyzją nr A-928/71 wpisano także liczne ślady osady z okresu wpływów rzymskich do okresu wczesnośredniowiecznego na działce nr 442 w DPS Wirów. Inne odkrycia pochodzą z okresu neolitu, epoki kamiennej, epoki brązu i epoki żelaza. Usytuowanie odkryć z prehistorii miejscowości przedstawiono na stosownych mapkach.

Omawiając infrastrukturę turystyczną stwierdzono, że miejscowość Wirów nie posiada znaczących walorów turystycznych dla wypoczynku sobotnio-niedzielnego, brak jest gospodarstw agroturystycznych. Powodzeniem zwiedzających cieszy się tylko część zabytkowa miejscowości tj. dawny zespół poklasztorny i teren należący do parafii rzymsko-katolickiej. Jednocześnie tereny Wirowa są atrakcją dla odwiedzających pensjonariuszy DPS. Tereny nadbużańskie są miejscem spacerów przyjezdnych i miejscowej ludności.

Dokonując analizy SWOT, wśród mocnych stron wymieniono m. in.:

- Teren miejscowości jest ekologicznie czysty.
- Zabytki kultury: budowle po klasztorach prawosławnych, kościół katolicki,
- Miejscowość posiada ciekawe walory przyrodnicze: kompleksy leśne z terenami łąkowymi, dolinę rzeki Bug z możliwością uprawiania wędkarstwa i sportów wodnych. Strefy chronionego krajobrazu.

Wśród słabych stron wymieniono m. in.:

- Brak centralnego miejsca w miejscowości Wirów przeznaczonego pod organizację imprez kulturalnych i sportowych.
- Brak koordynacji działań całej branży turystycznej na rzecz rozwoju turystyki.
- Brak ścieżek rowerowych, dydaktycznych i zbyt mała ilość tras pieszych.
- Brak lokali gastronomicznych, punktów obsługi turystycznej.
- Brak gospodarstw agroturystycznych.
- Zbyt słabo rozwinięta promocja terenów historycznych.

Wśród szans rozwoju wymieniono m. in.:

- Możliwość korzystania z krajowych i zagranicznych źródeł finansowania
- Bliskość miast Sokołów, Warszawa.
- Rozwój turystyki w regionie.
- Znaczne walory i zasoby oraz dobry stan środowiska przyrodniczego.
- Wzrost zainteresowania wypoczynkiem na wsi.

Wśród zagrożeń rozwoju wymieniono m. in.:

- Niekorzystna sytuacja w zakresie finansów publicznych.

- Przekazywanie samorządom przez państwo coraz to nowych zadań bez pełnego zabezpieczenia środków finansowych.
- Drogie kredyty bankowe (wysokie oprocentowanie).

Do planowanych zadań inwestycyjnych i przedsięwzięć na lata 2014 - 2020 m.in. włączono:

1) Remont świetlicy wiejskiej w Wirowie. Celem przedsięwzięcia jest wykonanie generalnego remontu budynku po dawnej remizie OSP z przeznaczeniem na świetlicę wiejską. Po wykonaniu remontu budynek będzie mógł być użytkowany przez mieszkańców oraz innych przyjezdnych osób jako centrum kulturalne miejscowości, miejsce spotkań - zebrań wiejskich, pokazów, szkoleń rolniczych oraz organizowania lokalnych uroczystości.

2) Zagospodarowanie terenu i oczyszczenie naturalnego zbiornika wodnego (przy dawnej zlewni mleka). Celem jest przygotowanie terenu z przeznaczeniem na rekreację, likwidacja oszpecenia terenu oraz poprawienie wyglądu miejscowości Wirów. Realizacja zadania będzie służyła poprawie komfortu życia mieszkańców oraz przyjezdnych jako miejsce rekreacji.

W zakończeniu dokumentu zawarto Opis i charakterystykę obszarów o szczególnym znaczeniu dla zaspakajania potrzeb mieszkańców, w której podkreślono:

- teren miejscowości bogaty w obiekty zabytkowe – możliwość przyciągnięcia turystów,
- bogactwo historii – porównanie czasów historycznych z obecnym stanem. Mimo upływu czasu dziedzictwo kulturowe zostało przez mieszkańców utrzymane i pielęgnowane oraz zachowane (ograniczenie zniszczeń).
- brak centralnego ośrodka miejscowości powoduje, że mieszkańcy chcą rewitalizować i wykorzystywać dostępne miejsca do celów kulturalnych i turystycznych.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Jabłonna Lacka

5.2.1. Archeologia

Stanowiska archeologiczne na terenie gminy Jabłonna Lacka występują bardzo licznie. Ślady osadnictwa pierwotnego oraz działalności ludzi minionych kultur, spotykamy przede wszystkim na terenach rozciągających przy ciekach wodnych, m.in. nad największą w tej okolicy rzeką Bug. Badania archeologiczne nad Bugiem w granicach gminy Jabłonna Lacka, zapoczątkowane zostały już w 2 poł. XIX w. przez Zygmunta Glogera i Tadeusza Łuniewskiego i były kontynuowane na początku XX w. przez Kazimierza Stołyhwo. Systematyczne badania przeprowadzono w 2 poł. XX wieku, które przyniosły szereg cennych odkryć i znalezisk. Najwartościowsze z nich zostały wpisane do rejestru zabytków.

Najstarsze ślady osadnictwa na tym terenie pochodzą sprzed 10 tys. lat i są przynależne epoce paleolitu i późnego paleolitu (starszej epoki kamienia) kiedy klimat po zlodowaceniach zaczął się stopniowo ocieplać, stwarzając dogodne warunki do osiedlania się. Naturalnym podłożem dla rozwoju osadnictwa epok kamiennych były wydmy, które słabo zalesione i lekkie w uprawie przyciągały pierwotnych osadników. Na zakładanie osad wybierano wydmy leżące nad strumieniami lub małymi rzekami takimi jak Turna i ich bezimiennymi małymi dopływami, ale też i dużymi rzekami. Świadczą o tym odkrycia archeologiczne pojedynczych zabytków w Krzemieniu i Gródku, takich jak: narzędzia krzemienne, okrzeski krzemienne, siekierkę krzemienną datowane na epokę kamienia.

Znane są też stanowiska z okresu młodszej epoki kamienia – neolitu w Mołożewie, Krzemieniu – Zagaciach, Wiesce. Z okresu neolitu na wyróżnienie zasługuje osada w Morszkowie oraz osady kultury niemeńskiej w Gródku i Jabłonie Lackiej. Okres neolitu - epoki brązu reprezentowany jest przez stanowiska w Toczyskach Średnich i Gródku.

Odkryto też na terenie gminy Jabłonna Lacka stanowiska archeologiczne, a zwłaszcza osady pochodzące z epoki brązu, przynależne do tzw. kultury trzcinieckiej i łużyckiej, m.in. należą do nich odkryte ślady bytowania przedstawicieli tych kultur w miejscowości Dzierzby Włociańskie i Łuzki gdzie odnaleziono kurhan datowany na epokę brązu, z którego wydobyto siekierką wykonaną z brązu, przechowywaną obecnie w Muzeum Diecezjalnym w Płocku. W tym okresie również okolice Czekanowa z chęcią były zasiedlane, o czym świadczą, liczne stanowiska archeologiczne. Odkryto tu osadę kultury trzcinieckiej i łużyckiej z wieloma fragmentami naczyń ceramicznych. Osady kultury trzcinieckiej – epoki brązu odnotowano również w Krzemieniu – Zagaciach, Teofilówce, natomiast osady kultury łużyckiej – epoki brązu w Łuzkach i Mołożewie. Do interesujących stanowisk archeologicznych należą również osady kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich w Gródku, Krzemieniu – Zagaciach i Wiesce.

Stosunkowo dużo odkrytych stanowisk pochodzi ze średniowiecza. Wczesne średniowiecze reprezentowane jest przez stanowiska w Ludwinowie, Czekanowie, Wierzbicach, Wirowie, Mołożewie, Morszkowie. Wyjątkowe miejsce wśród miejscowości gminy Jabłonna Lacka zajmuje Gródek. Nazwa Gródek wywodzi się od średniowiecznego grodu, otoczonego wałem obronnym. Wczesnośredniowieczne grodzisko zaliczane do ważniejszych obiektów tego typu w dorzeczu Bugu, położone jest w północno-wschodniej części miejscowości. Badania archeologiczne wykazały, że majdan i strefa przywałowa jest silnie nasycona materiałem zabytkowym w postaci ceramiki średniowiecznej oraz przedmiotów codziennego użytku, m.in. wyrobów rzemiosła rogowniczego i narzędzi żelaznych. W trakcie badań odkryto istnienie pozostałości skrzyniowych konstrukcji drewnianych z płaszczem kamiennym licującym wewnętrzne lico wału i stabilizującym jego konstrukcję. Grodzisko to ma wyjątkową wartość poznawczą jako wybitny przykład

osadnictwa średniowiecznego na lewym brzegu Bugu. Trzeba też podkreślić, że grodzisko jest ważnym elementem krajobrazu kulturowego południowego Podlasia.

Od strony południowej przylega do grodziska osada wczesnośredniowieczna. Odnaleziono tu m.in. ułamki naczyń, pierścionek brązowy, grudy polepy, świder żelazny. Inną ważną pod względem znalezisk archeologicznych jest miejscowość Łuzki. Wielką wartość naukowo-poznawczą posiadają wczesnośredniowieczne i środkowośredniowieczne osady w tej miejscowości. Odkryto tu również cmentarzysko z grobami w obudowach kamiennych, popularnie zwane "Tureckimi Mogiłami", datowane na okres średniowieczny. Odnaleziono tu: noże, pierścienie, kabłączki skroniowe, paciorki, bransoletę, szpilę z kółkiem, gwoździe żelazne, zausznice, krzesiwa, grot oszczepu, liczną ceramikę. Między Łuzkami a Niemirkami odnaleziono prymitywny kamienny posąg z wyrytym znakiem maltańskiego krzyża i podkowy, popularnie nazwany przez miejscową ludność "Czarownicą", od którego pole również nazwano "Czarownicą". Prawdopodobnie pochodzi on z okresu wczesnego średniowiecza. Według niektórych znawców tematu, kamień ten, o zarysie ramion występujących z boku, poniżej okolicy głowowej jest prymitywnym wyobrażeniem postaci ludzkiej. Porównywany on jest z babami i posągami - menhirami południowo-zachodniej Europy. Okres późnośredniowieczny reprezentują stanowiska w Dzierzbach Włocisiańskich, Krzemieniu, Wiesce.

5.2.2. Osadnictwo i zabytkowe szlaki komunikacyjne

Pierwsze wzmianki na piśmie o tych terenach pochodzą z końca XII wieku z tzw. „Latopisu połockiego” oraz kronik Wincentego Kadłubka. Od wieku IX aż po połowę wieku XI rozwijało się na tych ziemiach osadnictwo mazowieckie, postępujące przede wszystkim wzdłuż ważnych szlaków lądowych, np. Warszawa - Stanisławów - Liw - Węgrów - Sokołów - Drohiczyn. W tym czasie terytorium to należało do Polski, a od 1041 do 1323 r. do Rusi. W XI wieku rozpoczęła się również kolonizacja ruska, idąca głównie wzdłuż szlaków wodnych, m.in. od południa, wzdłuż Bugu płynącego po pn.-wsch. granicy gminy, co potwierdzają liczne wczesnośredniowieczne stanowiska archeologiczne, odkryte m.in. na terenie gminy Jabłonna Lacka.

W okresie kiedy tereny te są we władaniu Litwy (1323 - 1569) rozwinęło się osadnictwo zarówno mazowieckie, jak i ruskie. W początkach XV w. na obszar zwłaszcza południowego Podlasia przybyło i osiadło na stałe wielu rycerzy zarówno z Wielkopolski, Małopolski, jak i Kujaw, ziem sieradzkiej i łęczyckiej. W zamian za służbę wojenną otrzymywali zazwyczaj 10-włókowe (do 200 ha), a czasami znacznie większe nadania ziemskie. Na nich powstały później wsie szlacheckie. Większość z nich istnieje do dziś. Powstało wówczas kilkadziesiąt parafii i kilka miast. Do najwcześniejszych erekcji parafialnych zalicza się: Sokołów (1415), Kosów (1425), Sterdyń (1517), i szczególnie interesująca nas Jabłonna Lacka w 1470 roku.

Mimo panowania litewskiego na tereny te przybywała głównie drobna szlachta z Mazowsza zakładając wiele wsi drobnoszlacheckich, choć tereny te kolonizowała również chłopska ludność ruska, czego dowodem są nazwy miejscowości, jak: Kosów Ruski i Kosów Lacki, Jabłonna Lacka i Jabłonna Ruska. Według zachowanych zapisów część ziem na terenie obecnej gminy Jabłonna należała od roku 1523 do rodu Kiszaków herbu Dąbrowa – rodziny Kniazia litewskiego. Pierwszym właścicielem był Piotr Kiszka później Mikołaj Kiszka. Wiadomo, że granica ich posiadłości sięgała poza Węgrów, a siedzibą rodu był Krzemień.

Sieć dróg lądowych w owym czasie można podzielić na dwie kategorie: gościńce i drogi lokalne. Drogi lokalne służyły komunikacji w obrębie każdej miejscowości a dalej stanowiły połączenie z młynem i sąsiednimi wsiami, z kościołem z najbliższą miejscowością. Drogi te bywały ogólnie dostępne, ale też mogły być przez właścicieli dóbr, przez które przechodziły zamykane dla obcych. Na gościńcach, czyli drogach publicznych dostępnych dla wszystkich, odbywał się ruch o szerszym zasięgu, łączyły one między sobą ośrodki handlu i administracji, a więc miasta będące miejscami targów i jarmarków, ośrodkami większych dóbr, stolicami województw, ziemi, powiatów, siedzibami biskupstw i archidiaconatów. Przebieg dróg wszelkiego rodzaju charakteryzuje długotrwała niezmiennosc, ze względu na fakt iż sieć osadnicza zmieniała się bardzo powoli. W rezultacie można przyjąć, że stan dróg z XVI w. w ogromnej mierze odpowiada stanowi z XVIII czy XIX stulecia. Pewne zmiany wprowadzone zostały w sieci dróg publicznych w związku z rozwojem poczty w XVIII i XIX wieku. Wyodrębniono wtedy osobną kategorię dróg pocztowych, a gdzieś tam zaczęto także prostować niektóre odcinki gościńców.

Znaczny wpływ na rozwój miejscowości obecnej gminy Jabłonna Lacka miał tzw. Wielki Gościńiec Litewski. Początki szlaku sięgają XI–XIII wieku, ale czasy jego świetności przypadają na wiek XVIII. Łączył Warszawę z Wilnem, czyli Koronę Polską z Wielkim Księstwem Litewskim. Z Wilna szlak prowadził do Rosji, zaś z Warszawy do najważniejszych stolic Europy. Biegł przez Sulejówkę, Okuniew, Stanisławów, Dobry, Liw, Węgrów, Sokołów Podlaski, Skrzyszew, Frankopol, Wirów, Drohiczyn, Granne, Pobikry, Rutkę, Ciechanowiec, Brańsk, Bielsk Podlaski, Białystok, Supraśl, Wasilków, Czarną Białostocką, Sokółkę, Kuźnicę Białostocką, Grodno, Druskieniki i Troki do Wilna. Trasa na przełomie wieków zmieniała się, zbaczając z głównego traktu, jednak istnienie kilku wariantów gościńca nie zmieniało w sposób zasadniczy jego biegu. Jeden z wariantów szlaku miał przebieg przez teren obecnej gminy Jabłonna Lacka, mianowicie w Sokołowie kierował się na Jabłonnę Lacką, Teofilówkę, Krzemień, przez przeprawę na rzec Bug do Grannego i dalej do Ciechanowca, Białegostoku, Grodna i Wilna.

Innym znaczącym szlakiem był, nazywany do dnia dzisiejszego, Trakt Napoleoński. Wiódł od zachodu przez takie miejscowości jak: Miedzna, Kostki, Sabnie, Stasin, Dzierzby Włociańskie, do Krzemienia i przeprawę przez rzekę Bug do Grannego i dalej na wschód. Szlak zawdzięcza oryginalne miano nie tylko dzięki temu, że przemaszerowały tędy części

Wielkiej Armii. Zanim drogą przetoczyły się armaty, wozy z zaopatrzeniem i przejechała konnica, oraz przemaszerowały oddziały strzelców, trakt poddano gruntownej naprawie. Wojska inżynieryjne, przy pomocy miejscowej ludności w zaledwie kilka miesięcy poprawiły nawierzchnię i znacznie poszerzyły drogę, tak by jej stan pozwolił na szybkie pchnięcie tędy dużej liczby żołnierzy ze sprzętem wojennym na raz. Po naprawie szlak ten stał się jedną z lepszych dróg w okolicy. Okoliczna ludność jeszcze długo potem korzystała z tego traktu.

5.2.3. Zabytki sakralne

W centrum miejscowości Jabłonna Lacka zlokalizowany został zespół kościoła parafialnego p.w. Wniebowzięcia NPM. Pierwszy drewniany kościół wymieniają materiały źródłowe z 1446 roku. Był on później uposażony przez Macieja Responda z Jabłony, podsędka ziemi drohickiej. Obecny, murowany kościół został wzniesiony w latach 1824 - 1835 według projektu arch. Andrzeja Gołońskiego, z fundacji Ludwika Bienieckiego właściciela wsi. Kościół reprezentuje styl klasycystyczny. Nawa na rzucie prostokąta, prezbiterium zamknięte półkoliście, po bokach pomieszczenia, nad którymi loże otwarte do prezbiterium. Wnętrze podzielone na trzy nawy parami kolumn i półkolumn. Nawy przekryte stropami podpartymi kolumnami. Od frontu okazały portyk z czterema kolumnami jońskimi, zwieńczony trójkątnym frontonem z płaskorzeźbą Boga Ojca w glorii. Nad prezbiterium oryginalna cylindryczna latarnia zwieńczona kopułką z kulą i krzyżem.

W ogrodzeniu cmentarza przykościelnego od frontu, umieszczono na osi bramę, a po bokach w narożach dzwonnice i kostnicę. Tak zrealizowany zespół tworzy tzw. założenie dwuwieżowo-przestrzenne. Charakterystyczną cechą tych założeń jest bezpośrednie, regularne i osiowe powiązanie z wnętrzem placu przykościelnego. Monumentalny kościół, będący głównym akcentem architektonicznym, wytycza główną oś kompozycyjną założenia i podporządkowując sobie dzwonnice oraz kostnicę z bramą między nimi, wiąże się w jednolitą kompozycję przestrzenną. Osiowość założenia podkreśla figura Chrystusa Gorejące Serce ustawiona przed bramą. Tego typu założenie, jako jedno z pierwszych w kraju, zrealizowano po 1703 roku w Węgrowie i stąd rozprzestrzeniło się na Podlasie. Przy kościele znajduje się kilka dziewiętnastowiecznych nagrobków o dużych wartościach historycznych i artystycznych.

Cennym zabytkiem na terenie gminy Jabłonna Lacka jest kościół par. p.w. Najświętszego Serca Jezusa, pierwotnie cerkiew greckokatolicka. Parafia założona prawdopodobnie w XVI wieku. Źródła pisane z 1607 roku wymieniają cerkiew w Gródku wzniesioną zapewne z fundacji biskupów płockich, będących właścicielami wsi. Obecny kościół zbudowany w XVIII wieku, a w latach 1875 - 1919 zamieniony na cerkiew prawosławną. Usytuowany został na majdanie wczesnośredniowiecznego grodziska, zwrócony prezbiterium na północny- wschód. Zbudowany z drewna z zastosowaniem

konstrukcji wieńcowej, wzmocniony lisciami i oszalowany. Korpus główny na planie prostokąta, prezbiterium węższe z przylegającą od strony północnej zakrytą, nad którą zaprojektowana empora otwarta do prezbiterium. Wnętrze przekryte stropem podpartym trzema parami słupów. Dach dwuspadowy, kryty blachą, od frontu ośmioboczna wieżyczka na sygnaturkę, pokryta cebulastym hełmem.

W południowo-zachodnim narożniku cmentarza przykościelnego usytuowana jest dzwonnica pochodząca z XVIII wieku. Zbudowana z drewna z zastosowaniem konstrukcji słupowej, oszalowana. Wzniesiona na planie czworoboku, w górnej kondygnacji arkadowe przeźrocza. Nakryta dachem brogowym o połaciach z blachy.

W Wirowie, tuż przy rzece Bug, na wysokiej skarpie położony jest zespół klasztorny. Pierwszą cerkiew grecko-katolicką drewnianą ufundował w 1712 r. Jan Godlewski, podkomorzy nurski. W 1799 r. na jej miejscu zbudowano nową, również drewnianą. W latach 1833-1836 wzniesiono cerkiew murowaną, klasycystyczną. W 2 połowie XIX w. wybudowano cerkiew prawosławną. Klasztor żeński prawosławny założono w 1894 r. jako filię klasztoru leśniańskiego. Usamodzielił się w 1898 r. Przełożoną klasztoru była przeorysza Zuzanna, krewna cara Rosji Mikołaja II. W klasztorze znajdowały się relikwie świętych kijowskich. Mieszkało w nim jednocześnie 200 sióstr zakonnych. Przy klasztorze wybudowano: sierociniec, dom starców, szpital, żeńską dwuklasową szkołę cerkiewną, szkołę parafialną. Klasztor rozwiązano w 1919 r.

We wschodniej części wsi Mołóżew zlokalizowany jest budynek dawnej filii klasztoru, wybudowany pod koniec XIX w. Funkcjonował jako męska filia klasztoru prawosławnego w Wirowie. Funkcję swoją pełnił do 1919 r., istniała tu także dwuklasowa Szkoła Cerkiewna, internat i ochronka dla dzieci. Przy klasztorze wybudowano niewielki murowany szpital, który po 1919 r. został przebudowany na mieszkania.

5.2.4. Cmentarze

Rozległy cmentarz parafialny znajduje się w Jabłonie Lackiej. Położony jest we wschodniej części miejscowości przy drodze prowadzącej do Gródka. Założony został w 1 poł. XIX wieku. Był powiększany w kierunku południowym i wschodnim. Ogródzony jest murem z dużych łupanych kamieni polnych. Brama główna i dwie furtki wykonane z żelaznych prętów, umieszczono w murze ogrodzeniowym od frontu. Cmentarz założony został na planie prostokąta. Zasadniczym elementem kompozycyjnym starej części nekropoli jest aleja główna i alejki boczne przecinające ją pod kątem prostym. Nagrobki sytuowane są rzędowo i dwurzędowo. Na cmentarzu najliczniej występują nagrobki powojenne o zunifikowanych formach geometrycznych, wykonane z lastryka i betonu. Znajdują się również w mniejszych ilościach nagrobki wykonane z szarego piaskowca, wapienia, granitu, kutego żelaza, odlewanego żeliwa oraz rzadko już spotykane drewniane krzyże. Nagrobki te pochodzą z drugiej połowy XIX wieku oraz początku XX wieku. Wśród nich na uwagę

zastępują: rodziny Grzymałów – właściciele dóbr Jabłonna; rodziny Trochimiaków; Józefa Ślesickiego; Ignacego Tyborowskiego; Aleksandry z Resselewskich Bednarskiej oraz Błażeja Bednarskiego; rodziny Stolarczyków; Joanny Franczewskiej. Wokół kościoła w Jabłonie Lackiej znajduje się cmentarz przykościelny. Zachowało się na nim kilka nagrobków wolnostojących, płyt i epitafiów o dużych wartościach historycznych i artystycznych. Do najcenniejszych należą: Ludwika Bienieckiego – fundatora tego kościoła; Salomei z Siennickich Bienieckiej; Antoniny z Banczakiewiczów Bienieckiej; Teofilii z Wyżykowskich Chojeckiej; Marianny z Borzymów Banczakiewicz Zaderowej.

Cmentarz parafialny w Czekanowie położony jest poza miejscowością, w odległości ok. 300 m od kościoła parafialnego, w kierunku wschodnim, datowany na 2 poł. XVIII wieku. Położony na terenie wznoszącym się w kierunku północnym. Od strony wschodniej cmentarz otacza las. Cmentarz założony jest na planie nieregularnym, ogrodzony ażurowym murem z białej cegły. Brama główna stanowi najokazalszą budowlę tego typu we wschodniej części Województwa Mazowieckiego. Została zaprojektowana jako trawestacja łuku tryumfalnego. Na osi arkada wjazdowa, a po bokach mniejsze arkady a furtkami. Bramę wpisano do rejestru zabytków. Nekropola posiada prosty układ kompozycyjny. Głównym jego elementem jest aleja główna biegnąca od bramy głównej przez całą długość cmentarza do drewnianego wysokiego krzyża konsekracyjnego. Aleję główną przecinają pod kątem prostym aleje boczne. Układ kwater jest czytelny. Zdecydowana większość nagrobków usytuowana jest rzędowo, frontem zwrócone są do alei głównej. Wśród nagrobków przeważają obiekty powojenne o zbliżonych do siebie prostych formach geometrycznych, w większości wykonanych z betonu i lastryka. Zachowało się kilka przedwojennych krzyży, wykutych z żelaza i osadzonych w kamiennych podstawach.

Cmentarz parafialny w Gródku położony jest w odległości 1 km od kościoła w kierunku zachodnim, przy drodze do Jabłony Lackiej. Usytuowany na niewielkim wyniesieniu terenu, wznoszącym się w kierunku północnym. Cmentarz posiada kształt prostokąta. Głównym elementem rozplanowania nekropoli jest aleja główna. Kwatery są dość czytelnie wyznaczone. Nagrobki sytuowane są jednorzędowo i zwrócone frontem do alei. Najliczniej występują na cmentarzu nagrobki powojenne wykonane z betonu i lastryka o zunifikowanych formach geometrycznych. Do najstarszych nagrobków należy nagrobek Marii z Gawryluków Ciepłowskiej z roku 1929. Wokół kościoła parafialnego w Gródku znajduje się cmentarz przykościelny założony w 2 poł. XVIII wieku. Pochówków na tym cmentarzu zaprzestano z chwilą założenia nowego cmentarza położonego poza wsią. Do nagrobków o znaczeniu historycznym należy nagrobek ks. R. Pianko z 1921 roku – organizatora i pierwszego proboszcza parafii rzymskokatolickiej w Gródku. Wspomnieć też należy o dawnym cmentarzu unickim położonym 500 m na zachód od Gródka, obecnie zachowanym w szczątkowym stanie.

Cmentarz parafialny w Wirowie położony jest poza miejscowością, w odległości kilkuset metrów od zespołu klasztornego, w kierunku północnym. Założony w 1920 roku. Posiada założenie w kształcie prostokąta. Głównym jego elementem jest aleja główna biegnąca od bramy głównej przez całą długość cmentarza w kierunku wschodnim. Aleję główną przecinają pod kątem prostym aleje boczne. Układ kwater jest czytelny. Nagrobki sytuowane są rzędowo, frontem zwrócone są do alei głównej. Wśród nagrobków przeważają obiekty powojenne o zbliżonych do siebie prostych formach geometrycznych, w większości wykonanych z betonu i lastryka. Do najstarszych nagrobków należy nagrobek z 1926 roku. W Wirowie znajduje się też stary cmentarz rzymskokatolicki, założony w 1918 roku. Położony na skarpie pomiędzy zabudowaniami zespołu klasztornego a nowym cmentarzem. Rozplanowany na rzucie prostokąta. Obecnie kompozycja jest kompletnie zatarta, teren gęsto porastają drzewa i krzewy. Zachowało się kilka fragmentów starych nagrobków, m.in.; Stanisława Gałęckiego z 1919 roku. Wokół kościoła parafialnego w Wirowie znajduje się dawny cmentarz prawosławny założony w 1836 roku. W południowo-wschodnim narożniku tego cmentarza usytuowany jest prawosławny nagrobek z 1903 roku. Na dziedzińcu dawnego klasztoru prawosławnego (ob. DPS) w Wirowie usytuowany jest prawosławny nagrobek z 1912 roku. Pozostałości cmentarza wojennego z I wojny światowej istnieją w „Lesie Ojców” w Jabłonce Lackiej.

5.2.5. Założenia rezydencjonalne

W zachodniej części miejscowości Jabłonna Lacka zachowało się fragmentarycznie założenie dworsko-parkowe. Istnieją przypuszczenia, iż pierwszy dwór wzniesiono tu na początku XV wieku. W połowie XVIII wieku dobra Jabłonna należały do Siennickich, następnie do Bienieckich herbu Korab w wyniku małżeństwa Salomei Siennickiej z Franciszkiem Bienieckim. Później dobra przejął ich syn - Ludwik Bieniecki, który doprowadził majątek do największego rozkwitu. Po 1856 roku dobra odziedziczył syn Ludwika i Antoniny, sprzedał on część folwarków a część zamienił z ziemianinem Wierzbickim na inne dobra. Następnie gospodarowali tu Maria i Wacław Tąkiel, a później Jan Grzymała z Wiktorią z Zawistowskich. Ich córka Magdalena poślubiwszy Franciszka Bujalskiego, wniosła majątek w posagu. W 1934 roku Bujalscy podzielili majątek między dzieci, co uchroniło dobra przed parcelacją. Dzisiaj, zjazd z drogi Sokołów Podlaski - Jabłonna Lacka do zespołu dworsko-parkowego wskazuje kapliczka z figurą św. Józefa. Dawną świetność rezydencji ukazuje zachowany w znacznej mierze park z różnorodnymi elementami kompozycyjnymi, m.in.: wyspą, na której w 1850 roku, ustawiono kapliczkę z figurą Matki Boskiej.

We wschodniej części miejscowości Gródek, nad Bugiem, zachowały się nieliczne pozostałości dawnego założenia dworskiego, jak: dworek, starodrzew, owczarnia, obecnie przedszkole. Początki majątku sięgają XV - XVI wieku. W pierwszych latach XIX wieku dobra

majątku należały do Chojeckich i były dość rozległe, składały się z folwarków Gródek i Teofilówka oraz osad Zaborna i Sielce. W 1870 r. dobra Gródek liczyły 2369 morgów, natomiast folwark Teofilówka liczył 918 morgów. W majątku Gródek znajdowała się też cegielnia, smolarnia produkująca terpentynę, dziegieć, węgiel drzewny. Była też fabryka wyrabiająca kafle i wszelkie naczynia gliniane, a także pływający na Bugu młyn wodny. Był on przymocowany linami do wbitych w dno rzeki słupów, a przepływająca z obu stron woda poruszała młyńskie koło. W końcu XIX i na początku XX wieku dobra należały do Godlewskich. Po pierwszej wojnie światowej majątek był bardzo zadłużony i w 1921 roku kupił go rząd polski. Część ziemi rozdano zasłużonym żołnierzom z 1918-1920 r., a część oddano w dzierżawę żonie Józefa Piłsudskiego - Aleksandrze. Organizowała ona tu bezpłatne kolonie letnie dla najbiedniejszych dzieci z Warszawy. W 1944 roku majątek został rozparcelowany.

Poza zwartą zabudową miejscowości Łuzki w kierunku wschodnim położony jest zespół folwarczny. Z licznych niegdyś budynków gospodarczych zachowała się do naszych czasów jedynie murowana obora, datowane na 2 poł. XIX w. Od końca XVIII wieku do połowy wieku XIX Łuzki należały do Bienieckich, których rodowa posiadłość znajdowała się w Jabłonnej. W 1875 roku do majątku należało 1410 morgów, było siedem budynków murowanych i pięć drewnianych. W latach 20-tych XX wieku majątek liczył około 800 ha. W okresie międzywojennym jego właściciel Adam Tyborowski rozprzedał znaczną część ziemi, na pokrycie zaciągniętych pożyczek. Przed 1939 rokiem, w zespole dworsko-folwarcznym było kilkanaście murowanych i drewnianych budynków. Hodowano ponad 100 sztuk bydła, 150 owiec, 60 koni. Na obszarze ponad 1 ha założono inspekty. Rosły w nich różne warzywa i wczesne ziemniaki, które kupowali Żydzi wywożąc samochodami do Warszawy. Na strumieniu przepływającym przy dworze utworzono pięć stawów rybnych o obszarze około 10 ha. Wokół dworu rozciągał się piękny ogród kwiatowy w połączeniu z drzewami owocowymi. Dworek został rozebrany około 1980 roku.

Do niedawna istniał dwór w Wirowie, został rozebrany w latach osiemdziesiątych XX wieku. Obecnie z dawnego zespołu dworskiego pozostała murowana stajnia oraz resztki parku ze starodrzewem drzew liściastych.

5.2.6. Budownictwo

Budownictwo w okolicach Jabłonna Lackiej, głównie opierało się na wykorzystywaniu drewna jako podstawowego materiału do wznoszenia budowli. Obiekty murowane stanowią pojedyncze przykłady. Spośród nich wymienić należy dawną mleczarnię i piekarnię, ob. dom przy ul. Klonowej 8 w Jabłonne Lackiej. Przeważająca większość budynków ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków, datowana jest na lata 20 - te i 30 - te XX wieku.

W zabudowie zagród wiejskich na terenie gminy, typowe rozwiązanie sprowadza się do założenia składającego się z trzech podstawowych budynków: domu mieszkalnego, budynku inwentarskiego i stodoły. W obiektach wchodzących w skład siedliska, występuje głównie konstrukcja zrębowa. Podstawę konstrukcji stanowi podwalina zwęglowana na obłap lub na nakładkę z zamkiem, posadowiona na kamieniach polnych lub ceglanej podmurówce. Od góry konstrukcję zrębu spinają oczepy związane na nakładkę z zamkiem oraz zacięte w oczepie belki stropowe ułożone w poprzek budynku. Więźba dachowa konstrukcji krokwiowo - jętkowej, krokwie zaczopowane w opasce, oczepie lub belkach stropowych. W zdecydowanej większości budynków występuje zewnętrzny szalunek. Konstrukcja sumikowo - łątkowa do wznoszenia zrębu nie jest spotykana. Ten rodzaj konstrukcji stosowano do osadzenia okien i drzwi, zwłaszcza w okresie międzywojennym.

Na terenie gminy Jabłonna Lacka przeważają domy szerokofrontowe, dwutraktowe, w których pomieszczenia tworzą dwa ciągi wewnątrz rozplanowanych równolegle do osi wzdłużnej budynku. Wnętrzami tymi zwykle są dwie lub trzy izby, komora i sień. Rozplanowanie wewnątrz domów występujących na terenie gminy Jabłonna Lacka dzielimy zasadniczo na dwie grupy:

- z dośrodkowym układem pomieszczeń, gdzie urządzenia ogniowo - grzewcze są usytuowane w centrum budynku a pomieszczenia wnętrza rozmieszczone są wokół tych urządzeń, np. dom nr 56 w Dzierzbach Szlacheckich, dom nr 32 w Krzemieniu, domy o numerach 16 i 42 w Nowomodnej, dom nr 46 w Wirowie.
- z osiowym układem pomieszczeń, gdzie pomieszczenia usytuowane są symetrycznie po obu stronach budynku, np. domy o numerach 29 i 63 w Bujalach Mikoszach, dom nr 26 w Dzierzbach Włociańskich, dom nr 91 w Gródku, dom przy ul. Klonowej 9 w Jabłonie Lackiej, domy o numerach 1 i 41 w Toczyskach Podbornych, dom nr 2 w Wierzbicach Guzach.

Na terenie gminy Jabłonna Lacka zasadniczo występuje dwa typy dachów:

- dwuspadowe, którym w większości przykryte są domy, np.: dom nr 19 w Czekanowie, dom nr 40 w Dzierzbach Włociańskich, dom przy ul. Lipowej 35 w Jabłonie Lackiej, dom nr 6 w Wierzbicach Guzach.
- naczółkowe, rzadziej spotykane, np.: domy o numerach 6 i 62 w Bujalach Gniewoszach, domy o numerach 91 i 130 w Gródku, dom przy ul. Klonowej 9 w Jabłonie Lackiej, dom nr 23 w Starej Jabłonie.

W pierwszej połowie XX wieku dość licznie stosowano geometryczne motywy zdobnicze umieszczane głównie na szczytach domów, listwach podokapowych, drzwiach, okiennicach oraz nad drzwiami i oknami. Ten rodzaj budownictwa reprezentują przede wszystkim: dom nr 63 w Bujalach Mikoszach, domy nr 130 w Gródku, domy o numerach 19 i 53 w Toczyskach Podbornych.

5.2.7. Miejsca pamięci narodowej

Wśród miejsc pamięci narodowej z terenu gminy Jabłonna Lacka, wyróżnia się pomnik poświęcony żołnierzom napoleońskim poległym w kampanii moskiewskiej oraz żołnierzom polskim poległym w wojnie polsko – bolszewickiej 1920 roku oraz w drugiej wojnie światowej. W 1811 r. wojska napoleońskie idące na Moskwę przekroczyły rzekę Bug w okolicach Krzemienia. Znajdował się tam wówczas jedyny w tej okolicy most. Również po porażce, resztki Wielkiej Armii wycofały się tą samą drogą. Od tego czasu szlak ten miejscowa ludność zaczęła nazywać „Traktem Napoleońskim”. Po odwróceniu wojsk francuskich i polskich, pochowano w zbiorowej mogile zmarłych z zimna i przemęczenia ok. 5 tys. żołnierzy. Mogiła ta powiększyła się podczas wojny polsko-bolszewickiej. Pochowano w niej kilkudziesięciu legionistów polskich o nieznanym nazwiskach, którzy polegli podczas polskiej kontrofensywy w sierpniu 1920 r.

Niedaleko mogiły w 1929 r. wybudowano szkołę, do której uczęszczały dzieci z Krzemienia, Wieski i Zagacia. Z inicjatywy kierownika szkoły w Dzierzbach – Eustachego Czumy i młodych ludzi skupionych w kole młodzieży Wsi Krzemień i Wieska, wybudowano pomnik. Był to kamień z napisem: „Poległym żołnierzom francuskim w wojnie Napoleońsko-Rosyjskiej w 1812 roku, żołnierzom legionistom poległym w wojnie Polsko-Bolszewickiej w 1920 r., w I rocznicę śmierci Marszałka J. Piłsudskiego – Rodacy”. W maju 1936 r. uroczystego odsłonięcia dokonał ówczesny starosta powiatu sokołowskiego, a poświęcił ksiądz kanonik parafii Jabłonna Lacka – Aleksander Fijałkowski. Od tego czasu przy pomniku organizowane były uroczystości patriotyczne, związane głównie ze świętem 3 Maja i 11 Listopada. Ostatnia taka uroczystość miała miejsce 3 maja 1939 r. Kierownicy szkoły, nauczyciele, młodzież oraz byli legioniści dbali o należyty wygląd pomnika – mogiły. Szczególną troską o pomnik wyróżniał się pan Walery Pacek, który w latach 1937 – 1944 był kierownikiem szkoły w Krzemieniu. Znamiennie jest to, że okupanci niemieccy, jak i sowieccy nie pozwalali na utrzymywanie w należyłym porządku grobów.

Dnia 25 lipca 1993 r. powstał w Krzemieniu Komitet Odbudowy Pomnika. Ponownego odsłonięcia, w innym miejscu, dokonano uroczystości 3 maja 1994 r. W uroczystościach brał udział m.in. atache wojskowy ambasady francuskiej Zygmunt Cieślak oraz bp Jan Chrapek.

Do innych miejsc pamięci zaliczamy:

- Kopiec pamiątkowy w zespole dworskim w Gródku-Dwór, tzw. „Kopiec Kościuszki”.
- Krzyż upamiętniający Jubileusz Roku 2000 w Jabłonie Lackiej.
- Pomnik Papieża Jana Pawła II, w Jabłonie Lackiej.
- Pomnik żołnierzy AK poległych w latach 1939 – 1956, w Jabłonie Lackiej.
- Pomnik żołnierzy 6 Brygady Wileńskiej AK poległych w 1950 r., w Jabłonie Lackiej.
- Mogiły żołnierskie z 1920 i 1939 r., na cmentarzu parafialnym w Jabłonie Lackiej.

5.2.8. Kapliczki, figury i krzyże przydrożne

Na terenie gminy Jabłonna Lacka spotykamy liczne i różnorodne kapliczki, figury i krzyże przydrożne. Do cennych obiektów w tej grupie należy ceglana kapliczka z 1905 r., zlokalizowana w Gródku przy skrzyżowaniu drogi przez wieś z drogą do Jabłonna Lackiej. Ustawienie tej kapliczki poświadcza prześladowania caratu w stosunku do unitów. Mianowicie miejscowa ludność wyznania greckokatolickiego buntowała się przeciw wprowadzaniu siłą wyznania prawosławnego. Po 1905 r. nastąpiła większa swoboda wyznaniowa. Na pamiątkę wyzwolenia od panowania cara, unicy postawili kapliczkę, która w dobrym stanie zachowała się do dziś. Na czterech ścianach kapliczki widnieją napisy, z czego jeden głosi „Już car zwyciężon, a nam Bóg wrócony”

Do cennych obiektów należy również kapliczka ustawiona ok. 1200 m przed centrum Jabłonna Lackiej, jadąc od Sokołowa Podlaskiego. W arkadzie kapliczki umieszczono figurę św. Jana Nepomucena, a na zwieńczeniu dachu symboliczną szubienicę z zawieszonym na niej sercem. Taką formę zwieńczenia kapliczka zawdzięcza tradycji, która mówi, że w tym miejscu został powieszony niewinny ksiądz, który nie chciał wyjawić tajemnicy spowiedzi.

Oryginalnym kształtem wyróżnia się kapliczka w Jabłonie Średniej zbudowana w formie grotty. Niespotykany kształt posiada też kapliczka w Wirowie, ustawiona przy skrzyżowaniu drogi dojazdowej do zespołów sakralnych z drogą główną Gródek – Drohiczyn. Została wzniesiona 1 poł. XIX wieku, na planie prostokąta, z wnęką od frontu flankowaną dwiema półkolumnami toskańskimi podtrzymującymi gzyms oraz trójkątny szczyt. Niegdyś wnękę wypełniała rzeźba św. Floriana z przełomu XVIII i XIX wieku, obecnie znajduje się w niej figura Matki Boskiej.

Do okazałych obiektów o neogotyckich formach należą kapliczki w Toczyskach Średnich i Niemirkach, datowane na lata 30-XX w. Posiadają naroża ścian ujęte lizenami, okna prostokątne zakończone ostrołukowo. Nakryte dwoma krzyżującymi się dwuspadowymi daszkami. Na przecięciu się kalenic gładka sterczyna zwieńczona żelaznym krzyżem.

Unikatową formą charakteryzuje się kapliczka w miejscowości Krzemień, usytuowana przy skrzyżowaniu dróg w zachodniej części miejscowości. Posiada kształt kolumny ze spływami w dolnej części. U góry arkadowe przeźrocza z wnęką mieszczącą figurkę św. Jana Nepomucena. Nakryta dachem namiotowym z krzyżem na zwieńczeniu.

Powszechnie na terenie gminy wznoszono kapliczki murowane w postaci słupów lub filarów na rzucie kwadratu albo prostokąta z małym wnętrzem mieszczącym tylko przedstawienie osoby boskiej bądź świętego. Kapliczki te często miewają formę zróżnicowaną i zdobione są gzymsami, płycinami o różnych kształtach i nakrywane daszkami namiotowymi lub krzyżującymi się dwuspadowymi. Do tego typu obiektów należą m.in. kapliczki w miejscowościach: Gródek przy posesji nr 7, Jabłonna Lacka przy ul. Lipowej 8 i 24 oraz cztery kapliczki w Dzierzbach Włóściańskich.

Figury na cokółach spotykamy na terenie gminy Jabłonna Lacka rzadziej. Są reprezentowane przez posąg Chrystusa ustawiony przed kościołem w Jabłonie Lackiej; figurę Matki Boskiej ustawioną na wyspie w parku podworskim w Jabłonie Lackiej; figurę Św. Józefa z Dzieciątkiem przy wjeździe do parku podworskiego w Jabłonie Lackiej; figurę Matki Boskiej w Łuzkach.

Najliczniej na terenie gminy występują krzyże przydrożne. Wykonywane są z różnych materiałów: kamienia, metalu, betonu, drewna. W tej grupie obiektów wyróżniają się: metalowe krzyże w: Teofilówce z 1882 r. i Wierzbicach Strupkach z 1905 r. oraz kamienny krzyż stylizowany na pień drzewa z obcięzonymi konarami z 1928 r.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

W rejestrze zabytków nieruchomych województwa mazowieckiego znajduje się 16 obiektów zabytkowych z terenu gminy Jabłonna Lacka.

Wykaz zabytków ujętych w rejestrze zabytków został przedstawiony w tabeli nr 1.

Tabela nr 1

Wykaz obiektów z terenu gminy Jabłonna Lacka wpisanych do rejestru zabytków województwa mazowieckiego				
Lp.	Miejscowość	Obiekt i adres	Materiał i datowanie	Nr i data rejestru
1.	Czekanów	Brama cmentarna	Mur., 2 poł. XIX w.	105, z 04.12.2006
2.	Gródek	Kościół par. pw. Najświętszego Serca Jezusowego	Drewn., 1743 r.	A-132/616, z 04.04.1962
3.	Gródek	Dzwonnica w zespole kościoła par. pw. Najświętszego Serca Jezusowego	Drewn., 2 poł. XVIII w.	A-132/616, z 04.04.1962
4.	Jabłonna Lacka	Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP	Mur., 1824 – 1835 r	A-91, z 22.03.1962
5.	Jabłonna Lacka	Dzwonnica w zespole kościoła par. pw. Wniebowzięcia NMP	Mur., 1824 – 1835 r	A-91, z 22.03.1962
6.	Jabłonna Lacka	Kostnica w zespole kościoła par. pw. Wniebowzięcia NMP	Mur., 1824 – 1835 r	A-91, z 22.03.1962
7.	Jabłonna Lacka	Ogrodzenie z bramą w zespole kościoła par. pw. Wniebowzięcia NMP	Mur., 1824 – 1835 r	A-91, z 22.03.1962

8.	Mołożew	Filia klasztoru w Wirowie nr 5, (pierwotnie mieszcząca szkołę, internat, ochronkę dla dzieci)	Mur., 1904 r.	A-445, z 30.06.1995
9.	Mołożew	Dawny szpital w zespole klasztoru	Mur., pocz. XX w.	A-445, z 30.06.1995
10.	Mołożew	Pozostałości parku w zespole klasztoru	Pocz. XX w.	A-445, z 30.06.1995
11.	Wirów	Kościół par. pw. Św. Antoniego Padewskiego	Mur., 1833 - 1836	A-134/618, z 04.04.1962
12.	Wirów	Dawna cerkiew, ob. kancelaria parafialna	Mur., 1889 r.	A-135/619, z 04.04.1962
13.	Wirów	Klasztor prawosławny (żeński), pawilon „A”, ob. dom opieki	Mur., 1894 r.	A-135/619, z 04.04.1962
14.	Wirów	Klasztor prawosławny (żeński), pawilon „B”, dawny szpital, ob. administracja domu opieki	Mur., k. XIX w.	A-445, z 30.01.1997
15.	Wirów	Dom administracji w zespole klasztoru	Mur., k. XIX w.	A-445, z 30.01.1997
16.	Wirów	Stolarnia w zespole klasztoru	Mur., XIX/XX w.	A-445, z 30.01.1997

5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

W rejestrze zabytków ruchomych województwa mazowieckiego znajdują się obiekty zabytkowe z terenu gminy Jabłonna Lacka, stanowiące wyposażenie kościoła parafialnego pw. Najświętszego Serca Jezusowego w Gródku, kościoła par. pw. Wniebowzięcia NMP w Jabłonnej Lackiej oraz kościoła par. w Wirowie. Ponadto w tej grupie zabytków znajdują się kapliczki, figury przydrożne oraz nagrobki.

Wykaz obiektów ujętych w rejestrze zabytków został przedstawiony w tabeli nr 2.

Tabela nr 2

Wykaz obiektów z terenu gminy Jabłonna Lacka wpisanych do rejestru zabytków ruchomych województwa mazowieckiego.					
Lp	Miejscowość	Obiekt i czas powstania	Miejsce przechowywania	Nr rej. zab.	Data wpisu
1	Gródek	Wyposażenie kościoła, 7 poz., XVIII – 2 poł. XIX w.	Kościół parafialny pw. Najświętszego Serca Jezusowego	B-58/158	09.09.1970
2.	Gródek	Obraz – Św. Rodzina, XVIII w.	Dom państwa Marii i Józefa. Brochockich	B-59/159	09.09.1970
3.	Jabłonna Lacka	Wyposażenie kościoła, 31 poz., XVIII – XIX w.	Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP	B-65/165	08.09.1970

4.	Jabłonna Lacka	Dzwon, XV w.	Dzwonnica przy kościele par.	B-64/164	08.09.1970
5.	Jabłonna Lacka	Nagrobki, epitafium i kropielnica, XIX w.	Cmentarz przykościelny	B-62/162	08.09.1970
6.	Jabłonna Lacka	Kapliczka z figurą Matki Boskiej, 1850 r.	Na wyspie w parku podworskim	B-61/161	08.09.1970
7.	Jabłonna Lacka	Kapliczka z figurą św. Józefa z Dzieciątkiem, poł. XIX w.	Przy drodze dojazdowej do parku podworskiego	B-60/161	08.09.1970
8.	Jabłonna Lacka	Kapliczka z figurą Św. Jana Nepomucena, 2 poł. XVIII w.	Przy drodze do Sokołowa Podl., 1,2 km od centrum miejscowości	B-63/163	08.09.1970

5.3.3. Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

W rejestrze zabytków archeologicznych województwa mazowieckiego znajduje się 6 obiektów zabytkowy z terenu gminy Jabłonna Lacka.

Wykaz zabytków ujętych w rejestrze zabytków został przedstawiony w tabeli nr 3.

Tabela nr 3

Wykaz obiektów archeologicznych z terenu gminy Jabłonna Lacka wpisanych do rejestru zabytków województwa mazowieckiego.						
Lp	Miejscowość	Rodzaj stanowiska	Lokalizacja AZP	Chronologia	Nr rej. zab.	Data wpisu
1.	Gródek	Grodzisko	51-80/1/1	Okres lateńsko-rzymski	A-193/822	10.02.1963
2.	Gródek	Osada przyrodowa	51-80/10/13	Wczesne średniowiecze i średniowiecze	A-243/1034	25.08.1973
3.	Krzemień	Osada	50-80/1/16	Wczesne średniowiecze	A-219/892	20.09.1970
4.	Łuzki	Cmentarzysko	52-80/1/17	Starożytność i wczesne średniowiecze	A-216/889	30.09.1970
5.	Mołożew	Osada	52/81/ /5	Wczesne średniowiecze	A-209/878	30.11.1970
6.	Wirów	Osada	52-81/1/1	Wczesne średniowiecze i średniowiecze	A-221/929	05.11.1971

5.3.4. Obiekty uznane za pomniki historii i parki kulturowe

Na terenie gminy Jabłonna Lacka nie figurują obiekty uznane jako pomniki historii, a także nie został utworzony park kulturowy.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.

W gminie Jabłonna Lacka Wójt prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gminna ewidencja zabytków obejmuje 217 obiektów, w tym 101 stanowisk archeologicznych.

Wykaz zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków został przedstawiony w załącznikach: nr 1 i 2 do Programu opieki nad zabytkami gminy Jabłonna Lacka na lata 2015 – 2018.

5.5. Obiekty prawnie chronione i wpisane do rejestru pomników przyrody

Na terenie gminy Jabłonna Lacka zostały ustanowione dwa rezerwaty przyrody:

- 1) Skarpa Mołożewska - florystyczny rezerwat przyrody położony, na północ od miejscowości Mołożew-Wieś. Został powołany Zarządzeniem Ministra Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych z dnia 12 sierpnia 1987 r. (M.P. z 1987 r. Nr 28, poz. 222[1]) na powierzchni 2 ha. Celem utworzenia rezerwatu była ochrona rzadkich gatunków roślin ciepłolubnych porastających wysoką skarpe Bugu. Najważniejszą wartością przyrodniczą w rezerwacie jest goryczka krzyżowa. Jest to gatunek chroniony, charakterystyczny dla muraw kserotermicznych.
- 2) Wydma Mołożewska - ornitologiczny rezerwat przyrody położony, na wschód od miejscowości Mołożew-Wieś. Został powołany Zarządzeniem Ministra Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych z dnia 18 lutego 1987 r. (M.P. z 1987 r. Nr 7, poz. 54[1]) na powierzchni 63,80 ha. Celem utworzenia rezerwatu była ochrona stanowisk lęgowych rzadkich gatunków ptaków oraz miejsc koncentracji ptaków w okresie jesienno-zimowo-wiosennym. Znaczną powierzchnię rezerwatu zajmują zbiorowiska murawowe. W niewielkich, okresowo podtapianych obniżeniach utrzymują się płaty zbiorowisk szuwarowych. Na terenie rezerwatu gniazdują m.in. sieweczka obrożna,

rybitwa rzeczna i białoczelna, krwawodziób, rycyk, świergotek polny. Rezerwat spełnia także ważną rolę dla gatunków przelotnych, takich jak np. brodziec piskliwy, brodziec śniady, łączak i batalion.

Na podstawie Rozporządzenia Nr 6 Wojewody Mazowieckiego (Dz. U. Nr 92, poz. 880 z póź. zm.), z terenu gminy Jabłonna Lacka zostały wpisane do rejestru pomników przyrody następujące obiekty, przedstawione w tabeli nr 4.

Tabela 4

Wykaz pomników przyrody z terenu gminy Jabłonna Lacka			
Lp.	Miejscowość	Nazwa pomnika przyrody i ilość	Lokalizacja
1.	Czekanów	Lipa drobnolistna	Rośnie przed plebanią, dz. 158
2.	Czekanów	Głaz narzutowy	dz. 355
3.	Dzierzby Wł.	Głaz narzutowy	dz. 2959
4.	Gródek	Głaz narzutowy	dz. 467
5.	Gródek	Wiąz szypułkowy	Przy drodze Jabłonna Lacka – Gródek, dz. 463
6.	Jabłonna Lacka	Wiąz szypułkowy	Na obrzeżach dawnego parku, dz. 127
7.	Toczyski	Lipa drobnolistna, 12 szt.	W pasie drogi gminnej, dz. 24
8.	Toczyski	Robinia akacjowa, 8 szt.	W pasie drogi gminnej, dz. 24
9.	Toczyski	Kasztanowiec biały, 2 szt.	W pasie drogi gminnej, dz. 24
10.	Toczyski	Klon pospolity, 5 szt.	W pasie drogi gminnej, dz. 24
11.	Toczyski	Jesion wyniosły	W pasie drogi gminnej, dz. 24
12.	Toczyski	Wiąz szypułkowy	W pasie drogi gminnej, dz. 24
13.	Toczyski	Grab pospolity	W pasie drogi gminnej, dz. 24
14.	Toczyski	Wierzba biała	W pasie drogi gminnej, dz. 24
15.	Toczyski	Wierzba biała, 38 szt.	W pasie drogi gminnej, dz. 25 (14)
16.	Toczyski	Olsza czarna, 3 szt.	W pasie drogi gminnej, dz. 25 (14)
17.	Wirów	Jesion wyniosły, 9 szt.	Rośnie w części zabytkowego parku dz. 400/1
18.	Wirów	Kasztanowiec biały	Rośnie w części zabytkowego parku dz. 400/1
19.	Wirów	Jesion wyniosły	Rośnie w części zabytkowego parku dz. 400/1
20.	Wirów	Klon pospolity, 2 szt.	Rośnie w części zabytkowego parku dz. 400/1
21.	Wirów	Kasztanowiec biały	Rośnie w części zabytkowego parku dz. 400/1

22.	Wirów	Dąb szypułkowy	Rośnie w części zabytkowego parku dz. 400/1
23.	Wirów	Jesion wyniosły	Rośnie w części zabytkowego parku dz. 400/1
24.	Nadleśnictwo Sokołów	Dąb szypułkowy	Nadleśnictwo Sokołów, oddz. 139 c
25.	Leśnictwo Czekanów	Lipa drobnolistna, 47 szt.	Nadleśnictwo Sokołów, Leśnictwo Czekanów, oddz. 221 a

5.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Na obszarze gminy Jabłonna Lacka spotykamy różnego rodzaju obiekty zabytkowe. Są tu liczne stanowiska archeologiczne, stare trakty, zabytki sakralne, założenia rezydencjonalne, zabytki budownictwa i techniki, cmentarze i miejsca pamięci, kapliczki, figury i krzyże przydrożne. Niektóre z nich posiadają ogromną wartość kulturową. Bardzo interesującym zespołem zabytkowym wyróżniającym się w skali Województwa Mazowieckiego, jest założenie klasztorne w Wirowie. W skład zespołu wchodzi cerkiew unicka wybudowana w latach 1833-1836; cerkiew prawosławna z 2 połowie XIX w.; klasztor żeński prawosławny założony w 1894 r., którego przełożoną była przeorysza Zuzanna, krewna cara Rosji Mikołaja II. Przy klasztorze funkcjonował: sierociniec, dom starców, szpital, żeńska dwuklasowa szkoła cerkiewna, szkoła parafialna.

Wysoką rangę wśród zabytków gminy posiada zespół kościoła parafialnego w Jabłonie Lackiej. Trzeba tu podkreślić, że projektantem kościoła jest znany architekt Andrzej Gołośki – uczeń wybitnego architekta królewskiego okresu klasycystycznego Jakuba Kubickiego. Kościół posiada nader wyszukaną formę z okazałym portykiem od frontu z czterema kolumnami jońskimi i trójkątnym frontonem z płaskorzeźbą Boga Ojca oraz oryginalną cylindryczną latarnią zwieńczoną kopułką z kulą i krzyżem nad prezbiterium. Wokół kościoła parafialnego usytuowane są też cenne dziewiętnastowieczne nagrobki o znacznych wartościach historycznych.

Bardzo ważnym obiektem na terenie gminy jest średniowieczne grodzisko w Gródku. Do dnia dzisiejszego wyraźnie widoczne są tu fragmenty wału obronnego, fosa, zarys baszty na rzucie koła. Gród odegrał ważną rolę w historycznym kształtowaniu się początków państwowości Polski. Gródek nad Bugiem zapisał się także w historii literatury, bowiem w zabudowaniach dworskich nad Bugiem dorastał Edmund Chojecki, pisarz, podróżnik, dziennikarz znany jako *Charles Edmond*. To także w Gródku w 1656 r. przez Bug przeproważał się Bogusław Radziwiłł postać historyczna uwieczniona przez Henryka Sienkiewicza w *Potopie*. Gródek posiada duże znaczenie dla gminy również przez to, że funkcjonuje tu niedawno wyremontowany ośrodek turystyczno-wypoczynkowy, zlokalizowany na majdanie historycznego grodziska, w pełni przystosowany do celów

turystycznych i szkoleniowych . Ośrodek dysponuje różnorodną bazą lokalową dla kilkuset osób oraz noclegową dla ponad 30 osób. Ośrodek oferuje pełen zakres usług związanych z organizacją: spotkań biznesowych, konferencji, szkoleń, sympozjów, targów wystawienniczych, imprez turystycznych i pikników firmowych. W ofercie ośrodka są też biesiady połączone z grillem, kuligi, spływy kajakowe, warsztaty rzemieślnicze, strzelanie z łuku, konkurencje linowe, wycieczki z przewodnikiem i wiele innych.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Na terenie gminy Jabłonna Lacka znajduje się 22 obiekty wpisane do rejestru zabytków nieruchomych województwa mazowieckiego, w tym 6 stanowisk archeologicznych. W wojewódzkiej ewidencji zabytków województwa mazowieckiego ujętych zostało 217 obiektów z terenu gminy Jabłonna Lacka, w tym 101 stanowisk archeologicznych.

Zdecydowanie większa część obiektów zabytkowych utrzymywana jest w dobrym stanie dobrym, tylko nieliczne obiekty są w złym stanie. Nie budzi zastrzeżeń stan zachowania zespołów kościelnych - zarówno murowane obiekty w Jabłonie Lackiej, jak i drewniane w Gródku – nie wymagają prac remontowo-konserwatorskich. Również cmentarze parafialne są należycie utrzymywane, jedynie stary cmentarz w Wirowie jest bardzo mocno zarośnięty drzewami, krzewami i chwastami. Jego kompozycja jest zupełnie zatarta, zachowane nieliczne nagrobki ulegają bardzo szybkiej destrukcji.

Do nie najlepiej zachowanych obiektów należy też grodzisko w Gródku. Układ przestrzenny średniowiecznego grodziska został zatarty poprzez ekstensywną zabudowę dziedzica grodziska. Usytuowany w pobliżu grodziska dworek wymaga prac remontowo-konserwatorskich, a otaczający go drzewostan wymaga prac pielęgnacyjnych. Źle zachowany jest również pamiątkowy kopiec usytuowany w zespole dworku, porastają go duże drzewa i krzewy. Niewłaściwie utrzymywane są też pozostałości parku w Jabłonie Lackiej, wyspa jest porośnięta dziko rosnącymi drzewami i krzewami, a kapliczka z figurą Matki Boskiej powinna być niezwłocznie wyremontowana. Inne pozostałości parków położonych w Wirowie i Mołozewie, również wymagają prac rewaloryzacyjnych i pielęgnacyjnych. Źle utrzymywane są budynki przemysłowe, tj. zostały opuszczone młyny w Jabłonie Lackiej oraz Władysławowie i ulegają destrukcji.

Prac konserwatorskich wymaga m.in. kilka cennych nagrobków na cmentarzu parafialnym w Jabłonie Lackiej oraz kilka kapliczek, m.in. kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena w Jabłonie Lackiej, kapliczka słupowa zlokalizowana przy skrzyżowaniu dawnych traktów: „Wielkiego Gościńca Litewskiego” i „Traktu Napoleońskiego” w Krzemieniu. Należycie zadbane i utrzymywane są miejsca pamięci narodowej ze wzniesionymi pomnikami.

Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego została przedstawiona w tabeli nr 5.

Tabela nr 5

Analiza SWOT

Szanse i zagrożenia w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego Gminy Jabłonna Lacka	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> - Niski stopień zanieczyszczenia środowiska - Położenie w obrębie Zielonych Płuc Polski, Nadbużańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu oraz częściowo w obszarze „Natura 2000”. - Atrakcyjność turystyczna regionu, m.in. ze względu na nieuregulowaną rzekę Bug i jej naturalną dolinę - Występowanie rezerwatów przyrody, użytków ekologicznych i pomników przyrody - Dobre warunki do rozwoju turystyki krajoznawczej i specjalistycznej: wodnej, rowerowej i konnej - Działający Gminny Ośrodek Kultury z Izłą Sztuki i Kultury Ludowej - Wytyczenie szlaków turystycznych na terenie i gminy - Organizacja festynów i imprez - Bogata historia i tradycja gminy oraz znaczne wartości niematerialne - Kultywowanie twórczości ludowej - Różnorodność zabytków i miejsc o charakterze historycznym, które stanowią bogate źródło dziedzictwa kulturowego dla regionu, - Wzrastający poziom wiedzy i promowanie tradycji i regionalizmu, 	<ul style="list-style-type: none"> - Niewystarczające promocja walorów kulturowych i wykorzystanie dóbr kultury dla rozwoju turystyki i agroturystyki - Niewystarczająca informacja na temat istniejących zabytków na terenie gminy; - Niewystarczające nakłady finansowe na ochronę dziedzictwa kulturowego - Niedostateczna liczba publikacji na temat dziedzictwa kulturowego gminy Jabłonna Lacka. - Niewystarczająca świadomość społeczna o konieczności należytej opieki nad zabytkami. - Zły stan zachowania niewielkiej części zabytków, - Brak wypracowanych programów opieki nad zabytkami z terenu gminy, - Duży koszt rewaloryzacji zabytków i brak środków finansowania tego rodzaju zadań, - Słaba promocja oraz edukacja dotycząca walorów środowiska kulturowego, - Słaba infrastruktura turystyczna i obsługa szlaków turystycznych, - Niska świadomość społeczna o prawnych zobowiązaniach właścicieli do należytego utrzymania obiektów zabytkowych.

<p>- Aktywność władz samorządowych i silna promocja gminy jako ośrodka turystycznego</p>	
<p>SZANSE</p>	<p>ZAGROŻENIA</p>
<p>- Korzystne warunki dla rozwoju turystyki ze względu na walory przyrodnicze i zasób wartości dziedzictwa i krajobrazu kulturowego</p> <p>- Rosnące zapotrzebowanie na turystykę na obszarach położonych niedaleko aglomeracji miejskich (Warszawa, Siedlce, Sokołów Podlaski)</p> <p>- Wzrost zainteresowania aktywnym wypoczynkiem i agroturystyką.</p> <p>- Budowa baz turystycznych w oparciu o obiekty i obszary historyczne.</p> <p>- Wzbogacenie tras turystycznych i szlaków o miejsca i obiekty zabytkowe</p> <p>- Uwzględnienie potrzeb ochrony zabytków w planach odnowy miejscowości gminy.</p> <p>- Działalność w regionie Lokalnej Grupy Działania „Tygiel Doliny Bugu”, Stowarzyszenia Gmin Nadbużańskich oraz Stowarzyszenia na Rzecz Rozwoju Wsi Czekanów</p> <p>- Rozwój inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.</p>	<p>- Niedostateczne środki na ochronę i renowację zabytkowych obiektów.</p> <p>- Braki w edukacji kulturowej oraz niedostateczna świadomość wartości zasobów kulturowych</p> <p>- Trudny dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania opieki nad zabytkami a zwłaszcza duża konkurencja o uzyskanie środków z Unii Europejskiej</p> <p>- Silna konkurencja na rynku turystyki ze strony Sokołowa Podlaskiego, Węgrowa, Siedlec</p> <p>- Pogarszający się stan zachowania kilku zabytków spowodowany niewłaściwym użytkowaniem</p> <p>- Obciążenie gminy nowymi zadaniami bez zabezpieczenia środków finansowych</p>

7. Założenia programowe

7.1. Priorytety w zakresie opieki nad zabytkami Gminy Jabłonna Lacka

Na podstawie analizy szans i zagrożeń występujących w otoczeniu oraz mocnych i słabych stron Gminy w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego, określono następujące priorytety działań w zakresie opieki nad zabytkami.

1. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego
2. Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej
3. Zwiększenie atrakcyjności turystycznej gminy w oparciu o dziedzictwo kulturowe oraz wartości krajobrazowe i przyrodnicze

7.2. Kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami

Opieka nad zabytkami stanowi jeden z obszarów działania dla władz lokalnych. Jako kierunki działań realizacji Programu opieki nad zabytkami Gminy Jabłonna Lacka w ramach przyjętych priorytetów uznano:

1. Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.
2. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym.
4. Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym.
5. Tworzenie oferty turystycznej uwzględniającej walory kulturowe i przyrodnicze terenu
6. Poprawa jakości infrastruktury służącej funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki i rekreacji.
7. Upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym i promocja walorów krajobrazowych gminy przy pomocy internetu, prasy, radia, telewizji.
8. Wyznaczanie tras i szlaków turystycznych z uwzględnieniem najciekawszych obiektów zabytkowych gminy.
9. Rozszerzenie systemu informacji turystycznej.

Priorytet I:

Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

Kierunki działania	Zadania
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	- Opracowanie planów odnowy miejscowości oraz miejscowych planów, szczególnie dla obszarów o dużym nasyceniu stanowiskami archeologicznymi

	<ul style="list-style-type: none"> - Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną zaproponowaną w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy - Ochrona panoram oraz przedpoli widokowych miejscowości o wartościach kulturowych
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	<ul style="list-style-type: none"> - Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków. - Rewaloryzacji obszarów i obiektów zabytkowych - Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych)

Priorytet II:

Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej

Kierunki działania	Zadania
Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym	<ul style="list-style-type: none"> - Prowadzenie monitoringu i weryfikacji obiektów uwzględnionych w gminnej ewidencji zabytków - Wykonywanie prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, badania historyczno-architektoniczne, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego)
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym i promocja walorów krajobrazowych gminy	<ul style="list-style-type: none"> - Wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez organizację zajęć na temat zabytków, ich roli oraz wartości z punktu widzenia historii i współczesności celem kształtowania regionalnej tożsamości kulturowej, - Organizowanie imprez plenerowych promujących zabytki położone na terenie gminy

	<ul style="list-style-type: none"> - Rozwijanie działalności wystawienniczej powiązanej z zabytkami Gminy i ich historią - Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych - Aktualizacja internetowej bazy danych o obiektach posiadających wartość zabytkową znajdujących się na terenie gminy - Wykorzystanie imprez masowych organizowanych w gminie oraz innych okazji budzących zainteresowanie mediów do promocji dziedzictwa kulturowego.
--	---

Priorytet III:

Zwiększenie atrakcyjności turystycznej gminy w oparciu o dziedzictwo kulturowe oraz wartości krajobrazowe i przyrodnicze

Kierunki działania	Zadania
Tworzenie oferty turystycznej uwzględniającej walory kulturowe i przyrodnicze terenu	<ul style="list-style-type: none"> - Nawiązywanie i utrzymywanie współpracy z takimi podmiotami, jak: Dyrekcją Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego, Dyrekcją Lasów Państwowych, w celu stworzenia wspólnej oferty turystycznej - Nawiązywanie współpracy z władzami powiatu i województwa w celu włączenia oferty turystycznej gminy w system o większym zasięgu - Udział w targach turystycznych
Poprawa jakości infrastruktury służącej funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki i rekreacji	<ul style="list-style-type: none"> - Stworzenie korzystnych warunków dla działalności prywatnych inwestorów branży hotelarsko-gastronomicznej oraz turystycznej - Dbanie o efektowny wygląd i odpowiednią aranżację przestrzeni publicznej w otoczeniu obiektów zabytkowych - Iluminacja najcenniejszych zabytków - Wspieranie działalności gospodarstw agroturystycznych - Tworzenie zaplecza turystycznego miejscowości (pensjonaty, zajazdy, bary, restauracje, kawiarnie)
Wyznaczanie tras i szlaków turystycznych z uwzględnieniem	<ul style="list-style-type: none"> - Utrzymanie istniejących ścieżek rowerowych i szlaków turystycznych - Stworzenie nowych szlaków turystycznych pieszych,

najciekawszych obiektów zabytkowych gminy	rowerowych, konnych, tras i ścieżek dydaktycznych wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego gminy
Rozszerzenie systemu informacji turystycznej	<ul style="list-style-type: none"> - Stworzenie systemu informacji wizualnej w formie tablic informacyjnych dot. najważniejszych obiektów historycznych i przyrodniczych znajdujących się na terenie gminy - Opracowanie tablic informacyjnych dotyczących. szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych i tras rowerowych wyznaczonych na terenie gminy - Udostępnienie informacji o zabytkach gminy w Internecie - Wydawanie i wspieranie publikacji: przewodników turystycznych, folderów, informatorów i innych wydawnictw na temat dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego gminy.

8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

W celu realizacji niniejszego programu opieki nad zabytkami gminy Jabłonna Lacka, wykorzystane zostaną następujące kategorie instrumentów:

1) instrumentów prawnych, dzięki którym realizacja zadań przez Wójta Gminy Jabłonna Lacka z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie w oparciu o przepisy:

- Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity, Dz. U. z 2014 r., poz. 1446)
- Ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2013 r., poz. 1232 ze zmianami),
- Ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2012 poz. 647 ze zmianami);
- Ustawy z dnia 16 października 1991 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2013 r., poz. 627 ze zmianami);
- Ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity: Dz. U. z 2014 r., poz. 518 ze zmianami);
- Ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2013 r., poz. 1409, ze zmianami);
- Planów odnowy miejscowości z terenu gminy Jabłonna Lacka;

- Dokumentów wydawanych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, wynikających z przepisów ustawowych.

2) instrumentów finansowych, dzięki którym realizacja zadań przez Wójta Gminy Jabłonna Lacka z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie poprzez:

- korzystanie z przepisów ustawy z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym (tekst jednolity Dz. U. 2013, poz. 138, z 2014 r. poz. 40) zwalniającej od podatku rolnego: grunty wpisane do rejestru zabytków, pod warunkiem ich zagospodarowania i utrzymania zgodnie z przepisami o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, (Art. 12, ust.1, pkt.11)
- korzystanie z przepisów ustawy z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. 2014, poz. 849) zwalniającej z podatku od nieruchomości: budynki i grunty wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, w oparciu o ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity, Dz. U. z 2014 r., poz. 1446).
- korzystanie z przepisów ustawy z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadku i darowizn (dz. U. z 2009 r, nr 93, poz. 768 z późn. zm.) ustalającej: zwolnione od podatku jest nabycie spadku zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, jeżeli nabywca jest zaliczany do I lub II grupy spadkowej oraz zabezpiecza je i konserwuje zgodnie z obowiązującymi przepisami. Zwolnienie od podatku przysługuje też w przypadku nabycia spadku zabytków ruchomych i kolekcji wpisanych do rejestru zabytków.
- rozważenie wprowadzenia ulg podatkowych dla właścicieli obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, warunkowane właściwym utrzymywaniem tych obiektów
- finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich
- rozważenie uchwalania dotacji dla właścicieli i posiadaczy obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków na realizację prac remontowo-konserwatorskich.
- korzystanie z formy współpracy między podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym, w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP), poprzez dzielenie ryzyka, wspólne korzystanie ze specjalistycznej wiedzy sektora prywatnego lub dodatkowego źródła kapitału. Zastosowanie formuły PPP umożliwia podział kosztów i ryzyka pomiędzy partnera publicznego i prywatnego, ułatwia realizację spraw

administracyjno-proceduralnych. Dzięki szerszej ofercie zwrotnych instrumentów finansowych (m.in. pożyczek, poręczeń) będzie można wesprzeć więcej projektów realizowanych przez małe i średnie przedsiębiorstwa.

Nadal finansowane będą inwestycje w ochronę środowiska i energetykę, także projekty m.in. z dziedziny kultury, zatrudnienia, edukacji czy przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu. Wsparcie otrzymają projekty związane z kompleksową rewitalizacją (w tym rewitalizacją społeczną), ekologicznym transportem, gospodarką niskoemisyjną.

3) instrumentów koordynacji, dzięki którym realizacja zadań przez Wójta Gminy Jabłonna Lacka z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie poprzez:

- realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich i powiatowych strategiach, programach ochrony środowiska;
- współpraca z organizacjami i związkami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- współpracę z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków – Delegatura w Siedlcach w odniesieniu do wszelkich działań podejmowanych przez samorząd gminy Jabłonna Lacka dotyczących zagadnień z zakresu szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego istniejącego na obszarze gminy.

4) instrumentów społecznych, dzięki którym realizacja zadań przez Wójta Gminy Jabłonna Lacka z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie poprzez:

- działania edukacyjne promocyjne
- współdziałanie z organizacjami społecznymi
- działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

5) instrumentów kontrolnych, dzięki którym realizacja zadań przez Wójta Gminy Jabłonna Lacka z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie poprzez:

- bieżącą aktualizację gminnej ewidencji zabytków
- monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Wójt ma obowiązek sporządzania, co dwa lata sprawozdań z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

i przedstawiania go do akceptacji przez Radę Gminy. Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca:

- wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami,
- efektywność ich wykonania.

W celu efektywnego monitorowania przyjęto wskaźniki służące ocenie wdrażania Programu opieki nad zabytkami gminy Jabłonna Lacka:

- Liczba obiektów poddanych odbudowie i rewaloryzacji
- Liczba obiektów, w których założono instalacje zabezpieczające przed pożarem i kradzieżą.
- Liczba zweryfikowanych kart gminnej ewidencji zabytków.
- Liczba obiektów ujętych w internetowej bazie danych.
- Liczba zajęć w przedszkolach i szkołach przeprowadzonych na temat zabytków.
- Liczba uczestników lub konkursów, wystaw i innych działań dotyczących dziedzictwa i tradycji.
- Liczba konferencji i sesji poświęconych dziedzictwu kulturowemu.
- Liczba imprez wykorzystanych do promocji dziedzictwa kulturowego.
- Liczba audycji radiowo-telewizyjnych i materiałów prasowych popularyzujących dziedzictwo kulturowe.
- Liczba wziętych udziałów w targach turystycznych.
- Liczba obiektów, w których zamontowano odpowiednie podświetlenie.
- Liczba tablic i plansz informacyjnych dotyczących najważniejszych obiektów historycznych i przyrodniczych z terenu gminy
- Liczba tablic informacyjnych dotyczących ścieżek dydaktycznych i tras rowerowych.
- Liczba przewodników, folderów i innych wydawnictw na temat dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

10. Źródła finansowania realizacji Programu

Zasady finansowania opieki nad zabytkami, zostały określone w zapisach art. 71 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.

Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.

Zgodnie z zapisem art. 73 osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna będąca posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru zabytków

albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie może ubiegać się o dotacje celową z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku.

Natomiast właściciele zabytków nie wpisanych do rejestru mogą skorzystać z dotacji np. na remonty czy prace konserwatorskie w ramach funduszy lub programów związanych z obecną funkcją budynków i miejsc, realizując projekty bezpośrednio nie związane z ochroną zabytków. Dotyczy to głównie placówek oświatowych (szkoły, przedszkola, biblioteki) lub związanych z turystyką i ulokowanych w obiektach zabytkowych. Środki przeznaczone na ochronę zabytków pochodzić mogą z budżetów jednostek samorządów terytorialnych, środków prywatnych, budżetu państwa lub funduszy europejskich.

O dofinansowanie prac obiektów zabytkowych położonych na terenie gminy Jabłonna Lacka można ubiegać się z następujących źródeł:

• Środki Województwa Mazowieckiego

Z budżetu Samorządu Województwa Mazowieckiego mogą zostać udzielone dotacje na finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich oraz robót budowlanych przy zabytkach ruchomych i nieruchomych, wpisanych do rejestru zabytków będących na terenie Województwa Mazowieckiego. Zasady i tryb przyznawania tych dotacji określa Uchwała Nr 54/11 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 18 kwietnia 2011 roku.

Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować nakłady konieczne na:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;

- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu.

Uprawnionymi do ubiegania się o dotacje są wszystkie podmioty, które są właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru, bądź posiadają taki zabytek w trwałym zarządzie, posiadają tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego.

Dla uzyskania wsparcia niezbędne jest spełnienie przez zabytek odpowiednich kryteriów, są to: zabytek znajduje się na stałe na terenie Województwa Mazowieckiego; jest dostępny publicznie; posiada istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe dla mieszkańców Województwa Mazowieckiego; jest wpisany do rejestru zabytków.

Wysokość środków na dotacje w budżecie Województwa Mazowieckiego, ustalana jest corocznie. Maksymalna kwota dotacji, o którą może ubiegać się Wnioskodawca wynosi: 200 tys. złotych na zadania przy zabytkach nieruchomości, 50 tys. złotych na zadania przy zabytkach ruchomych.

Na rok 2014 dotacje nie były udzielane, natomiast na lata przyszłe udzielanie dotacji uzależnione jest wysokości środków jakimi będzie dysponował Samorząd Województwa Mazowieckiego.

Więcej informacji na stronie internetowej: www.mazovia.pl

• Środki Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie

Zadaniem Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie jest finansowe, wspieranie przedsięwzięć z zakresu ochrony środowiska, realizowanych na obszarze Województwa Mazowieckiego. Fundusz może udzielać pomocy w postaci preferencyjnych pożyczek, dotacji oraz dopłat do kredytów.

WFOŚiGW udziela dofinansowania w formie:

- 1) pożyczek, w tym pożyczek pomostowych,
- 2) dotacji, w tym poprzez przekazywanie środków finansowych na zadania realizowane przez jednostki budżetowe,
- 3) oraz dopłat do oprocentowania kredytów bankowych.

Przedmiotem udzielania pożyczek są przedsięwzięcia dofinansowywane ze środków Unii Europejskiej.

Przedmiot udzielania dotacji:

- edukacja ekologiczna,

- monitoring,
- ochrona przyrody,
- zalesianie i zakrzewianie,
- ochrona lasów na obszarach szczególnej ochrony,
- wspomaganie systemów kontrolno-pomiarowych stanu środowiska,
- zadania w zakresie pilotażu i wdrożeń postępu technicznego i nowych technologii o dużym stopniu ryzyka,
- ochrona przed powodzią, pożarami i zapobiegania lub likwidacji nadzwyczajnych zagrożeń środowiska,
- kompleksowe programy badawczo-rozwojowe i wdrożeniowe w ochronie przyrody i środowiska,
- system kontroli wnoszenia przewidzianych ustawą opłat za korzystanie ze środowiska, a w szczególności tworzenie baz danych podmiotów korzystających ze środowiska obowiązanych do ponoszenia opłat.

FOŚiGW udziela preferencyjnych pożyczek z opcją częściowego umorzenia oraz dotacje, które mogą być przeznaczone na realizację zadań z zakresu:

- *ochrony wód i gospodarki wodnej*: sieci kanalizacyjne, oczyszczalnie ścieków, sieci wodociągowe, zbiorniki retencyjne,
- *ochrony atmosfery*: modernizacji kotłowni, likwidacja niskiej emisji, odnawialne źródła energii, termomodernizacja budynków,
- *ochrony powierzchni ziemi*: selektywna zbiórka odpadów, recykling, nowoczesne składowiska odpadów,
- *przeciwdziałania nadzwyczajnym zagrożeniom środowiska*: zakup pojazdów ratowniczo-gaśniczych, zakup specjalistycznego sprzętu ratowniczego,
- *edukacji ekologicznej*: konkursy ekologiczne, szkolenia, konferencje, badania naukowe, zielone szkoły,
- *ochrony przyrody*: ochrona gatunkowa i obszarowa, pielęgnacja i konserwacja pomników przyrody, alei i terenów zielonych.

Więcej informacji na stronie internetowej: www.wfosigw.pl

• Środki Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Zasady udzielania dotacji określa Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (zm. Rozporządzeniem MKiDN z dn.1 lipca 2013 r.)

Dotacja może być udzielona na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane planowane do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym (art.76 ust.1 pkt 1), bądź przed upływem 3 lat po ich wykonaniu (art. 76 ust. 1 pkt 2) na wniosek

właściciela, posiadacza zabytku wpisanego do rejestru zabytków bądź osoby posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie.

Dofinansowaniu podlegają jedynie nakłady konieczne, poniesione na przeprowadzenie wspomnianych prac. W przypadku refundacji wniosek może być złożony w roku następującym po roku, w trakcie którego zakończono wszystkie prace i roboty, wymienione w pozwoleniu wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 76 ust.2).

Wykaz działań podlegających dofinansowaniu (art. 77):

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizacja konstrukcyjna części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizacja instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Wysokość udzielanych dotacji:

- do 50% nakładów (art.78 ust. 1);

- do 100% nakładów, w przypadku:

- zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej, naukowej (art. 78 ust.2)

- zabytku o stanie zachowania wymagającym niezwłocznego podjęcia prac (art. 78 ust.3)
- zabytku wymagającego przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych(art. 78 ust.2);

Dotacja udzielona łącznie przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz wojewódzkiego konserwatora zabytków nie może przekroczyć 100% nakładów koniecznych poniesionych lub planowanych (art.78 ust.4);

W przypadku nie wykorzystania dotacji lub wykorzystania niezgodnie z przeznaczeniem, podmiot, który ją otrzymał, zostanie zobowiązany do jej zwrotu.

Więcej informacji na stronie internetowej: www.mwkwz.pl

- **Środki Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego**

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2015:

1. Dziedzictwo kulturowe – priorytet 1 – Ochrona Zabytków

Prognozowany budżet priorytetu: 80 000 000 zł

Strategicznym celem priorytetu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków).

O dofinansowanie w ramach priorytetu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego – osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi **25 000,00 zł**.

Szczegółowe zasady określa Regulamin dostępny na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl

2. Rozwój infrastruktury kultury – priorytet 1 – Infrastruktura kultury

Prognozowany budżet priorytetu - 28 000 000 zł

Strategicznym celem priorytetu jest zatem stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze. Katalog działań priorytetu, obejmujący prace budowlane, zakup wyposażenia niezbędnego dla realizacji

celów statutowych, czy sporządzanie dokumentacji technicznej, daje możliwość finansowania zadań generujących istotne zmiany jakościowe, w zakresie sprawności i efektywności funkcjonowania zaplecza materialno-technicznego, podmiotów objętych priorytetem.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących zadań inwestycyjnych służących prowadzeniu działalności kulturalnej:

- 1) budowa, roboty budowlane, przebudowa, remont wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych i wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej;
- 2) zakup wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej;
- 3) przygotowanie dokumentacji technicznej niezbędnej do prowadzenia inwestycji, w tym projektów architektonicznych, studiów wykonalności, analizy oddziaływania na środowisko;
- 4) zadania dotyczące budowy, rozbudowy i przebudowy obiektów budowlanych wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych oraz wyposażenia, współfinansowanych w ramach programów europejskich.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) samorządowe instytucje kultury,
- 2) państwowe instytucje kultury;
- 3) jednostki samorządu terytorialnego,
- 4) organizacje pozarządowe,
- 5) kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi:

- 1) **50 000 zł** – w przypadku zadań określonych w pkt 2 i pkt 3;
- 2) **300 000 zł** – w przypadku zadań w pkt 1 i pkt 4.

W szczególnych przypadkach minister może przyznać dofinansowanie w kwocie niższej od minimalnej kwoty wnioskowanej.

Wnioskowane dofinansowanie nie może przekraczać:

- 1) **75%** budżetu przedstawionego we wniosku w przypadku zadań o kwocie wnioskowanego dofinansowania nie wyższej niż **3 000 000 zł**;
- 2) **50%** budżetu przedstawionego we wniosku w przypadku zadań o kwocie wnioskowanego dofinansowania wyższej niż **3 000 000 zł**.

Szczegółowe zasady określa Regulamin dostępny na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl

3. Dziedzictwo kulturowe – priorytet 3 – Kultura ludowa

Prognozowany budżet priorytetu: 4 500 000 zł

Strategicznym celem priorytetu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim, które

występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowywane będą zadania dotyczące przedsięwzięć związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych, tradycji środowiskowych (w tym zawodowych i wiekowych np. zjawisk folkloru dziecięcego i młodzieżowego). Istotne jest rejestrowanie, dokumentowanie i archiwizowanie przejawów kultur tradycyjnych; tworzenie odpowiednich metod i narzędzi służących ich upowszechnianiu; wypracowywanie i dzielenie się dobrymi praktykami oraz nawiązywanie interdyscyplinarnych i międzyśrodowiskowych kontaktów; wykorzystywanie wszelkich form i sposobów promocji podejmowanych działań.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) realizacji projektów badawczych i popularyzatorskich z zakresu antropologii kulturowej, etnologii i etnografii, etnomuzykologii i etnochoreologii, folklorystyki i dialektologii;
- 2) dokumentacji, archiwizacji i jak najszerszego udostępniania unikalnych zjawisk z zakresu dziedzictwa kultur tradycyjnych, w tym sztuki, rękodzieła i rzemiosła; gwary i języka regionalnego; muzyki, tańca, śpiewu; obrzędowości dorocznej i rodzinnej; obyczajowości, w tym zwyczajów środowiskowych;
- 3) przygotowania i opracowania ekspertyz, opinii oraz programów ochrony dotyczących zjawisk kultur tradycyjnych, w tym przeprowadzenia ewaluacji konsultacji społecznych związanych z realizacją postulatów Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- 4) wykonania dokumentacji źródłowej i terenowej, przygotowania projektów dotyczących rekonstrukcji lub zaprojektowania strojów ludowych;
- 5) wydania publikacji związanych z dokumentacją kultur tradycyjnych oraz współczesnych kontekstów ich funkcjonowania;
- 6) szeroko pojętej animacji kulturowej i społecznej prowadzonej w oparciu o materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe, wspomagających lokalne społeczności w twórczych działaniach nawiązujących do miejscowych tradycji;
- 7) działań edukacyjnych, w tym warsztatów, kursów i szkoleń dotyczących zagadnień szeroko pojętej kultury tradycyjnej, w jej materialnym i niematerialnym wymiarze;
- 8) działań popularyzujących unikalne i żywe elementy kultur tradycyjnych, w tym konkursy, przeglądy, festiwale, seminaria i konferencje;
- 9) zadań o charakterze artystycznym i użytkowym, inspirowanych tradycyjną twórczością, o charakterze interdyscyplinarnym i międzyśrodowiskowym.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) samorządowe instytucje kultury - z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego;

- 2) organizacje pozarządowe;
- 3) podmioty prowadzące działalność gospodarczą;
- 4) kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne

Szczegółowe zasady określa Regulamin dostępny na stronie internetowej:
www.mkidn.gov.pl

4. Dziedzictwo kulturowe – priorytet 4 – Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą

Prognozowany budżet priorytetu: 4 000 000 zł

Strategicznym celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania i wzmocnienie ochrony dziedzictwa kulturowego znajdującego się poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej oraz upowszechnianie wiedzy na jego temat. Założeniem priorytetu jest stworzenie warunków do efektywnej ochrony i popularyzacji spuścizny kulturowej, obejmującej zarówno dziedzictwo wielonarodowościowej Rzeczypospolitej Obojga Narodów, powstałej na obszarach należących współcześnie do suwerennych państw sąsiadujących z Rzeczpospolitą, jak i dorobku wielu generacji emigracji polskiej, wytworzonego, zgromadzonego bądź przechowywanego w całej Europie i innych częściach świata.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań realizowanych poza granicami i na terenie Rzeczypospolitej Polskiej:

- 1) rewaloryzacji oraz prac remontowych i konserwatorskich w zabytkach polskich lub z Polską związanych, znajdujących się poza granicami kraju;
- 2) rewaloryzacji, konserwacji, ochrony i zachowania zabytkowych cmentarzy i miejsc pamięci narodowej poza granicami kraju;
- 3) dokumentowania utraconego i rozproszonego polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą, w tym badań naukowych, kwerend bibliotecznych, archiwalnych i inwentaryzacji;
- 4) publikacji oraz promocji badań naukowych nad dziedzictwem narodowym poza granicami kraju;
- 5) upamiętniania wybitnych osób lub zdarzeń historycznych związanych z dziedzictwem narodowym poza granicami kraju;
- 6) pomocy instytucjom stowarzyszonym w Stałej Konferencji Muzeów, Bibliotek i Archiwów Polskich poza Krajem oraz innym instytucjom emigracyjnym i organizacjom polonijnym, prowadzącym działalność w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) państwowe instytucje kultury;
- 2) samorządowe instytucje kultury;
- 3) archiwa państwowe;
- 4) organizacje pozarządowe;

5) kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi **10 000 zł**.

W szczególnych przypadkach minister może przyznać dofinansowanie w kwocie niższej od minimalnej kwoty wnioskowanej.

Maksymalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi **1 000 000 zł** oraz nie może przekraczać **85%** budżetu przedstawionego we wniosku.

Szczegółowe zasady określa Regulamin dostępny na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl

5. Dziedzictwo kulturowe – priorytet 5 – Ochrona zabytków archeologicznych

Prognozowany budżet priorytetu: 2 000 000 zł

Strategicznym celem priorytetu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących nieinwazyjne badania archeologiczne, ewidencję i inwentaryzację zabytków archeologicznych oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Cel ten został sformułowany w oparciu o fundamentalną dla ochrony dziedzictwa kulturowego zasadę zrównoważonego rozwoju, która dopuszcza inwazyjne metody badawcze jedynie w ostateczności, gdy stanowisko (zabytek archeologiczny) narażone jest na bezpośrednie zniszczenie spowodowane oddziaływaniem przyrodniczym, bądź działaniami człowieka.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań, służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) ewidencja i inwentaryzacja zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski;
- 2) nieinwazyjne badania archeologiczne, nie związane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt;
- 3) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) samorządowe instytucje kultury;
- 2) państwowe instytucje kultury;
- 3) organizacje pozarządowe;
- 4) publiczne uczelnie akademickie;
- 5) niepubliczne uczelnie akademickie;
- 6) podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi **30 000 zł**.

W szczególnych przypadkach minister może przyznać dofinansowanie w kwocie niższej od minimalnej kwoty wnioskowanej.

Maksymalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi **200 000 zł oraz** nie może przekraczać **85%** budżetu przedstawionego we wniosku.

Szczegółowe zasady określa Regulamin dostępny na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl

6. Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Prognozowany budżet programu: 5 000 000 zł

Strategicznym celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury poprzez zapewnienie środków na dofinansowanie tzw. wkładu własnego dla zadań, które ubiegają się o współfinansowanie w ramach programów europejskich. Bogaty katalog działań realizujących cele programu, obejmuje zarówno działania inwestycyjne, jak i tzw. projekty „miękkie”, realizujące najistotniejsze dla rozwoju współczesnej kultury cele artystyczne i edukacyjne.

W zakresie projektów inwestycyjnych preferowane będą zamierzenia kompleksowe i gwarantujące zwiększenie dostępu do kultury. Dofinansowanie w ramach programu otrzymać mogą także projekty o znacznie mniejszym zasięgu, lecz ważne dla lokalnych społeczności. Preferowane będą zadania, których realizacja wpływa w sposób znaczący na dostępność do kultury na danym obszarze, jak również angażujące różnorodne grupy społeczne.

W ramach programu można ubiegać się o promesę ministra na dofinansowanie wkładu własnego, dla zadań niekomercyjnych:

- 1) które ubiegają się o dofinansowania w ramach następujących programów europejskich:
  - a) 16 Regionalnych Programów Operacyjnych 2014-2020,
  - b) Programu Rozwój Obszarów Wiejskich 2014-2020,
  - c) Programu Kreatywna Europa,
  - d) Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej
- 2) które w całości są zgodne z wymogami programów europejskich;
- 3) w przypadku których nie zawarto jeszcze wiążącej umowy na dofinansowanie w ramach jednego z programów europejskich;
- 4) których zakres dotyczy:
  - a) ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego,
  - b) budowy nowych obiektów, rozbudowy, przebudowy, remontu infrastruktury kultury oraz infrastruktury szkolnictwa artystycznego,
  - c) realizacji międzynarodowych przedsięwzięć kulturalnych,
  - d) rozwoju społeczeństwa informacyjnego w dziedzinie kultury,

e) rozwoju zasobów ludzkich oraz podnoszenie poziomu wykształcenia społeczeństwa.

O promesę ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) państwowe instytucje kultury;
- 2) samorządowe instytucje kultury;
- 3) jednostki samorządu terytorialnego;
- 4) organizacje pozarządowe;
- 5) kościoły i związki wyznaniowe;
- 6) publiczne szkoły artystyczne;
- 7) państwowe uczelnie artystyczne;
- 8) archiwa państwowe.

Udział procentowy promesy we wkładzie własnym zadania nie może przekroczyć 75%.

Szczegółowe zasady określa Regulamin dostępny na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl

- **Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi**

W ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014 – 2020, Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego.

Poddziałanie 7.6 tego Programu, zostało określone jako: Wsparcie badań i inwestycji związanych z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej.

Wsparcie w ramach tego typu operacji obejmuje:

- 1) odnawianie lub poprawę stanu zabytkowych obiektów budowlanych, służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego,
- 2) zakup obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie z przeznaczeniem na cele publiczne.

Pomoc ma formę refundacji części kosztów kwalifikowalnych operacji.

Dostawy, roboty budowlane i usługi, związane z realizacją operacji są nabywane w trybie przepisów o zamówieniach publicznych.

Beneficjentami są:

- 1) gmina,
- 2) instytucja kultury, dla której organizatorem jest JST.

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- 1) koszty zakupu, przebudowy lub modernizacji obiektów budowlanych;
- 2) koszty prac konserwatorskich lub restauratorskich;

- 3) koszty zakupu sprzętu, materiałów i usług, służących realizacji operacji;
- 4) koszty ogólne, bezpośrednio związane z przygotowaniem i realizacją operacji.

Pomoc może być przyznana że jeśli operacja:

- 1) realizowana jest w miejscowości, należącej do:
  - gminy wiejskiej lub
  - gminy miejsko-wiejskiej, z wyłączeniem miast liczących powyżej 5 tys. mieszkańców,
  - gminy miejskiej z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5 tys. mieszkańców;
- 2) będzie ogólnodostępna, w tym dostępna dla osób niepełnosprawnych;
- 3) jest spójna z dokumentem planistycznym gminy, lub lokalną strategią rozwoju gminy, lub planem rozwoju miejscowości;
- 4) spełnia wymagania wynikające z obowiązujących przepisów prawa, które mają zastosowanie do tej operacji;
- 5) realizowana będzie na nieruchomości należącej do wnioskodawcy, lub wnioskodawca posiada prawo do dysponowania nieruchomością na cele określone w operacji przez okres związania celem;
- 6) składana jest przez instytucję kultury, dla której organizatorem jest JST i została zaakceptowana przez tę jednostkę;
- 7) dotyczy obiektu wpisanego do rejestru lub ewidencji zabytków.

O przyznaniu pomocy decyduje liczba uzyskanych punktów na podstawie kryteriów dotyczących:

- nadania nowej funkcji odnowionemu obiektowi,
- oceny wartości zabytku
- lokalizacji inwestycji (preferencje dla operacji zlokalizowanych na obszarze o potencjale turystycznym),
- specyfiki regionu.

W przypadku operacji, o tej samej liczbie punktów o kolejności przyznania pomocy decyduje niższa wartość podstawowego dochodu podatkowego gminy przypadająca na jednego jej mieszkańca.

Kwoty i stawki wsparcia (mające zastosowanie) Wysokość pomocy ze środków EFRRROW nie może przekroczyć 500 000 zł na miejscowość w okresie realizacji Programu, łącznie na inwestycje realizowane w ramach poddziałania: Badania i inwestycje związane z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej oraz poddziałania Inwestycje w tworzenie, ulepszanie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury – na zakres dotyczący budowy, przebudowy, modernizacji lub

wyposażenia obiektów pełniących funkcje kulturalne oraz kształtowania przestrzeni publicznej.

Poziom pomocy finansowej z EFRR wynosi 63,63% kosztów kwalifikowalnych projektu. Wymagany krajowy wkład środków publicznych, w wysokości 36,37% kosztów kwalifikowalnych projektu, pochodzi ze środków własnych beneficjenta. W ramach operacji wartość całkowitego kwalifikowalnego kosztu nie może przekroczyć 1 000 000 EUR

Mała infrastruktura w ramach Programu obejmuje:

- drogi lokalne, na które przyznawana jest pomoc do 3 000 000 zł,
- infrastrukturę wodno – ściekową, na którą przyznawana jest pomoc w wysokości do 2 000 000 zł,
- obiekty zabytkowe, kulturalne oraz związane z kształtowaniem przestrzeni publicznej, na realizację których przyznawana jest pomoc do 500 000 zł,
- targowiska, na które przyznawana jest pomoc w wysokości do 1 000 000 zł.

Więcej informacji na stronie internetowej: www.minrol.gov.pl

• **Środki Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa**

Dotacje i subwencje – 850 tys. zł

Zakres działalności Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa określony jest ustawą z dnia 21 stycznia 1988 r. o Radzie ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa (Dz. U. z dnia 28 stycznia 1988 r.). Sposób realizacji zadań ustawowych Rady OPWiM określa Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 kwietnia 1988 r. w sprawie organizacji, trybu działania i zasad finansowania Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa oraz komitetów ochrony pamięci walk i męczeństwa (Dz. U. z dnia 12 lipca 1988 r.) oraz Regulamin działania Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa.

Do zadań Rady należy w szczególności:

- 1) sprawowanie opieki nad miejscami walk i męczeństwa oraz trwałe upamiętnianie związanych z tymi miejscami faktów, wydarzeń i postaci,
- 2) inspirowanie oraz współdziałanie w organizowaniu obchodów, uroczystości, przedsięwzięć wydawniczych i wystawienniczych, a także popularyzowanie - za pomocą środków masowego przekazywania - miejsc, wydarzeń i postaci historycznych związanych z walkami i męczeństwem,
- 3) ocenianie stanu opieki nad miejscami i trwałymi obiektami pamięci narodowej, a w szczególności nad pomnikami, cmentarzami i mogiłami wojennymi oraz walk narodowowyzwoleńczych, cmentarzami ofiar hitlerowskiego terroru, muzeami walk i martyrologii, a także izbami pamięci narodowej.

Więcej informacji na stronie internetowej: www.radaopwim.gov.pl

- **Środki Ministerstwa Spraw Wewnętrznych**

Środki funkcjonujące w ramach rządowego programu „Razem bezpieczniej” polegającego na koordynacji działań policji, administracji rządowej i samorządowej oraz organizacji pozarządowych w celu poprawy bezpieczeństwa i porządku publicznego.

W ramach programu „Razem Bezpieczniej”, związanego z dofinansowaniem zadań z zakresu poprawy bezpieczeństwa i zabezpieczenia obiektów zabytkowych, o finansowanie może być przeznaczony na monitoring automatyczny, systemy przeciwpożarowe, przeciwwłamaniowe.

Wnioski o dofinansowanie projektów w ramach rządowego programu ograniczania przestępczości i zachowań aspołecznych „Razem bezpieczniej” mogą składać samorzady i organizacje pożytku publicznego. Wysokość rządowego wsparcia na 2015 rok w całym kraju wyniesie 3 mln zł.

Dotację można otrzymać na projekty związane z poprawą bezpieczeństwa w miejscach publicznych, miejscu zamieszkania, szkole, środkach komunikacji publicznej oraz ruchu drogowym i działalności gospodarczej, a także w takich obszarach jak przemoc w rodzinie i ochrona dziedzictwa narodowego. Kwota dofinansowania nie może przekroczyć 100 tys. zł. Wkład własny powinien stanowić do 30 proc. wartości projektu.

Więcej informacji na stronie internetowej: www.razembezpieczniej.msw.gov.pl

- **Środki Regionalnych Programów Operacyjnych 2014-2020**

1. Program Infrastruktura i Środowisko 2014-2020

PO IiŚ 2014-2020, podobnie jak jego poprzednik, ma przede wszystkim wspierać rozwój infrastruktury technicznej kraju, co w efekcie przyczyni się do zrównoważonego rozwoju gospodarki oraz zwiększenia jej konkurencyjności.

Budżet programu to **ponad 27,4 mld euro** z Funduszy Europejskich (FE), czyli ok. **115,6 mld zł**. Głównymi beneficjentami będą podmioty publiczne, w tym jednostki samorządu terytorialnego oraz przedsiębiorcy, w szczególności duże firmy.

Priorytety PO IiŚ 2014-2020 m. in., to:

- 1) Ochrona środowiska, w tym adaptacja do zmian klimatu – alokacja z FE 3 439,1 mln euro
  - rozwój infrastruktury środowiskowej,
  - ochrona i zahamowanie spadku różnorodności biologicznej,
  - poprawa jakości środowiska miejskiego, dostosowanie do zmian klimatu.
- 2) Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego – alokacja z FE 467,3 mln euro
  - inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół artystycznych

2. Program Polska Cyfrowa na lata 2014-2020

Program zostanie dofinansowany z UE kwotą blisko 2,2 mld euro (ok. 9,1 mld zł). Środki te trafią na zapewnienie mieszkańcom Polski dostępu do szybkiego internetu, zastosowanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w administracji (m.in. e-usługi publiczne, większa dostępność informacji publicznej) oraz zwiększenie cyfrowych kompetencji społeczeństwa. PO PC to pionierskie przedsięwzięcie – programu unijnego skoncentrowanego wyłącznie na tych obszarach jeszcze w Polsce nie było. Dzięki dostępnym w nim funduszom znaczna część obszaru kraju zostanie pokryta sieciami szerokopasmowymi, wzrośnie liczba usług publicznych możliwych do załatwienia on-line oraz jakość obsługi klienta e-administracji przez internet, a szkolenia i działania informacyjne zwiększą odsetek osób wykorzystujących internet oraz technologie cyfrowe w codziennym życiu.

Projekty programów zostały przekazane do oceny Komisji Europejskiej. Obecnie trwają negocjacje programów. Harmonogram naboru wniosków na 2015 r. w ramach RPO WM 2014-2020 zostanie opublikowany po otrzymaniu decyzji Komisji Europejskiej po zatwierdzeniu Programu.

Więcej informacji na stronie internetowej: www.funduszeuropejskie.gov.pl

- **Środki Norweskiego Mechanizmu Finansowego oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego**

Norweski Mechanizm Finansowy oraz Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (czyli tzw. fundusze norweskie i fundusze EOG) są formą bezzwrotnej pomocy zagranicznej przyznanej przez Norwegię, Islandię i Liechtenstein nowym członkom UE. Fundusze te są związane z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej oraz z jednoczesnym wejściem naszego kraju do Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

W ramach funduszy norweskich i EOG wydzielono kilkanaście programów (obszarów wsparcia). W ramach danego programu będzie można uzyskać dofinansowanie na projekty o podobnej tematyce. Wśród programów przede wszystkim należy wymienić: ochronę środowiska (w tym energię odnawialną), dziedzictwo kulturowe,

Generalnie, wnioskodawcami mogą być podmioty prywatne czy też publiczne, komercyjne bądź niekomercyjne, oraz organizacje pozarządowe ustanowione jako podmiot prawny w Polsce, jak również organizacje międzyrządowe działające w Polsce. Dla każdego z programów zostanie ustalony katalog podmiotów, które będą mogły ubiegać się o dofinansowanie.

Obecnie jest realizowana druga edycja funduszy norweskich i EOG, ale ze względu na wyczerpanie funduszy dla Polski, na lata 2015 -2016 nie ma naboru wniosków.

Więcej informacji o programie na stronie: www.eog.gov.pl oraz www.eog2016.mkidn.gov.pl

Spis tabel:

1. Wykaz obiektów z terenu gminy Jabłonna Lacka wpisanych do rejestru zabytków województwa mazowieckiego.
2. Wykaz obiektów z terenu gminy Jabłonna Lacka wpisanych do rejestru zabytków ruchomych województwa mazowieckiego.
3. Wykaz obiektów archeologicznych z terenu gminy Jabłonna Lacka wpisanych do rejestru zabytków województwa mazowieckiego.
4. Wykaz pomników przyrody z terenu gminy Jabłonna Lacka.
5. Analiza SWOT

Materiały na których oparto opracowanie

Dokumenty:

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2014 r., poz. 1446)
2. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity, Dz.U. z 2013 r., poz. 594 z późn. zm.)
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jednolity, Dz.U. z 2012, poz. 647 z późn. zm.)
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jednolity, Dz.U. z 2013 r., poz. 1409 z późn. zm.)
5. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami 2014 – 2017.
6. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013
7. Uzupełnienie Narodowej strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020.
8. Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2030.
9. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego 2014.
10. Wojewódzki program opieki nad zabytkami na lata 2012-2015.
11. Strategia Rozwoju Powiatu Sokołowskiego na lata 2005 - 2015.
12. Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Sokołowskiego na lata 2006 - 2008.
13. Aktualizacja Programu ochrony środowiska dla powiatu sokołowskiego na lata 2008 – 2011 z perspektywą na lata 2012 – 2015.
14. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Jabłonna Lacka.
15. Plan Odnowy Miejscowości Krzemień na lata 2014 – 2020.
16. Plan Odnowy Miejscowości Nowomodna na lata 2014 – 2020.
17. Plan Odnowy Miejscowości Wierzbice - Strupki na lata 2014 – 2020.
18. Plan Odnowy Miejscowości Wirów na lata 2014 – 2020.

Podstawowa literatura:

1. Aleksandrowicz P., Diecezja siedlecka czyli podlaska (1818-1968), Siedlce 1971.
2. Bruckner A., Encyklopedia Staropolska, Warszawa 1990 (reprint).
3. Glinka T., Kamiński M., Piasecki M., Przygoda K., Walenciak A., Podlasie. Przewodnik, Warszawa 1997
4. Gloger Z., Budownictwo drzewne i wyroby z drzewa w dawnej Polsce, Warszawa 1909
5. Gloger Z., Encyklopedia staropolska ilustrowana, Warszawa 1972, t. III
6. Jarośniński A., Szkice Nadbużańskiego Podlasia, Warszawa 1925
7. Kalga J., Z przeszłości ziem polskich i nadbużańskich, Sokołów Podlaski 1994
8. Katalog Zabytków sztuki w Polsce, powiat sokołowski, tom X, z. 25, Warszawa 1965
9. Kazimierski J. (red.), Dzieje Sokołowa Podlaskiego i jego regionu, Warszawa 1982
10. Kopówka E., Kopówka K., Ostas C., Bojownikom o niepodległość. Cześć! Miejsca pamięci związane z odzyskaniem niepodległości w 1918 r., wojną polsko – bolszewicką 1920r. i Marszałkiem Józefem Piłsudzkim na południowo – zachodnim Podlasiu i wschodnim Mazowszu, Siedlce 2001
11. Kozaczyńska B., Miłkowska K., Ostas C., Kapliczki, figury i krzyże przydrożne w powiecie sokołowskim, Węgrów 2004
12. Nadbużańskim szlakiem. Od Korczewa do Treblinki, Sokołów Podlaski 1999
13. Niemirka. J., Sokołów Podlaski i jego okolice, Sokołów Podlaski 1986
14. Pietrzak Marian, Cmentarze ziemi sokołowskiej oraz duchy i sny, Sokołów Podlaski
15. Pietrzak M., Dwory, folwarki, pałace zachodniego Podlasia, Sokołów Podlaski 1996
16. Zielińska A., Zarys Dziejów Gródka nad Bugiem, Siedlce 2002

Załączniki:

1. Załącznik Nr 1. Wykaz założeń przestrzennych, obiektów architektury i budownictwa, kapliczek, miejsc pamięci - ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Jabłonna Lacka.
2. Załącznik Nr 2. Wykaz stanowisk archeologicznych ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Jabłonna Lacka.

**Załącznik Nr 1
Do Programu Opieki Nad Zabytkami
Gminy Jabłonna Lacka na lata 2015 - 2018**

**Wykaz założeń przestrzennych, obiektów architektury i budownictwa, kapliczek,
miejsz pamięci - ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków
gminy Jabłonna Lacka.**

Wykaz zawiera: nazwę miejscowości; liczbę porządkową; rodzaj obiektu; adres obiektu; materiał; czas powstania; numer rejestru zabytków.

Bujały Gniewosze

1. Dom nr 62, drewn., l. 30-XX w.

Bujały Mikosze

2. Dom nr 29 (stary nr 25), drewn., l. 30-XX w.
3. Dom nr 63, drewn., l. 30-XX w.

Czekanów

4. Cmentarz parafialny, 2 poł. XIX w.
5. Brama cmentarna, mur., 2 poł. XIX w., nr rej. zab. 105, z dn. 04.12.2006 r.
6. Szkoła Podstawowa, mur., l. 30-XX w.
7. Dom nr 19, drewn., pocz. XX w.
8. Wolne miejsce
9. Kamień – znak drogowy, granit, średniowiecze.

Dzierzby Szlacheckie

10. Dom nr 56, drewn., pocz. XX w.
11. Krzyż przydrożny, mur., żelazo, 1948 r.
12. Krzyż przydrożny, kamień, 1947 r.

Dzierzby Włościańskie

13. Sklep (d. sklep i piekarnia) nr 47, drewn., 1926 r
14. Dom nr 26, drewn., l. 30-XX w.
15. Dom nr 40, drewn., l. 30-XX w.
16. Kapliczka przy domu nr 12, mur., pocz. XX w.
17. Kapliczka przy domu nr 17, mur., 1957 r.

18. Kapliczka przy domu nr 34, mur., l. 30-XX w.
19. Kapliczka przy domu nr 42, mur., l. 30-XX w.
20. Krzyż przy skrzyżowaniu drogi do Wieski, kam./żelazo, 1943 r.
21. Kapliczka przy drodze do Wieski, mur., pocz. XX w.

Gródek

22. Układ przestrzenny miejscowości, XII - XV – XIX w.
23. Kościół parafialny pw. Najświętszego Serca Jezusowego, drewn., 1743 r., nr rejestru zabytków A-132/616, z dn. 04.04.1962 r.
24. Dzwonnica w zespole kościoła parafialnego pw. Najświętszego Serca Jezusowego, drewn., 2 poł. XVIII w., nr rejestru zabytków A-132/616, z dn. 04.04.1962 r.
25. Cmentarz przykościelny w zespole kościoła parafialnego pw. Najświętszego Serca Jezusowego, 2 poł. XVIII w.,
26. Cmentarz parafialny, 2 poł. XIX w.
27. Dom nr 91, drewn., pocz. XX w.
28. Dom nr 130, drewn., pocz. XX w.
29. Kapliczka przy domu nr 55, mur. 1 poł. XX w.
30. Kapliczka na skrzyżowaniu dróg, mur., 1905 r.
31. Kapliczka przy domu nr 7, mur., pocz. XX w.

Gródek Dwór

32. Dwór, mur., 2 poł. XIX w.
33. Park dworski w zespole dworskim, 2 poł. XIX w.
34. Kopiec pamiątkowy w zespole dworskim, tzw. „Kopiec Kościuszki”, nasyp ziemny, k. XVIII w., postulowany do wpisu do rejestru zabytków.

Jabłonna Lacka

35. Układ przestrzenny miejscowości, XV – XIX w.
36. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, mur. 1824 – 1835 r., nr rejestru zabytków A-91, z dn. 22.03.1962 r.
37. Cmentarz przykościelny w zespole kościoła par. pw. Wniebowzięcia NMP, 1 poł. XIX w.
38. Dzwonnica w zespole kościoła par. pw. Wniebowzięcia NMP, mur., . 1824 – 1835 r., nr rejestru zabytków A-91, z dn. 22.03.1962 r.
39. Kostnica w zespole kościoła par. pw. Wniebowzięcia NMP, mur., 1824 – 1835 r., nr rejestru zabytków A-91, z dn. 22.03.1962 r.
40. Ogrodzenie z bramą w zespole kościoła par. pw. Wniebowzięcia NMP, mur., 1824 – 1835 r., nr rejestru zabytków A-91, z dn. 22.03.1962 r.
41. Figura Chrystusa Gorejące Serce, kamień, 1921 r.

42. Krzyż upamiętniający Jubileusz Roku 2000, metal/kamień, współczesny.
43. Pomnik Papieża Jana Pawła II, kamień/metal, 2001 r.
44. Pomnik żołnierzy AK poległych w latach 1939 – 1956, kamień/metal, 1993 r.
45. Pomnik żołnierzy 6 Brygady Wileńskiej AK poległych w 1950 r., kamień/metal, współczesny.
46. Cmentarz parafialny, 2 poł. XIX w.
47. Mogiły żołnierskie na cmentarzu parafialnym, 1920 i 1939, nagrobki współczesne.
48. Pozostałości dawnego cmentarza niemieckiego z I wojny światowej, w tzw. "Lesie Ojców", 1915 r.
49. Kapliczka upamiętniająca wizytę Ojca Świętego w 1987 r., mur., współczesna.
50. Oficyna z zespołu dworskiego nr 6, mur., XIX/ XX w.
51. Pozostałości parku z zespołu dworskiego, ok. poł. XIX w.
52. Kapliczka z figurą Matki Boskiej na wyspie w parku, mur., 1850 r., nr rej. zab. B-61/161, z dn. 08.09.1970 r.
53. Kapliczka z figurą Św. Józefa z Dzieciątkiem przy drodze dojazdowej do parku, mur., 2 poł. XIX w. ., nr rej. zab. B-60/160, z dn. 08.09.1970 r.
54. Kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena, mur., 2 poł. XVIII w., nr rej. zab. B-63/163, z dn. 08.09.1970 r.

ul. Klonowa

55. Budynek Urzędu Gminy drewn., pocz. XX w., (przebud.).
56. Dom nr 8, mur., 1926 r.
57. Dom nr 9, mur., pocz. XX w.
58. Młyn, mur., 1926 r.

ul. Lipowa

59. Dom nr 35, drewn., pocz. XX w.
60. Kapliczka przy domu nr 8, mur., pocz. XX w.
61. Kapliczka przy domu nr 24, mur., pocz. XX w.

Jabłonna Średnia

62. Dom nr 19, drewn., l. 30-XX w.
63. Dom nr 21, drewn., l. 30-XX w.
64. Kapliczka przydrożna w formie groty, mur kamienny, pocz. XX w.

Krzemień

65. Dom nr 32, drewn., pocz. XX w.

66. Pomnik poświęcony J. Piłsudskiemu przy dawnej szkole, granit, 1936 r., (w miejscu mogił żołnierzy napoleońskich i legionistów polskich).
67. Kapliczka przy domu nr 87, mur., pocz. XX w.
68. Kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena, przy skrzyżowaniu dróg, mur., pocz. XX w.
69. Kapliczka w zachodniej części miejscowości, mur., 1 poł. XX w.
70. Kapliczka w północnej części miejscowości, mur., l. 30-XX w.
71. Pozostałości grobli wiodącej do rzeki Bug, nasyp kamienno-ziemny, średniowiecze.

Łuzki

72. Obora z dawnego zespołu dworskiego, mur. 2 poł. XIX w.
73. Kapliczka z figurą Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej, przy drodze dojazdowej do dawnego zespołu dworskiego, kam., 1917 r.
74. Kapliczka w północnej części miejscowości, przy drodze do Jabłonna Lackiej, mur., pocz. XX w.
75. Krzyż przydrożny na południowo-wschodnim krańcu miejscowości, przy drodze do Wirowa, mur., pocz. XX w.

Mołożew

76. Filia klasztoru w Wirowie nr 5, (pierwotnie mieszcząca szkołę, internat, ochronkę dla dzieci), mur., 1904 r., nr rej. zabytków A- 445, z dnia 30.06.1995 r.
77. Dawny szpital w zespole klasztoru, mur., pocz. XX w., nr rejestru zabytków A- 445, z dnia 30.06.1995 r.
78. Pozostałości parku w zespole klasztoru, pocz. XX w., nr rejestru zabytków A- 445, z dnia 30.06.1995 r.

Nowomodna

79. Dom nr 16, drewn., l. 30-XX w.
80. Dom nr 42, drewn., pocz. XXw.

Niemirki

81. Dom nr 26, drewn., l. 30-XX w.
82. Kapliczka przydrożna we wsch. części miejscowości, mur., pocz. XX w.

Stara Jabłonna

ul. Przechodnia

83. Dom nr 13, drewn., l. 30-XX w.
84. Dom nr 23, drewn., l. 30-XX w.

85. Dom nr 29, drewn., l. 30-XX w.

Teofilówka

86. Krzyż przydrożny przy domu nr 26, żeliwo, 1882 r.

Toczyski Podborne

87. Dom nr 1, drewn., 1 poł. XX w.

88. Dom nr 19, drewn., 1 poł. XX w.

89. Dom nr 41, drewn., l. 30-XX w.

90. Dom nr 53, drewn., 1 poł. XX w.

91. Kapliczka naprzeciw domu nr 12, mur., 1 poł. XX w.

92. Kapliczka przy domu nr 48, mur., l. 30-XX w.

Toczyski Średnie

93. Kapliczka naprzeciw domu nr 16, mur., 1932 r.

Toczyski Średnie - Czortki

94. Obora I w dawnym zespole dworskim, mur., k. XIX w.

95. Obora II w dawnym zespole dworskim, mur., k. XIX w.

96. Pozostałości parku w zespole dworskim, k. XIX w.

Wierzbice Guzy

97. Dom nr 2, drewn., l. 20-XX w.

98. Dom nr 6, drewn., l. 20-XX w.

99. Krzyż przydrożny, kamień., 1928 r.

Wierzbice Strupki

100. Krzyż przydrożny, kamień/żelazo, 1905 r.

Wirów

101. Kościół par. pw. Św. Antoniego Padewskiego, mur., 1833 – 1836 r., nr rejestru zabytków A-134/618, z dn. 04.04.1962 r.

102. Dzwonnica w zespole kościoła par. pw. Św. Antoniego Padewskiego, mur., 1 poł. XX w.

103. Cmentarz przykościelny w zespole kościoła par. pw. Św. Antoniego Padewskiego, 1 poł. XIX w.

104. Dawna cerkiew, ob. kancelaria parafialna, mur., 1889 r., nr rejestru zabytków A-135/619, z dn. 04.04.1962 r.

105. Plebania w zespole kościoła par. pw. Św. Antoniego Padewskiego, drewn., k. XIX w.
106. Cmentarz parafialny - stary, 1919 r.
107. Klasztor prawosławny (żeński), pawilon „A” ob. dom opieki, mur., 1894 r., nr rejestru zabytków A – 135/619, z dn. 04.04.1962 r.
108. Klasztor prawosławny (żeński), pawilon „B”, dawny szpital, ob. administracja domu opieki, mur., k. XIX w., nr rejestru zabytków A – 455, z dn. 30.01.1997 r.
109. Dom administracji w zespole klasztoru, mur., k. XIX w., nr rejestru zabytków A – 455, z dn. 30.01.1997 r.
110. Stolarsnia w zespole klasztoru, mur., XIX/XX w., nr rejestru zabytków A – 455, z dn. 30.01.1997 r.
111. Pozostałości parku w zespole kościoła parafialnego i klasztoru, 2 poł. XIX w.
112. Kapliczka przy drodze dojazdowej do kościoła parafialnego i klasztoru, mur., XIX w.
113. Stajnia z dawnego zespołu dworskiego, mur., k. XIX w.
114. Pozostałości parku w zespole dawnego dworu, k. XIX w.
115. Dom nr 46, drewn., l. 20-XX w.

Władysławów

116. Młyn przy domu nr 7, mur., 1 poł. XX w.

Załącznik Nr 2
Do Programu Opieki Nad Zabytkami
Gminy Jabłonna Lacka na lata 2015 - 2018

**Wykaz stanowisk archeologicznych ujętych
w Gminnej Ewidencji Zabytków
gminy Jabłonna Lacka.**

Wykaz zawiera: nazwę miejscowości; numer obszaru AZP; numer stanowiska; rodzaj obiektu, wpis do rejestru zabytków

BUJAŁY- GNIEWOSZE

AZP 52-79/1/12 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – ŚLAD OSADNICTWA

BUJAŁY- MIKOSZE

AZP 52-79/1/11 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – ŚLAD OSADNICTWA

CZEKANÓW

AZP 52- 80/ /15 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA?
AZP 52- 80/ /26 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 52- 80/ /27 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 52- 80/ /28 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – FUNKCJA NIEZNANA
AZP 52- 80/ /29 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 52- 80/ /30 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – 1.OSADA; 2.OSADA
AZP 52- 80/ /31 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – 1.OSADA; 2.OSADA

DZIERZBY SZLACHECKIE

AZP 50-79/1/12 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – CMENTARZ CHOLERYCZNY ?

DZIERZBY WŁOŚCIAŃSKIE

AZP 50-79/3/74 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – 1. ŚLAD OSADNICTWA;
2. ŚLAD OSADNICTWA
AZP 50-79/4/75 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – 1. ŚLAD OSADNICTWA;
2. ŚLAD OSADNICTWA
AZP 50-79/5/76 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – ŚLAD OSADNICTWA
50-80/1/1 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – PUNKT OSADNICZY
AZP 50-80/2/2 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – 1.ŚLAD OSADNICTWA;
2. ŚLAD OSADNICTWA;
AZP 50-80/3/3 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – PUKT OSADNICZY

GRÓDEK

AZP 51-80/1/1 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – GRODZISKO
Wpisane do rejestru zabytków Nr 193/822, z dnia 10.02.1969 r.
AZP 51-80/2/3 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 51-80/3/6 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 51-80/4/7 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 51-80/5/8 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 51-80/6/9 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 51-80/7/10 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 51-80/8/11 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 51-80/9/12 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 51-80/10/13 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA PRZYGRADOWA
Wpisane do rejestru zabytków Nr 243/1034, z dnia 25.08.1973 r.
AZP 51-80/11/14 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 51-80/12/15 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA – 1. SKUPISKO A;
2.SKUPISKO B; 3.SKUPISKO C
AZP 51-80/18/17 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA

AZP 51-80/13/24	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – FUNKCJA NIEZNANA
AZP 51-80/14/25	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 51-80/15/26	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – FUNKCJA NIEZNANA
AZP 51-80/17/33	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – FUNKCJA NIEZNANA
AZP 51-80/19/34	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 51-80/16/35	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 52- 80/ /1	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – FUNKCJA NIEZNANA

GRÓDEK DWÓR

AZP 51-80/1/2	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
---------------	-----------------------------------

JABŁONNA

AZP 51-80/5/21	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
----------------	-----------------------------------

JABŁONNA LACKA

AZP 51-80/1/16	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 51-80/2/18	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 51-80/3/19	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – FUNKCJA NIEZNANA
AZP 51-80/4/20	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 51-80/6/22	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 51-80/7/23	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 52- 80/ /20	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA

JABŁONNA – KOLONIA

AZP 51-80/1/27	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – 1. OSADA; 2.OSADA
----------------	---

KRZEMIENÍ

AZP 50-80/7/8	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 50-80/8/10	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – ŚLAD OSADNICZY
AZP 50-80/9/11	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – PUNKT OSADNICZY
AZP 50-80/10/12	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – PUNKT OSADNICZY
AZP 50-80/11/14	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – PUNKT OSADNICZY
AZP 50-80/1/16	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
	Wpis do rejestru zabytków Nr 219/892 z dnia 20.09.1970 r.
AZP 50-80/2/17	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – KURHAN
AZP 50-80/3/18	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – PUNKT OSADNICZY
AZP 50-80/4/19	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – ŚLAD OSADNICZY
AZP 50-80/5/21	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – 1. ŚLAD OSADNICTWA; 2. ŚLAD OSADNICTWA
AZP 50-80/6/22	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – ŚLAD OSADNICTWA

KRZEMIENÍ- ZAGACIE

AZP 50-80/2/13	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – 1. ŚLAD OSADNICTWA; 2. OSADA
AZP 50-80/3/15	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 50-80/1/20	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA

LUDWINÓW

AZP 52- 80/1/21	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – 1.OSADA; 2.FUNKCJA NIEZNANA; 3.OSADA; 4.FUNKCJA NIEZNANA
-----------------	---

ŁUZZKI

AZP 52- 80/2/16	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – 1.OSADA; 2.OSADA; 3.OSADA.
AZP 52- 80/1/17	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – 1.FUNKCJA NIEZNANA; 2. FUNKCJA NIEZNANA.
AZP 52- 80/3/18	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – CMENTARZYSKO
	Wpisana do rejestru zabytków nr 216/889 z dn. 30.09.1970 r.
AZP 52- 80/4/19	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – GRÓB ZBIOROWY
AZP 52- 80/5/24	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 52- 80/6/25	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – 1.OSADA; 2.OSADA; 3.FUNKCJA NIEZNANA.

ŁUZZKI KOLONIA

AZP 52- 80/1/22 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 52- 80/2/23 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – 1.OSADA; 2.OSADA

MOŁOŻEW

AZP 52- 80/1/2 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – 1. FUNKCJA NIEZNANA;
2.FUNKCJA NIEZNANA
AZP 52- 80/3/3 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – 1. OSADA ?; 2.OSADA?;
3.OSADA?; 4.FUNKCJA NIEZNANA
AZP 52- 80/2/4 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – 1.OSADA ?;
2. FUNKCJA NIEZNANA
AZP 52-81/ /5 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
Wpisane do rejestru zabytków Nr 209/878, z dnia 30.11.1970 r.

MORSZKÓW

AZP 51-79/1/1 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – 1. FUNKCJA NIEZNANA;
2. OSADA; 3. OSADA; 4. OSADA

NOWOMODNA

AZP 52- 80/2/9 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – 1. FUNKCJA NIEZNANA;
2. FUNKCJA NIEZNANA.
AZP 52- 80/3/10 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA?
AZP 52- 80/4/12 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA?
AZP 52- 80/ /13 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – FUNKCJA NIEZNANA
AZP 52- 80/1/14 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – FUNKCJA NIEZNANA

TEOFILÓWKA

AZP 51-80/1/4 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 51-80/2/5 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 51-80/3/29 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – 1.FUNKCJA NIEZNANA;
2. OSADA; 3.OSADA
AZP 51-80/1/30 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 51-80/2/31 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 51-80/3/32 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – 1. OSADA; 2.OSADA; 3. OSADA.

TOCZYSKI ŚREDNIE

AZP 51-80/1A/28 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – 1. OSADA; 2.OSADA; 3.OSADA?.
AZP 51-80/1B/28 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – 1.OSADA; 2.OSADA

WIESKA

AZP 50-80/1/4 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 50-80/2/5 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 50-80/3/6 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 50-80/4/7 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – PUNKT OSADNICZY
AZP 50-80/5/9 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – 1. PUNKT OSADNICZY;
2. OSADA; 3. PUNKT OSADNICZY

WIRÓW

AZP 52- 80/1/5 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA ?
AZP 52- 80/ /6 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – FUNKCJA NIEZNANA
AZP 52- 80/2/7 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 52-81/1/1 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
Wpisane do rejestru zabytków Nr 221/929 z dnia 05.11.1971 r.
AZP 52-81/2/2 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA
AZP 52-81/3/3 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – OSADA

WIERZBICE

AZP 52-79/1/2 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – CMENTARZYSKO

WIERZBICE – STRUPKI

AZP 52-79/2/8 STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – ŚLAD OSADNICTWA

WŁADYSŁAWÓW

AZP 52-79/1/9

STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – ŚLAD OSADNICTWA

AZP 52-79/2/10

STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE – ŚLAD OSADNICTWA